SANCTI GREGORII MAGNI,

ROMANI PONTIFICIS,

[a] REGULÆ PASTORALIS LIBER,

AD JOANNEM EPISCOPUM CIVITATIS RAVENNÆ.

PRIMA PARS.

1 *Reverendissimo et sanctissimo fratri Joanni coepiscopo, Gregorius* (*b*).

Pastoralis curæ me pondera fugere delitescendo voluisse, benigna, frater carissime, atque humili intentione reprehendis; quæ ne quibusdam levia esse videantur, præsentis libri stylo exprimo de eorum gravedine omne quod penso, ut et hæc qui vacat, incaute non expetat; et qui incaute expetiit, adeptum se esse pertimescat. (*c*) Quadripartita vero disputatione liber iste distinguitur, ut ad lectoris sui animum ordinatis (*d*) allegationibus quasi quibusdam passibus gradiatur. Nam cum rerum necessitas exposcit, pensandum valde est ad culmen quisque regiminis qualiter veniat; atque ad hoc rite perveniens, qualiter vivat; et bene vivens, qualiter doceat; et recte docens, infirmitatem suam quotidie quanta consideratione cognoscat, ne aut humilitas accessum fugiat, (*e*) aut perventioni vita contradicat; aut vitam doctrina destituat; aut doctrinam præsumptio extollat. 2 Prius ergo appetitum timor temperet: post autem magisterium quod a non quærente suscipitur, vita commendet; ac deinde necesse est ut pastoris bonum quod (*f*) vivendo ostenditur, etiam loquendo propagetur. Ad extremum vero superest ut perfecta quæque opera consideratio propriæ infirmitatis deprimat, ne hæc ante occulti (*g*) arbitrii oculos tumor elationis exstinguat. Sed quia sunt plerique mihi imperitia similes, qui dum metiri se nesciunt, quæ non didicerint docere concupiscunt; qui pondus magisterii tanto levius æstimant, quanto vim magnitudinis illius ignorant; ab ipso libri hujus reprehendantur exordio; ut quia indocti ac præcipites doctrinæ arcem tenere appetunt, a præcipitationis suæ ausibus in ipsa locutionis nostræ janua repellantur.

CAPUT PRIMUM.

(*h*) *Ne venire imperiti ad magisterium audeant.*

Nulla ars doceri præsumitur, nisi intenta prius meditatione discatur. (*i*) Ab imperitis ergo pastorale magisterium qua temeritate suscipitur, quando 2 ars est artium regimen animarum. Quis autem cogitationum vulnera occultiora esse nesciat vulneribus viscerum? et tamen sæpe qui nequaquam spiritalia præcepta cognoverunt, cordis se medicos profiteri non metuunt: dum qui pigmentorum vim nesciunt, videri medici carnis erubescunt. Sed quia auctore Deo ad religionis reverentiam omne jam præsentis sæculi culmen inclinatur, sunt nonnulli qui intra sanctam Ecclesiam per speciem regiminis gloriam affectant honoris; videri doctores appetunt, transcendere cæteros concupiscunt, atque attestante Veritate, primas salutationes in foro, primos in cœnis recubitus, primas in conventibus cathedras quærunt (*Matth.* XXIII, 6, 7); qui susceptum curæ pastoralis officium ministrare digne tanto magis nequeunt, quanto ad humilitatis magisterium ex sola elatione pervenerunt. Ipsa quippe in magisterio lingua confunditur, quando aliud discitur, et aliud docetur. Quos contra Dominus per prophetam queritur, dicens: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et ego ignoravi* (*Osee* VIII, 4). Ex se namque, et non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis fulti virtutibus nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt potius quam assequuntur. Quos tamen internus judex et provehit,

(*a*) Ita Corb., Belvac et alii vetust. Quem titulum prætulimus, quod legatur in epist. olim 46, lib. al. IV, nunc lib. V, ep. 49, *ut librum regulæ pastoralis, quem in episcopatus mei exordio scripsi.* In recentioribus Mss. legitur, *liber Curæ pastoral.*, quibus concinunt plur. Edit Occasionem huic titulo forte præbuit libri exordium, *Pastoralis curæ me pondera*, etc. In Trec. titulus desideratur.

(*b*) Tertius Gemet. addit. *salutem.*

(*c*) Hæc editoribus persuaserunt librum hunc in IV partes dividendum, quamvis hujus divisionis nulla in vet. Mss. sint vestigia. Verum Gregorius, parte tertia, c. 26, admonitione 27, indicat quædam jam a se dicta in prima parte: *sicut*, inquit, *in priori hujus voluminis parte jam diximus.* Unde non immerito intelligitur partitionis libri hujus ipsum esse auctorem. Scribitur autem *quadripartita* in antiquissimis Codd. Trec., Belvac., Gemet., Theodoric.

(*d*) Trec., Bellov. duo antiq. Carnot., *alligationibus.*

(*e*) Hæc deerant in Corb., sed addita sunt recentiori manu. In 1 Carnot. quoque non legitur, *aut vitam doctr. destituat.* Illa repræsentent Trec. et alii.

(*f*) Corb., *videndo.*

(*g*) Laudun. et Trec., *arbitris oculos.*

(*h*) Hoc argumentum legitur in indice Srec. Cod., nec tamen præmittitur capiti primo, quod absolute sic incipit; *Nulla ars.* Prima linea minio est depicta. In margine notatur 1, et in reliquis copp. 2, 3, 4, etc. Qua in re huic Ms. concinunt Gemeticenses.

(*i*) Corb., Laud, Longip.: *Ab imper. ergo pastoribus magist. pastorale suscipitur in magna temeritate, quoniam ars*, etc.

et nescit, quia quos permittendo tolerat, profecto per judicium reprobationis ignorat. Unde ad se quibusdam et post miracula venientibus dicit: *Recedite a me, operarii iniquitatis, nescio qui estis* (*Luc.* XIII, 27). Pastorum imperitia voce Veritatis increpatur, cum per Prophetam dicitur: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam* (*Isai.* LVI, 11). Quos rursum Dominus detestatur, dicens: *Et tenentes legem nescierunt me* (*Jer.* II. 8). Et nesciri ergo se ab eis Veritas queritur, et nescire se principatum nescientium protestatur, quia profecto hi qui ea (*Dist.* 38, *c. Qui ea*) quæ sunt Domini nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo attestante qui ait: *Si quis autem ignorat, ignorabitur I Cor.* XIV, 38). Quæ nimirum Pastorum sæpe imperitia meritis congruit subjectorum, quia quamvis lumen scientiæ sua culpa exigente non habeant, districto tamen judicio agitur, ut per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur offendant. Hinc namque in Evangelio per semetipsam Veritas dicit: *Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadunt* (*Matth.* XV, 14). Hinc Psalmista non optantis animo, sed prophetantis (*a*) ministerio denuntiat, dicens: *Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum illorum semper incurva* (*Psal.* LXVIII, 24). Oculi quippe sunt, qui in ipsa honoris summi facie positi, providendi itineris officium susceperunt: quibus in nimirum qui subsequenter inhærent; dorsa nominantur. Obscuratis ergo oculis dorsum flectitur, quia cum lumen scientiæ perdunt qui præeunt, profecto ad portanda peccatorum curvantur onera qui sequuntur.

CAPUT II.

Ne locum regiminis subeant, qui vivendo non perficiunt quæ meditando didicerunt.

Et sunt nonnulli qui solerti cura spiritalia præcepta perscrutantur, sed quæ (*b*) intelligendo penetrant, vivendo conculcant; repente docent quæ non opere, sed meditatione didicerunt; et quod verbis præpicant, moribus impugnant. Unde fit ut cum Pastor per abrupta graditur, ad præcipitium grex sequatur. Hinc namque per prophetam Dominus contra contemptibilem Pastorum scientiam queritur, dicens: *Cum ipsi limpidissimam aquam biberetis, (c) reliquam pedibus vestris turbabatis; et oves meæ quæ conculcata pedibus vestris fuerant, pascebatur; et quæ pedes vestri turbaverant, hæc bibebant* (*Ezech.* XXXIV, 18, 19). Aquam quippe limpidissimam Pastores bibunt, cum fluenta veritatis recte intelligentes hauriunt. Sed eamdem aquam pedibus perturbare, est sanctæ meditationis studia male vivendo corrumpere. Aquam scilicet eorum turbatam pedibus oves bibunt, cum subjecti quique non sectantur verba quæ audiunt, sed sola quæ (*d*) conspiciunt exempla pravitatis imitantur. Qui cum dicta sitiunt, quia per opera pervertuntur, quasi corruptis fontibus in potibus lutum sumunt. Hinc quoque scriptum est per prophetam: (*e*) *Laqueus ruinæ populi mei, sacerdotes mali* (*Osee*, V, 1; IX, 8). Hinc rursum de sacerdotibus Dominus per prophetam dicit: *Facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis.* Nemo quippe (*Dist.* 83 *c. Nemo quippe*) amplius in Ecclesia nocet, quam qui perverse agens, nomen vel ordinem sanctitatis habet. Delinquentem namque hunc redarguere nullus præsumit; et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur. Indigni autem quique tanti reatus pondera fugerent, si veritatis sententiam sollicita cordis aure pensarent, quæ ait: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credant, (f) expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (*Matth.* XVIII, 6). Per molam quippe asinariam, secularis vitæ circuitus ac labor exprimitur, et per profundum maris extrema damnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus, vel verbo cæteros destruit, vel exemplo; melius profecto fuerat, ut hunc ad mortem sub exteriori habitu terrena acta constringerent, quam sacra officia in culpa cæteris imitabilem demonstrarent, quia nimirum si solus caderet, utcunque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

CAPUT III.

De pondere regiminis; et quod adversa quæque despicienda sunt, et prospera formidanda.

Hæc itaque breviter diximus, ut quantum sit pondus regiminis monstraremus, ne temerarie sacra regimina quisquis his impar est audeat, et per concupiscentiam culminis, ducatum suscipiat perditionis. Hinc enim pie Jacobus prohibet, dicens: *Nolite plures magistri fieri, fratres mei* (*Jac.* III, 1). Hinc ipse Dei hominumque Mediator regnum percipere vitavit in terris, qui supernorum quoque spirituum scientiam sensumque transcendens, ante sæcula regnat in cœlis. Scriptum quippe est: *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, (g) fugit iterum in montem ipse solus* (*Joan.* VI, 15). Quis enim principari hominibus tam sine culpa potuisset, quam is qui hos nimirum regeret, quos ipse creaverat? Sed quia idcirco in carne venerat, ut non solum nos per passionem redimeret, verum etiam per conversationem doceret, exemplum se sequentibus præbens, rex fieri noluit, ad crucis vero patibulum sponte convexit; oblatam gloriam culminis fugit, pœnam probrosæ mortis appetiit; ut membra ejus videlicet discerent favores mundi fugere, terrores minime timere, pro veritate adversa diligere, prospera formidando declinare, quia et ista sæpe per tumorem cor inqui-

(*a*) Duo priores Gemet., secundus Aud., Lyr., Rothomag, *mysterio.*

(*b*) Tertius Carnot., Rothomag., secundus Aud., Lyr., Longip, Val. Cl., *legendo.* Error forsitan irrepsit ex modo scribendi veterum, qui dixerunt, *intelligendo*, ut ast. in Trec.

(*c*) Bellov., *reliqua.*

(*d*) Corb., *conspiciunt opera.*

(*e*) In plur. Codd., *causa ruinæ.*

(*f*) Plerique Norm., *melius erat ei.*

(*g*) Primus Aud. et tres Gemet.: *venerunt ut raperent eum, et constituerent regem sibi, quo cognito fugit iterum in montem ipse solus et abscondit se.* Alii Norm., *quo cogn. Jesus, fugit et abscondit se.*

nant, et illa per dolorem purgant. In istis se animus erigit, in illis autem etiamsi quando se erexerit, sternit. In istis sese homo obliviscitur, in illis vero ad sui memoriam nolens etiam coactusque revocatur. In istis sæpe et anteacta bona depereunt, in illis autem longi quoque temporis admissa terguntur. Nam plerumque adversitatis magisterio sub disciplina cor premitur : quod si ad regiminis culmen eruperit, in elationem protinus usu gloriæ permutatur. Sic Saül, qui indignum se prius considerans fugerat, mox ut regni gubernacula suscepit, intumuit (*1 Reg.* x, 22; xv, 17, 30); honorari namque coram populo cupiens, dum reprehendi publice noluit, ipsum qui (*a*) in regnum se unxerat, scidit (*Act.* XIII, 22). Sic David auctoris judicio pene in cunctis actibus placens, mox ut pressuræ pondere caruit, in tumorem vulneris erupit (*II Reg.* XI, 3, *seq.*), factusque est in morte (*b*) viri crudeliter rigidus, qui in appetitu feminæ fuit enerviter fluxus ; et qui malis ante noverat pie parcere, in bonorum quoque necem post didicit sine obstaculo retractationis anhelare (*Ibid.*, 15). Prius quippe ferire deprehensum persecutorem noluit, et post cum damno desudantis exercitus etiam devotum militem exstinxit. Quem profecto ab electorum numero culpa longius raperet, nisi hunc ad veniam flagella revocassent.

CAPUT IV.

Quod plerumque occupatio regiminis soliditatem dissipet mentis.

Sæpe suscepta cura regiminis cor per diversa diverberat, et impar quisque invenitur ad singula, dum confusa mente dividitur ad multa. Unde (*c*) quidam sapiens provide prohibet, dicens : *Fili, ne in multis sint actus tui* (*Eccli.* VI, 10), quia videlicet nequaquam plene in uniuscujusque operis ratione colligitur, dum mens per diversa partitur. Cumque foras per insolentem curam trahitur, a timoris intimi soliditate vacuatur : fit in exteriorum (*d*) dispositione sollicita, et sui solummodo ignara, scit multa cogitare, se nesciens. Nam cum plus quam necesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliviscitur quo tendebat ; ita ut ab studio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quæ patitur damna consideret et per quanta delinquat ignoret. Neque enim peccare se Ezechias credidit (*IV Reg.* XX, 13), cum venientibus ad se alienigenis aromatum cellas ostendit ; sed in damnationem secuturæ prolis ex eo iram judicis pertulit, quod se facere licenter æstimavit (*Isai.* XXXIX, 4). Sæpe dum multa suppetunt, dumque agi possunt, quæ subjecti quia acta sunt admirentur, in cogitatione se animus elevat, et plene in se iram judicis provocat, quamvis per iniqua foras opera non erumpat. Intus quippe est qui judicat, intus quod judicatur. Cum ergo in corde delinquimus, latet homines quod apud nos agimus, sed tamen ipso judice teste peccamus. Neque enim (*e*) rex Babyloniæ tunc reus de elatione exstitit (*Dan.* IV, 16, *seq.*), cum ad elationis verba pervenit ; quippe qui ore prophetico et ante cum (*f*) ab elatione tacuit, sententiam reprobationis audivit. Culpam namque perpetratæ superbiæ jam ante deterserat, qui omnipotentem Deum quem se offendisse reperit, cunctis sub se gentibus prædicavit. Sed post hæc successu suæ potestatis elevatus, dum magna se fecisse gauderet, cunctis prius in cogitatione se prætulit, et post adhuc tumidus dixit : *Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, et in robore fortitudinis meæ et in gloria decoris mei?* (*Ibid.*, IV, 27.) Quæ videlicet vox illius iræ vindictam aperte pertulit (*g*) quam occulta elatio accendit. Nam districtus judex prius invisibiliter vidit quod postea publice feriendo reprehendit. Unde et in irrationale animal hunc vertit, ab humana societate separavit, agri bestiis mutata mente conjunxit, ut districto videlicet justoque judicio homo quoque esse perderet, qui magnum se ultra homines æstimasset. Hæc itaque proferentes, non potestatem reprehendimus, sed ab appetitu illius cordis infirmitatem munimus, ne imperfecti quique culmen arripere regiminis audeant, et qui in planis (*h*) stantes titubant, in præcipiti pedem ponant.

CAPUT V.

De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiunt.

Nam sunt nonnulli, qui eximia virtutum dona percipiunt, et pro exercitatione cæterorum magnis muneribus exaltantur, qui studio castitatis mundi, abstinentiæ robore validi, doctrinæ dapibus referti, patientiæ longanimitate humiles, auctoritatis fortitudine erecti, pietatis gratia benigni, justitiæ severitate districti sunt. Qui nimirum culmen regiminum si vocati suscipere renuunt, ipsa sibi plerumque dona adimunt, quæ non pro se tantummodo, sed etiam pro aliis acceperunt. Cumque sua et non aliorum lucra cogitant, ipsis se, quæ privata habere appetunt, bonis privant. Hinc namque ad discipulos Veritas dicit : *Non potest civitas abscondi super montem posita ; neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui*

(*a*) Ita Mss. pene omnes, aut *in regno*. Editi, *in regem*.

(*b*) Excusi pene omnes *Uriæ*, invitis Mss. Anglic. et nostris.

(*c*) Recent. Vulgati, *admonet*, quibus contrarii sunt Mss. Cæterum familiare est Gregorio Libri Ecclesiastici auctorem, *quemdam sapientem* appellare, ut patet ex lib. VII Moral., num. 45, lib. XX, num. 51, lib. XXVII, num. 53, etc. Vide etiam infra, secunda parte, cap. 6. Eodem titulo designant scriptorem libri Sapientiæ passim. Vide lib. XIV, num. 26.

(*d*) Primus Aud., *disputatione*.

(*e*) In Trecensi, 1 Aud. et duobus priorib. Gemet., *rex Babyloniæ successu suæ pot.* omissis aliis.

(*f*) Corb., *cum ad elationem*.

(*g*) Carnot. 1, *quam tamen tacitæ elationis vocem tacitus audivit, quia hanc feriendo protinus reprehendit*. A quibus non multum discrepat secundi Carnot. et tertii Aud. lectio.

(*h*) In Corb., *in planis titubant*, omisso *stantes*. Legitur in Trec.

in domo sunt (*Matth.* v, 15). Hinc Petro ait : (*a*) *Simon Joannis, amas me* ? (*Joan.* xv, 16, 17) Qui cum se amare protinus respondisset, audivit : *Si diligis me, pasce oves meas.* Si ergo dilectionis est testimonium cura passionis, quisquis virtutibus pollens gregem Dei renuit pascere, pastorem summum convincitur non amare. Hinc Paulus dicit : *Si Christus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et* (*b*) *si pro omnibus mortuus est, superest ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit* (*II Cor.* v, 15). Hinc Moyses ait (*Deuteron* xxv, 5), ut uxorem fratris sine filiis defuncti, superstes frater 7 accipiat, atque ad nomen fratris filios gignat : quam si accipere forte renuerit, huic in faciem mulier exspuat unumque ei pedem propinquus discalciet, ejusque habitaculum (*c*) domum discalceati vecet. Frater quippe defunctus ille est, qui post resurrectionis gloriam apparens, dixit : *Ite, dicite fratribus meis* (*Matth.* xxviii, 10). Qui quasi sine filiis obiit, quia adhuc electorum suorum numerum non implevit. Hujus scilicet uxorem superstes frater sortiri præcipitur, quia dignum profecto est, ut cura sanctæ Ecclesiæ ei qui hanc bene regere prævalet imponatur. Cui nolenti in faciem mulier exspuit, quia quisquis ex muneribus quæ perceperit prodesse aliis non curat, bonis quoque ejus sancta Ecclesia exprobrans ei quasi in faciem salivam jactat. Cui ex uno pede calceamentum tollitur, ut discalceati domus vocetur. Scriptum quippe est : *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis* (*Ephes.* vi, 15). Si ergo ut nostram, sic curam proximi gerimus, utrumque pedem per calceamentum munimus. Qui vero suam cogitans utilitatem, proximorum negligit, quasi unius pedis calceamentum cum dedecore amittit. Sunt itaque nonnulli qui magnis, ut diximus, muneribus ditati, dum solius contemplationis studiis inardescunt, parere utilitati proximorem in prædicatione refugiunt, secretum quietis diligunt, secessum speculationis appetunt. De quo si districte judicentur, ex tantis procul dubio rei sunt, quantis venientes ad publicum prodesse potuerunt. Qua enim mente is qui proximis profuturus enitesceret, utilitati cæterorum secretum præponit suum, quando ipse summi Patris unigenitus, ut multis prodesset, de sinu Patris egressus est ad publicum nostrum ?

CAPUT VI.

Quod hi qui pondus regiminis per humilitatem fugiunt, tunc vere sunt humiles, cum divinis judiciis non reluctantur.

Et sunt nonnulli qui ex sola humilitate refugiunt, ne eis quibus se impares æstimant præferantur. Quorum profecto humilitas, si cæteris quoque virtutibus cingitur, tunc ante Dei oculos vera est, cum ad respuendum hoc quod utiliter subire præcipitur pertinax non est. Neque enim vere humilis est, qui superni nutus arbitrium ut debeat (*d*) præesse intelligit, et tamen præesse contemnit. Sed divinis dispositionibus subditus, atque a vitio obstinationis alienus, eum sibi regiminis culmen imperatur, si jam donis præventus est, quibus et altis prosit, et ex corde debet fugere, et invitus obedire.

CAPUT VII.

Quod nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur.

Quamvis nonnunquam prædicationis officium et nonnulli laudabiliter appetunt, et ad hoc nonnulli laudabiliter coacti pertrahuntur : quod liquido cognoscimus, si duorum prophetantium facta pensamus, quorum unus ut ad prædicandum mitti debuisset sponte se præbuit, (*e*) quo tamen alter 8 pergere cum pavore recusavit. Isaias quippe Domino quærenti quem mitteret, ultro se obtulit, dicens : *Ecce ego, mitte me* (*Isai.* vi, 8). Jeremias autem mittitur, et tamen ne mitti debeat humiliter reluctatur, dicens : *A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum* (*Jerem.* i, 6). En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit. Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias officium prædicationis appetit ; per contemplativam vero Jeremias amori conditoris sedulo inhærere desiderans, ne mitti ad prædicandum debeat contradicit. Quod ergo laudabiliter alter appetiit, hoc laudabiliter alter expavit : iste ne tacitæ contemplationis lucra loquendo perderet, ille ne damna studiosi operis tacendo sentiret. Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is qui recusavit, plene non restitit ; et is qui mitti voluit, ante per altaris calculum se purgatum vidit ; ne aut non purgatus adire quisque sacra (*f*) ministeria audeat, aut quem superna gratia elegit, sub humilitatis specie superbe contradicat. Quia igitur valde difficile est purgatum se quemlibet posse cognoscere, prædicationis officium tutius declinatur ; nec tamen declinari, ut diximus, pertinaciter debet, cum ad suscipiendum hoc superna voluntas agnoscitur. Quod Moyses utrumque miro opere explevit, qui præesse tantæ multitudini et noluit et obedivit. Superbus enim fortasse esset, si ducatum plebis innumeræ sine trepidatione susciperet : et rursum superbus existeret, si auctoris imperio obedire recusaret. Utrobique ergo humilis, utrobique subjectus, et præesse populis semetipsum metiendo noluit, et tamen de imperantis viribus præsumendo consensit. Hinc ergo, hinc quique præcipites colligant cum quanta culpa ex appetitu proprio cæteris præferri non metuunt, si sancti viri plebium ducatum suscipere Deo etiam jubente

(*a*) In pler. Norm., *Petre, amas me*, quod olim lectum in Trecensi.

(*b*) Abest particula *si* a Corb. tribus, Gemet. 2, Aud et Lyr.

(*c*) Ita legere cogunt Mss. omnes, licet in Editis optimo sensu legatur, *domus discalceati vocetur*.

(*d*) Longip., *prodesse. et tamen prodesse*. Hic Codex aliter capita dividit, quam cæteri ; ita ut cap. 7 sit attextum quinto.

(*e*) Rothomag. et primus Aud., *quorum tamen*.

(*f*) Gemet., Aud. secundus, Lyr. tertius, Carnot., Longip., *mysteria*.

timuerunt. Moyses (*a*) suadente Domino trepidat, et infirmus quisque ut honoris unus percipiat anhelat; et qui ad casum valde urgétur ex propriis, humerum libenter opprimendus ponderibus submittit alienis; quæ egit ferre non valet, et auget quod portet.

CAPUT VIII.

De his qui præesse concupiscunt, et ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici sermonis arripiunt.

Plerumque vero qui præesse concupiscunt, ad usum suæ libidinis instrumentum Apostolici sermonis arripiunt, quo ait: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (*I Tim.* III, 4); qui tamen laudans desiderium, (*b*) in pavorem vertit protinus quod laudavit, cum repente subjungit: *Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse* (*Ibid.*, 2). Cumque virtutum necessaria subsequenter enumerat, quæ sit irreprehensibilitas ipsa manifestat. Et favet ergo ex desiderio, et terret ex præcepto, ac si aperte dicat: Laudo quod quæritis, sed prius discite quid quæratis; ne dum vosmetipsos metiri negligitis, tanto fœdior vestra reprehensibilitas appareat, quanto et a cunctis conspici in honoris arce festinat. ❶ Magnus enim regendi artifex favoribus impellit, terroribus retrahit, ut auditores suos et (*c*) descripto irreprehensibilitatis culmine restringat a superbia, et officium laudando quod quæritur, componat ad vitam. Quamvis notandum quod illo in tempore hoc dicitur, quo quisquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta ducebatur. Tunc ergo laudabile fuit episcopatum quærere, quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia graviora pervenire. Unde ipsum quoque episcopatus officium boni operis expressione definitur, cum dicitur: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* (*I Tim.* III, 1). Ipse ergo sibi testis est quia episcopatum non appetit, qui non per hunc boni operis ministerium, sed honoris gloriam quærit. Sacrum quippe officium non solum non diligit omnino, sed nescit, qui ad culmen regiminis anhelans, in occulta meditatione cogitationis cæterorum subjectione pascitur, laude propria lætatur, ad honorem cor elevat, rerum affluentium abundantia exsultat. Mundi ergo lucrum quæritur sub ejus honoris specie quo mundi destrui lucra debuerunt. Cumque mens humilitatis cumen arripere ad elationem cogitat, quod foris appetit, intus immutat.

CAPUT IX.

Quod mens præsse volentium plerumque sibi ficta bonorum operum promissione blanditur.

Sed plerumque id qui (*d*) subire magisterium pastorale cupiunt, nonnulla quoque bona opera animo proponunt; et quamvis hoc elationis intentione appetant, operaturos tamen se magna (*e*) pertractant; fitque ut aliud (*f*) in imis intentio supprimat, aliud tractantis animo superficies cogitationis ostendat. Nam sæpe sibi de se mens ipsa mentitur, et fingit se de bono opere amare quod non amat, de mundi autem gloria non amare quod amat: quæ principari appetens, fit ad hoc pavida cum quærit, audax cum pervenerit. (*g*) Tendens enim, ne non perveniat trepidat; sed repente perveniens, jure sibi hoc debitum ad quod pervenerit putat. Cumque percepti principatus officio perfrui sæculariter cœperit, libenter obliviscitur quidquid religiose cogitavit. Unde necesse est ut cum cogitatio extra usum ducitur, protinus mentis oculus ad opera transacta revocetur: ac penset quisque quid subjectus egerit, et repente cognoscit si prælatus bona agere quæ proposuerit possit, quia nequaquam valet in culmine humilitatem discere, qui in imis positus non desiit superbire. Nescit laudem cum suppetit fugere, qui ad hanc didicit cum deesset anhelare. Nequaquam vincere avaritiam potest, quando ad multorum sustentationem tenditur is cui sufficere propria nec soli potuerunt. Ex anteacta ergo vita se quisque inveniat, ne in appetitu se culminis imago cogitationis illudat. Quamvis plerumque in occupatione regiminis (*h*) ipse quoque boni operis usus perditur, qui in tranquillitate tenebatur, quia quieto mari recte ❶❶ navem et imperitus dirigit; (*i*) turbato autem tempestatis fluctibus, etiam peritus se nauta confundit. Quid namque est potestas culminis, nisi tempestas mentis? In qua semper cogitationum procellis navis cordis quatitur, huc illucque iecessanter impellitur, ut per repentinos excessus oris et operis quasi per obviantia saxa frangatur. Inter hæc itaque quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat? Ille si omnino renititur, caveat ne acceptam pecuniam in sudarium ligans, de ejus occultatione judicetur (*Matth.* XXV, 18.) Pecuniam quippe in sudario ligare, est percepta dona sub otio tenti torporis abscondere. At contra, iste cum regimen appetit, attendat ne per exemplum pravi operis, Pharisæorum more, ad ingressum regni tendentibus obstaculum fiat: qui juxta Magistri vocem (*Matth.* XXIII, 13) nec ipsi intrant, nec alios intrare permittunt. Cui considerandum quoque est, quia (*j*) cum causam populi electus præsul suscipit, quasi ad ægrum medicus accedit. Si ergo adhuc in ejus (*k*) opere passiones vivunt, qua præsumptione percussum mederi properat, qui in facie vulnus portat?

(*a*) Carnot. secundus, *jubente*.
(*b*) Aud. secundus, *imperium vertit*.
(*c*) Corb., Bellov., Carnot. secundus, *districto*. Alii, maxime Trecensis, *descripto*.
(*d*) Carnot. secundus, *sumere*, et Aud. secundus, *temporale* pro *pastorale*.
(*e*) Carnot. primus, *proponunt*.
(*f*) Aud. primus, *in intimis*.
(*g*) Sic Corb. et alii Mss. Gallic., Anglic., Norm., etc. Hic mutilus est Codex Trecensis et usque ad cap. 15, *sit rector discretus in silentio*. etc Editi habent, *Timens enim*, errore manifesto in nullis Vulgatis castigato.
(*h*) Aud. primus, *in se quoque*.
(*i*) Corb. et Carnot. primus, *turbatus*, prior cum Aud. 1, *turbatis*.
(*j*) Corb. Val. Cl., Theod., Carnot., Norm., Longip., Laud., duces sequimur, non excusos qui habent. *cum curam*.
(*k*) Excusi, *in ejus corpore*, contradicentibus Mss. pene omnibus.

CAPUT X.

Qualis quisque ad regimen venire debeat.

Ille igitur, ille modis omnibus debet ad exemplum vivendi pertrahi, qui cunctis carnis passionibus moriens jam spiritaliter vivit, qui prospera mundi postposuit, qui nulla adversa pertimescit, qui sola interna desiderat. Cujus intentioni bene congruens, nec omnino per imbecillitatem corpus, nec valde per (*a*) contumeliam repugnat spiritus. Qui ad aliena (*b*) cupienda non ducitur, sed propria largitur. Qui per pietatis viscera citius ad ignoscendum flectitur, sed nunquam plus quam deceat ignoscens, ab arce rectitudinis inclinatur. Qui nulla illicita perpetrat, sed perpetrata ab aliis ut propria deplorat. Qui ex affectu cordis alienæ infirmitati compatitur, sicque in bonis proximi sicut in suis provectibus lætatur. Qui ita se imitabilem cæteris in cunctis quæ agit insinuat, ut inter eos non habeat quod saltem de transactis erubescat. Qui sic studet vivere, ut proximorum quoque corda arentia doctrinæ valeat fluentis irrigare. Qui orationis usu et experimenta jam didicit, quod obtinere a Domino quæ poposcerit, possit, (*c*) cui per effectus vocem jam quasi specialiter dicitur: *Adhuc loquente te, dicam, Ecce adsum* (*Isai.* LVIII, 9). (*d*) Si enim fortasse quis veniat, ut pro se ad intercedendum nos apud potentem quempiam virum, qui sibi iratus, nobis vero est incognitus, ducat, protinus respondemus : Ad intercedendum venire non possumus, quia familiaritatis ejus notitiam non habemus. Si ergo homo apud hominem de quo minime præsumit fieri intercessor erubescit, qua mente apud Deum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se ejus gratiæ esse per vitæ meritum nescit? **11** Aut ab eo quomodo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat? Qua in re adhuc aliud est sollicitius formidandum, ne qui placare posse iram creditur, hanc ipse ex proprio reatu mereatur (*Dist.* 49, *initio, et c.* 1). Cuncti enim liquido novimus, quia cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriis terrenis astringitur, caveat ne districti iram judicis gravius accendens, dum loco delectatur gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ.

CAPUT XI.

(*e*) *Qualis quisque ad regimen venire non debeat.*

Solerter ergo se quisque metiatur ne locum regiminis assumere audeat, si adhuc in se vitium damnabiliter regnat, ne is quem crimen depravat proprium, intercessor fieri appetat pro culpis aliorum. (*f*) Hinc etenim superna voce ad Moysen dicitur : *Loquere ad Aaron : Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Domino Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus* (*Lev.* XXI, 17). Ubi et repente subjungitur : *Si cæcus fuerit, si claudus, si vel parvo, vel grandi et torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel ponderosus* (*Ibid.*, 18). Cæcus quippe est, qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, (*g*) quo gressus operis porrigat nescit. Hinc etenim prophetante Anna dicitur, *Pedes sanctorum suorum servabit, et impii in tenebris conticescent* (*I Reg.* II, 9). Claudus vero est qui quidem quo pergere debeat aspicit, sed per infirmitatem mentis, vitæ viam perfecte non valet tenere quam videt, quia ad virtutis statum (*h*) dum fluxa consuetudo non erigitur, quo desiderium innititur, illuc gressus operis efficaciter non sequuntur. Hinc enim Paulus dicit : *Remissas manus et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur* (*Heb.* XII, 12, 13). Parvo autem naso est, qui ad tenendam mensuram discretionis idoneus non est. Naso quippe odores fœtoresque discernimus. Recte ergo per nasum discretio exprimitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus. Unde et in laude sponsæ dicitur : *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano* (*Cant.* VII, 4), quia nimirum sancta Ecclesia quæ ex causis singulis tentamenta prodeant, per discretionem conspicit, et ventura vitiorum bella ex alto deprehendit. Sed sunt nonnulli qui dum æstimari hebetes nolunt, sæpe se in quibusdam inquisitionibus plus quam necesse est exercentes, ex nimia subtilitate falluntur. Unde hic quoque subditur : *Vel grandi et torto naso.* Nasus enim grandis et tortus est discretionis subtilitas immoderata, quæ dum plus quam decet excreverit, actionis suæ rectitudinem ipsa confundit. Fracto autem pede vel manu est, qui viam Dei pergere omnino non valet, atque a bonis actibus funditur exsors vacat, quatenus hæc non ut claudus saltem cum infirmitate teneat, sed ab his omnimodo alienus existat. Gibbus vero est quem terrenæ sollicitudinis pondus deprimit, **12** ne unquam ad superna respiciat, sed solis his quæ in infimis calcantur intendat. Qui et si quando aliquid ex bono patriæ cœlestis audierit, ad hoc nimirum perversæ consuetudinis pondere prægravatus, cordis faciem non attullit, quia cogitationis statum erigere non valet, quem terrenæ usus sollicitudinis curvum tenet. Ex horum quippe specie Psalmista dicit : *Incurvatus sum* (*i*) *et humiliatus sum usquequaque* (*Psal.* XXXVIII, 8, *scc. LXX*). Quorum culpam quoque per semetipsum

(*a*) Maluerunt Editores saltem recentiores, *contumaciam*, contra Mss. fidem.

(*b*) Gemet., faventibus Lyr. et Aud. 2, *aliena capienda*.

(*c*) Sic Mss., magno consensu. Editi, *cui prophetica voce jam*.

(*d*) Hic incipit caput undecimum in plur. Editis. Dissentiunt Codices manu exarati.

(*e*) Hoc caput pertinet adhuc ad septimum in Longip.

(*f*) Ad hæc verba inchoatur caput 11 in Mss. Corb. duob., prior. Carnot. et tribus Gemet.

(*g*) Aud. primus, *quo ingressus... ponere*. Laud., *quo gressum corporis*.

(*h*) Editi, *dum fluxa consuetudine*, reluctantibus universis.

(*i*) Abest a Corb., *et humiliatus sum*.

sam Veritas reprobans, ait : *Semen autem quod in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt verbum, et a sollicitudinibus et divitiis et voluptatibus vitæ euntes sol-focantur, et non referunt fructum* (*Luc.* VIII, 14). Lippus vero est, cujus quidem ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed tamen hoc carnalia opera obscurant. In lippis quippe oculis pupillæ sanæ sunt, sed humore defluente (*a*) infirmatæ palpebræ grossescunt ; quorum, quia infusione crebro atteruntur, etiam acies pupillæ vitiatur. Et sunt nonnulli quorum sensum carnalis vitæ operatio sauciat, qui videre recta subtiliter per ingenium poterant, sed usu pravorum actuum caligant. Lippus itaque est, cujus sensum natura exacuit ; sed conversationis pravitas confundit. Cui bene per angelum dicitur : *Collyrio inunge oculos tuos ut videas* (*Apoc.* III, 18). Collyrio quippe oculos ut videamus inungimus, cum ad cognoscendam veri luminis claritatem intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis adjuvamus. Albuginem vero habet in oculo, qui veritatis lucem videre non sinitur, quia arrogantia sapientiæ seu justitiæ cæcatur. Pupilla namque oculi nigra videt, albuginem tolerans nil videt, quia videlicet sensus humanæ cogitationis si stultum se peccatoremque intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sibi justitiæ seu sapientiæ tribuit, a luce se supernæ (*b*) cognitionis excludit ; et eo claritatem veri luminis nequaquam penetrat, quo se apud se per arrogantiam exaltat ; sicut de quibusdam dicitur : *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* (*Rom.* I, 22). Jugem vero habet scabiem, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. In scabie etenim fervor viscerum ad cutem trahitur, per quam recte luxuria designatur, quia si cordis tentatio usque ad operationem prosilit, nimirum fervor intimus usque ad cutis scabiem prorumpit ; et foris jam corpus sauciat, quia dum in cogitatione voluptas non reprimitur, etiam in actione dominatur. Quasi enim cutis pruriginem Paulus curabat abstergere, cum dicebat : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (*I Cor.* X. 13) ; ac si aperte diceret : Humanum quidem est tentationem in corde perpeti, dæmoniacum vero est in tentationis certamine et in operatione superari. Impetiginem quoque habet in corpore, quisquis avaritia vastatur in mente : quæ si in parvis non compescitur, nimirum sine mensura dilatatur. Impetigo quippe sine dolore corpus occupat, et absque occupati tædio excrescens membrorum decorem fœdat, quia et avaritia capti animum dum quasi delectat, exulcerat ; dum adipiscenda quæque cogitationi objicit, ad inimicitias accendit, et dolorem in vulnere non facit, quia æstuanti animo ex culpa abundantiam 13 promittit. Sed decor membrorum peditur, quia aliarum quoque virtutum per hanc pulchritudo depravatur ; et quasi totum corpus (*c*) exasperat, quia per universa vitia animum supplantat, Paulo attestante qui ait : *Radix omnium malorum est cupiditas* (*I Tim.* VI, 10). Ponderosus vero est, qui turpitudinem non exercet opere, sed tamen ab hac cogitatione continua sine moderamine gravatur in mente ; qui nequaquam quidem usque ad opus nefarium rapiditur, sed ejus animus voluptate luxuriæ sine ullo (*d*) repugnationis stimulo delectatur. Vitium quippe est ponderis, cum humor viscerum ad virilia labitur, quæ profecto cum molestia dedecoris intumescunt. Ponderosus ergo est, qui totis cogitationibus 14 ad lasciviam defluens, pondus turpitudinis gestat (*e*) in corde ; et quamvis prava non exerceat opere, ab his tamen non evellitur mente. Nec ad usum boni operis in aperto valet assurgere, quia gravat hunc in abditis pondus turpe. Quisquis ergo quolibet horum vitio (*f*) subigitur, panes Domino offerre prohibetur, ne profecto diluere aliena delicta non valeat is quem adhuc propria (*g*) devastant. Quia igitur paucis ad pastorale magisterium dignus qualiter veniat, atque hoc indignus qualiter pertimescat ostendimus, nunc is qui ad illud digne pervenerit, in eo qualiter vivere debeat demonstremus.

(*a*) Hic in Mss. mira varietas. In Laud., *infirmitates palpebræ*. In duob. pr. Gemet., *infirmanti palpebra*. In Corb., Bellov., Carnot. 2. duob. Theod., *infirmantes palpebræ*. In priori Carn. et Aud. 1. *infirmantia palpebra*.

(*b*) Gemeticenses, *cogitationis*.

(*c*) Laud., *exulcerat*.

(*d* Editi, *repugnationis obstaculo* ; quod in nullis e nostris Mss. legitur.

(*e*) Carnot. primus et secundus Aud., *in corpore*.

(*f*) Carnot. primus, *subjungitur*. Bellov. et alii, *subigitur*.

(*g*) Hic absolvitur caput in Longip.

SECUNDA PARS.

DE (*a*) VITA PASTORIS.

CAPUT PRIMUM [*Al. XII*].

Is qui ad regimen ordinate pervenerit, qualem se in ipso regimine debeat exhibere.

Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet a grege vita pastoris. Oportet namque ut metiri sollicite studeat quanta tenendæ rectitudinis necessitate constringitur, sub cujus æstimatione populus grex vocatur. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, utilis in

(*a*) Titulus hic in antiquis Mss. non legitur, nisi recentiori manu addictus, ut videtur in 2 Gemet. Continua ergo serie in manu exaratis sequitur cap. 12. In Longip. est tantum cap. 9. Divisioni tamen a sancto Doctore propositæ, cum conveniat hæc inscriptio, ut patet ex superioribus verbis quibus cap. 11 absolvitur, eam retinendam duximus.

verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, internorum curam in exteriorem occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens. Sed hæc quæ breviter enumerando perstrinximus, paulo latius replicando disseramus.

CAPUT II [*Al. XIII*].

Ut rector cogitatione sit mundus.

Rector semper cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit officii, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergat, quia necesse est ut esse munda studeat manus, quæ diluere sordes curat: non facta quæque deterius inquinet, (*a*) si sordida insequens lutum (*b*) tenet. Hinc namque per prophetam dicitur: *Mundamini qui fertis vasa Domini* (*Isai.* LII, 11). Domini etenim vasa ferunt, qui proximorum animas ad æterna sacraria perducendas in suæ conversationis fide suscipiunt. Apud semetipsos ergo quantum debeant mundari conspiciant, qui ad æternitatis templum vasa viventia in sinu propriæ sponsionis portant. Hinc divina voce præcipitur (*Exod.* XXVIII, 15), ut in Aaron pectore rationale judicii vittis ligantibus imprimatur, quatenus (*c*) sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constringat ; nec indiscretum quid vel inutile cogitet, qui ad exemplum aliis constitutus, ex gravitate vitæ semper debet ostendere quantam in pectore rationem portet. In quo etiam rationali vigilanter adjungitur, ut duodecim patriarcharum nomina describantur. Ascriptos etenim patres semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum præcedentium indesinenter intuetur, cum Sanctorum vestigia sine cessatione considerat, et cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem (*d*) tendat. Quod bene etiam rationale judicii vocatur, quia debet recto subtili semper examine bona malaque discernere, et quæ vel quibus, quando vel qualiter congruant, studiose cogitare : nihilque proprium quærere, sed sua commoda propinquorum bona deputare. Unde illic scriptum est: *Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem, quæ erunt in pectore Aaron quando ingredietur coram Domino, et gestabit judicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu Domini semper* (*Ibid.*, 30). Sacerdoti quippe judicium filiorum Israel in pectore coram Domini consA pectu gestare, est subjectorum causas pro sola interni judicis intentione discutere, ut nihil se ei flumanitatis admisceat in hoc quod divina positus vice dispensat, ne correptionis (*e*) studia privatus dolor exasperet. Cumque contra aliena vitia æmulator ostenditur, quæ sua sunt exsequatur, ne tranquillitatem judicii aut latens invidia maculet, aut præceps ira perturbet. Sed dum consideratur terror ejus qui super omnia præsidet, videlicet judicis intimi, non sine magno regantur timore subjecti. Qui nimirum timor dum mentem rectoris humiliat, purgat; ne hanc aut præsumptio spiritus levet, aut carnis delectatio inquinet, aut per terrenarum 15 rerum (*f*) cupidinem importunitas pulvereæ cogitationis obscuret: quæ tamen non pulsare rectoris animum nequeunt, sed festinare necesse est, ut repugnatione B vincantur, ne vitium quod per suggestionem tentat, (*g*) mollitie delectationis subigat, cumque hæc ab animo tardere pellitur, (*h*) mucrone censensus occidat.

CAPUT III [*Al. XIV*].

Ut rector semper sit operatione præcipuus.

Sit rector operatione præcipuus, ut vitæ viam subditis vivendo denuntiet, et grex qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur. Qui enim loci sui necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstrare. Hic namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat, quia quod loquendo imperat, ostendendo adjuvat ut fiat. Hinc enim per prophetam dicitur: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion* (*Isai.* C XL, 7). Ut videlicet qui cœlesti prædicatione utitur, ima jam terrenorum operum deserens, (*i*) rerum culmine stare videatur; tantoque facilius subditos ad meliora pertrahat, quanto per vitæ meritum de supernis clamat. Hinc divina lege armum sacerdos in sacrificium et dextrum accipit et separatum (*Exod.* XXIX, 22), ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis; nec inter malos tantummodo quæ recta sunt faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore (*j*) ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat. Cui in esu quoque pectusculum cum armo tribuitur, ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc semetipso auctori discat immolare. Et non solum (*k*) pectore quæ recta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia arma operis invitet : D nulla prospera præsentis vitæ appetat, nulla adversa pertimescat; blandimenta mundi (*l*) respecto intimo terroris despiciat, terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento contemnat. Unde su-

(*a*) Vatic., præeuntibus Paris. 1518, Gi ot. et al. Ed., *si sordiba in se mens*. Repugnant Angl. et nostri Mss.

(*b*) Carnot. secundus, *manet*.

(*c*) In Corb. *rationale*.

(*d*) Aud. primus, *ponat*.

(*e*) Carnot. primus, et primus And., *studio*.

(*f*) Hic dissentiunt Mss. Corb. habet, *cupidinem pollutæ pulvereæ cogit*. Carnot. Secundus, *pollutæ cogitationis*, omisso *pnlv*. Duo prior Gemet. *cupiditatem, imp. pulvere eog*.

(*g*) Carnot. 1, *malitia dilectionis*, Aud. 1, *malitia delectationis*.

(*h*) Carnot. 2. et Bellov. *Vereor ne consensus succedat*.

(*i*) Primus Aud., *in cælestium rerum*.

(*j*) Vueden. secundus caret voce *ordinis*.

(*k*) Hic locus in Audoen. primo, et primo Carnot. legitur sine hac voce *pectare*.

(*l*) Laud., *respectu intimi terroris*. Favet Carnot. secundus.

pernæ quoque vocis imperio (*Exod.* xxix. 5) in utroque humero sacerdos velamine superhumeralis astringitur ut contra adversa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur; quatenus, juxta vocem Pauli (*II Cor* vi, 7), per arma justitiæ a dextris sinistr sque gradiens, cum ad sola quæ (*a*) interiora sunt nititur, in nullo (*b*) delectationis infimæ latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluntatem demulceant, non aspera ad desperationem premant; ut dum nullis passionibus intentionem mentis humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine tegatur ostendat. Quod recte etiam superhumerale ex auro hyacintho, purpura, bis tincto cocco, et torta fieri bysso præcipitur (*Exod.* xxviii, 8), ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiæ principaliter emicet. Cui hyacinthus, qui aureo colore resplendet adjungitur, ut per omne quod intelligendo penetrat non ad favores infimos, 16 sed ad amorem cœlestium surgat; ne dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. (*c*) Auro quoque et hyacintho purpura permiscetur; ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quæ prædicat sperat, in semetipso etiam suggestiones vitiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimæ regenerationis aspiciat et cœlestis regni sibi habitum moribus defendat. De hac quippe nobilitate spiritus per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Petr.* ii, 9) De hac etiam potestate, quia vitia subigimus, Joannis voce roboramur, qui ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan.* i, 12). Hanc dignitatem fortitudinis Psalmista considerat, dicens: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum* (*Psal.* cxxxviii, 17). Quia nimirum sanctorum mens principaliter in summis erigitur, cum exterius perpeti abjecta cernuntur. Auro autem, hyacintho ac purpuræ bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur; et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu (*d*) occulti arbitri flamma intimi amoris accendat. Quæ scilicet charitas, quia Deum simul ac proximum diligit, quasi ex duplici tinctura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat, ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur, ut a divino amore torpescat, quia unum horum quodlibet negligit, in superhumeralis ornamento habere coccum bis tinctum nescit. Sed cum mens ad præcepta charitatis tenditur, restat procul dubio ut per abstinentiam caro macereturr. Unde et bis tincto cocco torta hyssus adjungitur. De terra etenim hyssus nitenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi caudens decore munditiæ corporalis castitas designatur? Quæ videlicet torta, pulchritudini superhumeralis innectitur; quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cœteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

CAPUT IV [*Al. XV*].

Ut sit rector discretus in silentio, utilis in verbo.

Sit rector (*Dist.* 43, *Sit rector*) discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. Nam sicut incauta incutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui libere recta pertimescunt; et juxta Veritatis vocem (*Joan.* x, 13), nequaquam jam gregis custodiæ Pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviant, quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos per prophetam Dominus increpat, dicens: *Canes muti non valentes latrare* (*Isai.* lvi, 10). Hinc rursum queritur, dicens: *Non ascendistis ex adverso, nec opposuistis* 17 *murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*Ezech.* xiii, 5). Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione gregis voce libera hujus mundi potestatibus contraire. Et in die Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiæ amore resistere. Pastori enim recta timuisse dicere, quin est aliud quam tacendo terga præbuisse? qui nimirum si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc rursum delinquenti populo dicitur: *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec* (*e*) *aperiebant iniquitatem tuam: ut te ad pœnitentiam provocarent* (*Thren.* ii. 14). Prophetæ quippe in sacro eloquio nonnunquam doctores vocantur; qui dum fugitiva esse præsentia (*f*) indicant, quæ sunt ventura manifestant. Quos divinus sermo falsa videre redarguit, quia dum corripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa securitate blandiuntur; qui iniquitatem peccantium nequaquam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescunt. Clavis quippe apertionis est sermo correptionis, quia (*g*) increpando culpam detegit, quam sæpe nescit ipse etiam qui perpetravit. Hinc Paulus ait: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere* (*Tit.* i, 9). Hinc per Malachiam dicitur: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est* (*Malac.* ii, 7). Hinc per Isaiam Do-

(*a*) Ita Corb. tres Carnot., Belv., Aud. primus, tres Gemet. Legitur tamen in Edit., *anteriora*.

(*b*) Carnot. primus, *dilectionis*. Corb., *in nullo delectationes infimæ latere flectantur*.

(*c*) In pler. Mss. *auro quoque ac bysso atque hyacintho*; omitti debet *ac bysso*. Byssi enim infra meminit.

(*d*) Carnot. primus, Laud. et Relvac., *occulti arbitris*.

(*e*) Carnot. primus, et Aud. primus, *corripiebant*.

(*f*) Aud. 1, *judicant*.

(*g*) Tres Gemet., secundus et tertius Aud., Lyr., Corb., *increpatio*.

minus admonet,dicens: *Clama,ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam* (*Isaiæ*,LVIII, 1). Præconis quippe officium suscipit,quisquis ad sacerdotium accedit, ut ante adventum judicis qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos ergo si prædicationis est nescius,quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Hinc est enim quod super Pastores primus in linguarum specie Spiritus sanctus insedit (*Act.* II, 3); quia nimirum quos repleverit, de se protinus loquentes facit. Hinc Moysi præcipitur ut tabernaculum sacerdos ingrediens,tintinnabulis ambiantur (*Exod.* XXVIII, 33),ut videlicet voces prædicationis habeat,ne superni spectatoris judicium ex silentio offendat. Scriptum quippe est: *Ut audiatur sonitus quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini,et non moriatur* (*Ibid.*, 35). Sacerdos namque ingrediens vel egrediens moritur,si de eo sonitus non auditur,quia iram contra se occulti judicis exigit, si sine prædicationis sonitu incedit. Apte autem tintinnabula vestimentis illius describuntur inserta. Vestimenta etenim sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere? Propheta attestante qui ait: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psalm.* CXXXI,9). Vestimentis itaque illius tintinnabula inhærent,ut vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa quoque sacerdotis opera clament. Sed cum rector se ad loquendum præparat,sub quanto cautelæ studio loquatur attendat, ne si inordinate ad loquendum rapitur,erroris vulnere audientium corda feriantur, et cum fortasse sapiens videri desiderat, unitatis compagem insipienter abscidat. Hinc namque Veritas dicit: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (*Marc.* IX,49). Per sal quippe,(*a*) verbi sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom.* XII,3). Hinc in sacerdotis veste 18 juxta divinam vocem tintinnabulis malo punica conjunguntur (*Exod.* XXVIII, 34). Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punico,(*b*) uno exterius cortice multa interius grana muniuntur; sic (*c*) innumeros sanctæ Ecclesiæ populos unitas fide contegit,quos intus diversitas meritorum tenet. Ne igitur rector incautus ad loquendum proruat, hoc quod jam præmisimus,per semetipsam Veritas discipulis clamat: *Habete sal in vobis,et pacem habete inter vos* (*Marc.* IX, 49). Ac si figurate per habitum sacerdotis dicat: Mala punica tintinnabulis jungite ut per omne quod dicitis,unitatem fidei cauta observatione teneatis. Providendum quoque est sollicita intentione rectoribus ut ab eis non solum prava nullo modo,sed ne recta quidem nimie et inordinate proferantur; quia sæpe dictorum virtus perditur,cum apud corda audientium loquacitatis incauta importunitate levigatur; et auctorem suum hæc eadem loquacitas inquinat, quæ servire auditoribus ad usum profectus ignorat. Unde bene per Moysen dicitur: *Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit* (*Levit.* XV, 2). In mente quippe audientium semen secuturæ cogitationis est auditæ qualitas locutionis,quia dum per aurem sermo concipitur, cogitatio in mente generatur. Unde et ab hujus mundi sapientibus prædicator egregius seminiverbius est vocatus (*Act.* XVII, 18). Qui ergo fluxum seminis sustinet,immundus asseritur,quia multiloquio subditus, ex eo se inquinat, quod si ordinate promeret,prolem rectæ cogitationis edere in audientium corda potuisset; dumque incautus per loquacitatem diffluit,non ad usum generis,sed ad immunditiam semen effundit. Unde Paulus quoque cum discipulum de instantia prædicationis admoneret,dicens: *Testificor coram Deo et Christi Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos,per adventum ipsius et regnum ejus, prædica verbum, insta opportune,importune* (*II Tim.* IV, 1); dicturus *importune*,præmisit *opportune*,quia scilicet apud auditoris mentem ipsa sua (*d*) vilitate se destruit,si habere importunitas opportunitatem nescit.

CAPUT V [*Al.* XVI].

Ut sit rector singulis compassione proximus,præ cunctis contemplatione suspensus.

Sit rector singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus,ut et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat,et per speculationis altitudinem semetipsam quoque invisibilia appetendo transcendat,ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens,appetere alta derelinquat (*II Cor.* XII,3). Hinc est namque quod Paulus in paradisum ducitur,cœlique tertii secreta rimatur,et tamen illa invisibilium contemplatione suspensus, ad cubile carnalium aciem mentis revocat, atque in occultis suis qualiter debeant conversari dispensat,dicens: *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat; similiter autem et uxor viro* (*I Cor.* VII, 2). Et paulo post (*Ibid.*, 5); *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus,ut vacetis orationi; et iterum revertimini in* 19 *idipsum, ne tentet vos Satanas*. Ecce jam cœlestibus secretis inseritur,et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile perscrutatur; et quem sublevatus ad invisibilia erigit,hunc (*e*) miseratus ad secreta infirmantium oculum cordis flectit. Cœlum contemplatione transcendit,nec tamen (*f*) stratum carnalium sollicitudine deserit,quia compagine charitatis summis simul,et infimis junctus,et in semetipso virtute

(*a*) Laud., *verbum sapientiæ*.
(*b*) Tres Gemet., Carnot. primus et secundus, a Belv. *una..... cortice*.
(*c*) Lyr., *universos*.
(*d*) Tres Gemet., tertius Carnot.,Val., Cl.,secundus Aud. et Lyr., *subtilitate*. At duo Theod.,Laud. et alii, *utilitate*.
(*e*) Longip. ac plurimi, *misericorditer*.
(*f*) Trecensis, Corb., Norm.,Belv., Laud.,etc.,sic legendum suadent; a quibus longe abeuntes Editores omnes posuerunt., *statum carn*. Supra habes, *carnalium cubile persc.*

spiritus ad alta valenter rapitur, et pietate in aliis æquanimiter infirmatur. Hinc etenim dicit : *Quis infirmatur, et ego non infirmor ? quis scandalizatur, et ego non uror* (*II Cor.*, XI, 29) ? Hinc rursus ait : *Factus sum Judæis tanquam Judæus* (*I Cor.* IX, 20). Quod videlicet exhibebat non amittendo fidem, (*a*) sed extendendo pietatem, ut in se personam infidelium transfiguraus, ex semetipso disceret qualiter aliis misereri debuisset, quatenus hoc illis impenderet, quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte voluisset. Hinc iterum dicit : *Sive mente excedimus, Deo ; sive sobrii sumus, vobis* (*II Cor.* V, 13) ; quia et semetipsum noverat contemplando transcendere, et eumdem se auditoribus condescendendo temperare. Hinc Jacob Domino desuper innitente, et uncto deorsum lapide, ascendentes ac descendentes angelos vidit (*Gen.* XXVIII, 12) ; quia scilicet prædicatores recti non solum sursum sanctum caput Ecclesiæ, videlicet Dominum, contemplando appetunt, sed deorsum quoque ad membra illius miserando descendunt. Hinc Moyses crebro tabernaculum intrat et exit ; et qui intus in contemplationem rapitur, foris infirmantium negotiis urgetur. Intus Dei arcana considerat, foris onera carnalium portat. Qui de rebus quoque dubiis semper ad tabernaculum recurrit, coram testamenti arca Dominum consulit : exemplum proculdubio rectoribus præbens, ut cum foris ambigunt quid disponant, ad mentem semper quasi ad tabernaculum redeant ; et velut coram testamenti arca Dominum consulant, si de his in quibus dubitant apud semetipsos intus sacri eloquii paginas requirant. Hinc ipsa Veritas per susceptionem nostræ humanitatis nobis ostensa, in monte orationi inhæret, miracula in urbibus exercet (*Luc.* VI, 12) ; imitationis videlicet viam bonis rectoribus sternens ; ut etsi jam summa contemplando appetunt, necessitatibus tamen infirmantium compatiendo misceantur, qui tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad ima proximorum se misericorditer attrahit ; et quo benigne descendit ad infirma, valenter recurrit ad summa. Tales autem sese qui præsunt exhibeant, quibus subjecti (*b*) occulta quoque sua prodere non erubescant ; ut cum tentationum fluctus parvuli tolerant, ad Pastoris mentem quasi ad matris sinum recurrant ; et hoc quod se inquinari pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus solatio, ac lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad abluendas ingredientium manus mare æneum, id est luterem, duodecim boves portant (*III Reg.* VII, 23, *seq.*) : qui quidem facie exterius eminent, sed ex posterioribus latent. Quid namque duodecim bobus, nisi universus pastorum ordo designatur ? De quibus Paulo disserente lex dicit : *Non obturabis os bovi trituranti* (*I Cor.* IX, 9 ; *ex Deuteron.* XXV, 4). Quorum quidem nos aperta opera cernimus, sed apud districtum judicem quæ illos posterius maneant in occulta retributione nescimus. Qui tamen cum condescensionis suæ patientiam diluendis proximorum confessionibus præparant, velut ante fores templi luterem portant ; ut quisquis intrare æternitatis januam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in boum lutere cogitationis vel operis manus lavet. Et fit plerumque ut dum rectoris animus aliena tentamenta condescendendo cognoscit, auditis tentationibus etiam ipse pulsetur, qui et hæc eadem per quam populi multitudo diluitur, aqua proculdubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscipit, quasi suæ munditiæ serenitatem perdit Sed hæc nequaquam pastori timenda sunt, quia Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilius a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur.

CAPUT VI [*Al. XVII*].

Ut sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus.

Sit rector bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus ut et bonis in nullo se præferat, et cum pravorum culpa exigit, potestatem protinus sui (*c*) prioratus agnoscat quatenus et honore suppresso æqualem se subditis bene viventibus deputet, et erga perversos jura rectitudinis exercere non formidet. Nam sicut in libris Moralibus dixisse me memini (*Lib.* XXI, *Moral.*, *cap.* 10, *nunc n.* 22), liquet quod omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine alios aliis culpa postponit. Ipsa autem diversitas quæ accessit ex vitio, divino judicio dispensatur ; ut quia omnis homo æque stare non valet, alter regatur ab altero. Unde cuncti qui præsunt, non in se potestatem debent ordinis, sed æqualitatem pensare conditionis ; nec (*d*) præesse se hominibus gaudeant, sed prodesse. Antiqui etenim patres nostri non reges hominum, sed pastores pecorum fuisse memorantur. Et cum Noe Dominus filiisque ejus diceret : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (*Gen.* IX, 21), protinus adjunxit : *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ*. Quorum videlicet terror ac tremor, quia esse super animalia terræ præcipitur, profecto esse super homines prohibetur ; Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus cæteris natura prælatus est ; et idcirco ei, dicitur ut ab animalibus et non ab hominibus timeatur, quia contra naturam superbire est ab æquali velle timeri. Et tamen necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehendunt ; ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina judicia non formidant. Nequaquam namque præpositi ex hoc

(*a*) Sequimur hic Trec., Laud., Gemeticenses, duos Carnot. Prior Carn. cum primo Aud. habet, *sed appetendo*. Neutris consentiunt Vulgati, in quibus leg., *sed ostendendo*.

(*b*) Laud., *occulta quæque sua*.

(*c*) Ita Trec. et plerique. In Carnot. primo tamen et in Aud. primo habes, *sui primatus*.

(*d*) Hæc ex S. P. Benedicti regulæ c. 64, deprompta videntur, ubi exstat : *sciatque* (abbas) *sibi oportere prodesse magis quam præesse*. Nec mirum, cum regulæ hujus observationi assuefactus esset Gregorius.

quæsito timore superbiunt, in quo non suam gloriam, sed subditorum justitiam quærunt. In eo enim quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet 21 ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea debent etiam (*a*) formidini jacere substrati.

Sed plerumque rector eo ipso quo cæteris præeminet, elatione cogitationis intumescit, et dum ad usum cuncta subjacent, dum ad votum velociter jussa complentur, dum omnes subditi, si qua bene gesta sunt, laudibus efferunt, male gestis autem nulla auctoritate contradicunt, dum plerumque laudant etiam quod reprobare debuerant, seductus ab his quæ infra suppetunt, super se animus extollitur; et dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur, atque oblitus sui in voces se spargit alienas, talemque se credit, qualem se foris audit, non qualem intus discernere debuit. Subjectos despicit, eosque æquales sibi (*b*) naturæ ordine non agnoscit; et quos sorte potestatis excesserit, transcendisse se etiam vitæ meritis credit. Cunctis se æstimat ampliussapere, quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum, et qui æqua cæteris naturæ conditione constringitur, ex æquo respicere cæteros dedignatur; sicque usque ad ejus similitudinem ducitur, de quo scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiæ* (*Job*, XLI, 25). Qui singulare culmen appetens, et socialem angelorum vitam despiciens, ait: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero similis Altissimo* (*Isai.* XIV, 13). Miro ergo judicio intus foveam dejectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostatæ quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis dedignatur. Sic Saul post humilitatis meritum in tumorem superbiæ culmine potestatis excrevit: per humilitatem quippe prælatus est, per superbiam reprobatus, Domino, attestante, qui ait: *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel?* (*I Reg.* XV, 17.) Parvulum se in suis prius oculis viderat, sed fultus temporalis potentia, jam se parvulum non videbat. Cæterorum namque comparationi se præferens, quia plus cunctis poterat, magnum se præ omnibus æstimabat. Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Deum magnus; cum vero apud se magnus apparuit, apud Deum parvulus fuit. Plerumque ergo dum ex subjectorum affluentia animus inflatur, (*c*) in fluxum superbiæ ipso potentiæ fastigio lenocinante corrumpitur. Quam videlicet potentiam bene regit, qui et tenere illam noverit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, et scit cum illa cæteris æqualitate componi. Humana etenim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur; quanto magis in altum se erigit, cum se ei etiam potestas adjungit? Quam tamen potestatem recte dispensat qui sollicite noverit et sumere ex illa quod adjuvat, et expugnare quod tentat, et æqualem se cum illa cæteris cernere, et tamen se peccantibus zelo ultionis anteferre.

Sed hanc discretionem plenius agnoscimus, si Pastoris primi exempla cernamus. Petrus namque auctore Deo sanctæ Ecclesiæ principatum tenens, a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosternente, immoderatius venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, et ego ipse homo sum* (*Act.* x, 26). Sed cum Ananiæ et Sapphiræ 22 culpam (*d*) reperit (*Act.* v, 5), mox quanta potentia super cæteros excrevisset ostendit. Verbo namque eorum vitam percutit, quam spiritu perscrutante, deprehendit: et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod honore sibi vehementer impenso coram bene agentibus fratribus non agnovit. Illic communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, hic zelus ultionis jus aperuit potestatis. Paulus bene agentibus fratribus prælatum se esse nesciebat, cum diceret: *Non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri* (*II Cor.* I, 23). Atque illico adjunxit: *Fide enim statis.* Ac si id quod protulerat aperiret, dicens: Ideo non dominamur fidei vestræ, quia fide statis; æquales enim vobis sumus in quo vos stare cognoscimus. Quasi prælatum se fratribus esse nesciebat, cum diceret: *Facti sumus* (*e*) *parvulus in medio vestrum* (*I Thess.* II, 7). Et rursum: *Nos autem servos vestros per Christum* (*II Cor.* IV, 5). Sed cum culpam quæ corrigi debuisset invenit, illico magistrum se esse recoluit, dicens, *Quid vultis? In virga veniam ad vos* (*I Cor.* IV, 21).

Summus itaque locus bene regitur, cum is qui præest, vitiis potius quam fratribus dominatur. Sed cum delinquentes subditos præpositi corrigunt, restat necesse est ut sollicite attendant, quatenus per disciplinæ (*f*) debitum culpas quidem jure potestatis feriant, sed per humilitatis custodiam æquales se ipsis fratribus qui corriguntur, agnoscant: quamvis plerumque etiam dignum est ut eosdem quos corrigimus, tacita nobis cogitatione præferamus. Illorum nanque per nos vitia disciplinæ vigore feriuntur, in his vero quæ ipse committimus, ne verbi quidem ab aliquo invectione laceramur. Tanto ergo apud Dominum obligatiores sumus, quanto apud homines inulte peccamus. Disciplina autem nostra subditos divino judicio tanto liberiores reddit, quanto hic eorum culpas sine vindicta non deserit. Servanda itaque est et in corde humilitas et in opere disciplina. Atque inter hæc solerter intuendum est, ne dum immoderatius custoditur virtus humilitatis, solvantur jura regiminis; et dum prælatus quisque plus se quam decet dejicit, subditorum vitam stringere sub disciplinæ vinculo non possit. Teneant ergo rectores exterius quod pro aliorum utilitate suscipiunt; servent inte-

(*a*) Tres Gemet., *fortitudini.*
(*b*) Editores maluerunt, *naturæ origine*, invitis omnibus Mss.
(*c*) Ita Trec., Carnot., Gemet., Laud., Val. Cl., etc., et vet. Edit. in Gilot, et recent. legitur, *in luxum.*
(*d*) Aud. primus, *reprehendit.*
(*e*) Tres Genet., *sicut parvuli.*
(*f*) Duo priores Gemet., *meritum.*

rius quod de sua æstimatione pertimescunt. Sed tamen quibusdam signis decenter erumpentibus, eos apud se esse humiles etiam subjecti deprehendant, quatenus et in auctoritate eorum quod formident videant, et de humilitate quod imitentur agnoscant. Studeant igitur sine intermissione qui præsunt, ut eorum potentia quanto magna exterius cernitur, tanto apud eos interius deprimatur,(a) ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne jam sub se mens eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit. Ne enim præsidentis animus ad elationem potestatis suæ delectatione rapiatur, recte per quemdam sapientem dicitur: *Ducem te constituerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis* (*Eccli.* XXXII, 1). Hinc etiam Petrus ait: *Non dominantes in clero, sed forma facti* (b) *gregis* (I *Petr.* V, 3). Hinc per semetipsam Veritas ad altiora nos virtutum merita provocans, dicit: *Scitis quid principes gentium dominantur eorum, et qui majores* 22 *sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos, sed quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (*Matth.* XX, 25, *seq.*). Hinc est quod servum ex suscepto regimine elatum, quæ post supplicia maneant, indicat, dicens: *Quod si dixerit malus ille servus in corde suo: Moram facit Dominus meus venire, et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriis; veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua ignorat, et dividet eum, portemque ejus ponet cum hypocritis* (*Matth.* XXIV, 48 *seq.*). Inter hypocritas enim jure deputatur, qui ex simulatione disciplinæ ministerium regiminis vertit in usum dominationis; et tamen nonnunquam gravius delinquitur si inter perversos plus æqualitas quam disciplina custoditur. Quia enim falsa pietate superatus ferire Heli delinquentes filios noluit, apud districtum judicem semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit (*I Reg.* IV, 17, 18). Hinc namque divina ei voce dicitur: *Honorasti filios tuos magis quam me* (*Ibid.*, II, 29). Hinc pastores increpat per prophetam, dicens: *Quod fractum est non alligastis, et quod abjectum est non reduxistis* (*Ezech.* XXXIV, 4). Abjectus enim reducitur cum quisque in culpa lapsus, ad statum justitiæ ex pastoralis sollicitudinis vigore revocatur. Fracturam vero ligamen astringit, cum culpam disciplina deprimit, ne plaga usque ad interitum defluat, si hanc districtionis severitas non coarctat.

Sed sæpe deterius frangitur, cum fractura incaute colligatur, ita ut gravius scissuram sentiat, si hanc immoderatius ligamenta constringant. Unde necesse est ut cum peccati vulnus in subditis corrigendo restringitur; magna se sollicitudine (c) etiam districtio ipsa moderetur, quatenus sic jura disciplinæ contra delinquentes exerceat, ut pietatis viscera non amittat. Curandum quippe est ut rectorem subditis et matrem pietas, et patrem exhibeat disciplina. Atque inter hæc sollicita circumspectione providendum, ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. Nam sicut in libris Moralibus jam diximus (*Lib.* XX *Moral.*, *n.* 14, *c.* 8, *et epist.* 25, *lib.* I), disciplina vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed erga subditos suos inesse rectoribus debet et juste (d) consulens misericordia, et pie sæviens disciplina. Hinc namque est quod docente Veritate (*Luc.* X, 34), per Samaritani studium semivimus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus ejus adhibetur, ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, per oleum foveantur. Necesse quippe est ut quisquis sanandis vulneribus præest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus per vinum (e) mundentur putrida, per oleum foveantur sananda. Miscenda ergo est lenitas cum severitate; faciendum quoddam ex utroque temperamentum, ut neque (f) multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Quod juxta Pauli vocem (*Hebr.* IX, 4) bene illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est; quia cum Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris pectore, si est virga 24 districtionis, sit et manna dulcedinis. Hinc David ait: *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt* (*Psal.* XXII, 4). Virga enim percutimur, baculo sustentamur. Si ergo est districtio virgæ quæ feriat, sit et consolatio baculi quæ sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens; (g) sit vigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate sæviens; sit pietas, sed non plus quam expediat parcens; ut dum se (h) in arce regiminis justitia clementiaque permiscet, is qui præest corda subditorum et terrendo demulceat, et tamen ad terroris reverentiam demulcendo constringat.

CAPUT VII [*Al. XVIII*].

Ut sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens.

Sit rector internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens; ne (i) aut exterioribus deditus ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quæ foris debet proximis non impendat. Sæpe namque nonnulli velut obliti quod fratribus animarum causa prælati sunt, toto cordis adnisu sæcularibus curis inserviunt: has, cum adsunt, se agere exsultant; ad has etiam cum desunt, diebus ac noctibus cogitationis turbidæ æstibus anhelant.

(a) Carnot. primus, *ne cogitatione tumeant*. Aud. primus. *ne cogitatione timeant*.

(b) Tres Gemet., *gregi*.

(c) In Editis aut *districtior, aut districtor ipse*. Mss. omnes reluctantur.

(d) In plur. Edit. tam Moral. quam Pastoral., *consolans*. Apud Gratianum et in Mss. habes *consulens*.

(e) Tres Gemet., Lyr. et Aud. secundus, *mordeantur*. Trec., Val. Clar. et alii, *mundentur*.

(f) Corb., *nimia*. Trecensem et alios plur. sequimur.

(g) Edit, *sit rigor*. Reluctantur Mss. omnes.

(h) Carnot. primus, *in arte*.

(i) Corb. et Gemet. tertius, *ne aut solis exterioribus*.

Cumque ab his, cessante forsitan (*a*) opportunitate, quieti sunt, ipsa deterius sua quiete fatigantur. Voluptatem namque censent si actionibus deprimuntur, laborem deputant si in terrenis negotiis non laborant. Sicque fit, ut dum (*b*) se urgeri mundanis tumultibus gaudent, interna quæ alios docere debuerant ignorent. Unde subjectorum quoque proculdubio (*c*) vita torpescit, quia cum proficere spiritaliter appetit, in exemplo ejus qui sibi pralatus est, quasi in obstaculo itineris offendit. Languente enim capite membra incassum vigent, et in exploratione hostium frustra exercitus velociter sequitur, si ab ipso duce itineris erratur. Nulla subditorum mentes exhortatio sublevat, eorumque culpas increpatio nulla castigat ; quia dum per animarum præsulem terreni exercetur officium judicis, a gregis custodia vacat cura pastoris ; et subjecti veritatis lumen apprehendere nequeunt, quia dum pastoris sensus terrena studia occupant, vento tentationis impulsus Ecclesiæ oculos pulvis cæcat. Quo contra recte humani generis Redemptor, cum nos a ventris voracitate compesceret, dicens : *Attendite autem vobis, ut non graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc.* XXI, 34), illico adjunxit : *Aut in curis hujus vitæ.* Ubi pavorem quoque protinus intente adjiciens : *Ne forte*, inquit, *superveniat in vos repentina dies illa* (*Ibid.*). Cujus adventus etiam qualitatem denuntiat, dicens : *Tanquam laqueus enim veniet super omnes qui sedent super faciem omnis terræ* (*Ibid.*, 35). Hinc iterum dicit : *Nemo potest duobus dominis servire* (*Luc.* XVI, 13). Hinc Paulus religiosorum mentes a mundi consortio contestando, ac potius conveniendo suspendit, dicens : *Nemo militans Deo implicat se* **25** *negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit* (*II Tim.* II, 4). Hinc Ecclesiæ rectoribus et vacandi studia præcipit, et (*d*) consulendi remedia ostendit, dicens : *Sæcularia igitur* (*e*) *judicia si habueritis contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum* (*I Cor.* VI, 14) ; ut ipsi videlicet dispensationibus terrenis inserviant, quos dona spiritalia non xornant. Ac si apertius dicat : Quia penetrare intima nequeunt, saltem necessaria foris operentur. Hinc Moyses, qui cum Deo loquitur (*Exod.* XVIII, 17, 18). Jethro alienigenæ reprehensione judicatur, quod terrenis populorum negotiis stulto labore deseviat : cui et consilium mox præbetur, ut pro se alios ad jurgia dirimenda constituat, et ipse liberius ad erudiendos populos spiritalium arcana cognoscat.

A subditis ergo inferiora gerenda sunt, a rectoribus summa cogitanda ; ut scilicet oculum, qui prævidendis gressibus præeminet, cura pulveris non obscuret. Caput namque subjectorum sunt cuncti qui præsunt ; et ut recta pedes valeant itinera carpere, hæc proculdubio caput debet ex alto providere, ne a provectus sui itinere pedes torpeant, cum curvata rectitudine corporis caput sese ad terram declinat. Qua autem mente animarum præsul honore pastorali inter cæteros utitur, si in terrenis negotiis quæ reprehendere in aliis debuit, et ipse versatur ? Quod videlicet ex ira justæ retributionis per prophetam Dominus minatur, dicens : *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (*Oseæ* IV, 9). Sacerdos quippe est ut populus, quando ea agit is qui spiritali officio fungitur, quæ illi nimirum faciunt qui adhuc de studiis carnalibus indicantur. Quod cum magno scilicet dolore charitatis Jeremias propheta conspiciens, quasi sub destructione templi deplorat, dicens : *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum* (*Thren.* IV, 1) ? Quid namque auro, quod metallis cæteris præeminet, nisi excellentia sanctitatis ? Quid colore optimo, nisi cunctis amabilis reverentia religionis exprimitur ? Quid sanctuarii lapidibus, nisi sacrorum ordinum personæ signantur ? Quid platearum nomine, nisi præsentis vitæ latitudo figuratur ? Quia enim Græco eloquio πλατος latitudo dicitur, profecto a latitudine plateæ sunt vocatæ. Per semetipsam vero Veritas dicit : *Lata et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem* (*Matth.* VII, 13). Aurum igitur obscuratur, cum terrenis actibus sanctitatis vita polluitur. Color optimus commutatur, cum quorumdam qui degere religiose credebantur, æstimatio anteacta minuitur Nam cum quilibet post sanctitatis habitum terrenis se actibus inserit, quasi colore permutato ante humanos oculos ejus reverentia despecta palle scit. Sanctuarii quoque lapides in plateas dispergun-tur, cum causarum secularium foras lata itinera expatunt hi qui ad ornamentum Ecclesiæ internis mysteriis quasi (*f*) in secretis tabernaculi vacare debuerunt. Ad hoc quippe sanctuarii lapides fiebant, ut intra sancta sanctorum in vestimento summi sacerdotis apparerent. Cum vero ministri religionis a subditis honorem Redemptoris sui ex merito vitæ non exigunt, sanctuarii **26** lapides in ornamento pontificis non sunt. Qui nimirum sanctuarii lapides dispersi per plateas jacent, cum personæ sacrorum ordinum voluptatum suarum (*g*) latitudini deditæ, terrenis negotiis inhærent. Et notandum quod non hos dispersos in plateis, sed in capite platearum dicit ; quia et cum terrena agunt, summi videri appetunt, ut et lata itinera teneant (*h*) ex voluptate delectationis, et tamen in platearum sint capite ex honore sanctitatis.

Nil quoque obstat si sanctuarii lapides eosdem

(*a*) Hic dissentiunt Mss. Ex Anglican., alii habent *importunitate*, alii *inopportunitate* ; quod habetur in Core., Belv. et secundo Carnot. Sequimur Trecensem cum quo Morm. conveniunt, et omnes Vulgati.

(*b*) Corb., *urgere se*. In Trecens, *dum se urgueri*.

(*c*) Corb., *vita turpescit*.

(*d*) Carnot. primu, *consolandi*,

(*e*) Carnotenses, *negotia*.

(*f*) Excusi, *in secretis sanctuarii*. Coegit nos Mss. multitudo et præstantia ponere, *tabernaculi*. Nunc quidem in Trecensi legitur, *sanctuarii ;* at a secunda manu scriptum.

(*g*) Recentiores Excusi, *libidini*, reluctantibus omnibus Mss. Cæterum per *personos sacrarnm ordinum*, hic et paulo superius intelligit Greg. potissimum episcopos, presbyteris tamen et diaconis non exclusis. Vic infra, *viri sac. ord.*

(*h*) Tres Gemet., Lyr. secundus, Aud. Longip., *ex*

ipsos quibus constructum sanctuarium existebat accipimus : qui dispersi in platearum capite jacent, quando sacrorum ordinum viri terrenis actibus ex desiderio inserviunt, ex quorum prius officio sanctitatis gloria stare videbatur. Sæcularia itaque negotia aliquando ex compassione tolerandasunt, nunquam vero ex amore requirenda ; ne cum mentem diligentis aggravant, hanc suo victam pondere ad ima de cœlestibus mergant. At contra, nonnulli gregis quidem curam suscipiunt, sed sic sibimet vacare ad spiritalia appetunt, ut rebus exterioribus nullatenus occupentur. Qui cum curare corporalia funditus negligunt, subditorum necessitatibus minime (*a*) concurrunt. Quorum nimirum prædicatio plerumque despicitur; quia dum delinquentium facta corripiunt, sed tamen eis necessaria præsentis vitæ non tribuunt, nequaquam libenter audiuntur. Egentis etenim mentem doctrinæ sermo non penetrat, si hunc apud ejus animum manus misericordiæ non commendat. Tunc autem verbi semen facile germinat, quando hoc in audientis pectore pietas prædicantis rigat. Unde rectorem necesse est ut interiora possit infundere, cogitatione innoxia etiam exteriora providere. Sic itaque Pastores erga interiora studia subditorum suorum ferveant, quatenus in eis exterioris quoque vitæ providentiam non relinquant. Nam quasi jure, ut diximus, a percipienda prædicatione gregis animus frangitur, si cura exterioris subsidii a pastore negligatur. Unde et primus pastor sollicite admonet, dicens : *Seniores qui in vobis sunt, obsecro consenior et testis Christi passionum, qui et ejus quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicatur, pascite qui in vobis est gregem Dei* (*I Pet.* v, 1). Qui hoc in loco passionem cordis an corporis suaderet aperuit, cum protinus adjunxit: *Providentes* (*b*) *non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie.* Quibus profecto verbis pastoribus pie præcavetur, ne dum subjectorum (*c*) inopiam satiant se mucrone ambitionis occidant, ne cum per eos carnis subsidiis reficiuntur proximi, ipsi remaneant a justitiæ pane jejuni (*d*). Hanc Pastorum sollicitudinem Paulus excitat, dicens : *Qui suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* (*I Tim.* v. 8). Inter hæc itaque metuendum semper est, et vigilanter intuendum, ne dum cura ab eis exterior agitur, ab interna intentione mergantur. Plerumque enim, ut prædiximus, corda rectorum dum temporali sollicitudini incaute deserviunt, ab intimo amore frigescunt ; et foras fusa oblivisci 27 non metuunt, quia animarum regimina susceperunt. Sollicitudo ergo quæ subditis exterius impenditur, sub certa necesse est mensura teneatur. Unde bene ad Ezechielem dicitur : *Sacerdotes caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondeant capita sua* (*Ezech.* XLIV, 20). Sacerdotes namque jure vocati sunt, qui ut sacrum ducatum præbeant, fidelibus præsunt. Capilli vero in capite, exteriores sunt cogitationes in mente : qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis designant ; quæ ex sensu negligenti, quia importune aliquando prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui præsunt, habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire ; ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursum ad crescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur : *Tondentes tondeant capita sua* (*Ibid.*) ; ut videlicet (*e*) curæ temporalis sollicitudinis et quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatius excrescant. Dum igitur et per administratam exteriorem providentiam corporum vita protegitur, et rursus (*f*) per moderatam cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et resecantur ne oculos claudant.

CAPUT VIII. [*Al. XIX.*]

Ne placere rector suo studio hominibus appetat, sed tamen ad quod placere debeat, intendat.

Inter hæc quoque necesse est ut rector solerter invigilet, ne hunc cupido placendi hominibus pulset ; ne cum studiose interiora penetrat, cum provide exteriora subministrat, se magis a subditis diligi quam veritatem quærat ; ne cum, bonis actibus fultus, a mundo videtur alienus, hunc auctori reddat extraneum amor suus. Hostis namque Redemptoris est, qui per recta opera quæ facit, ejus vice ab Ecclesia amari concupiscit, quia adulterinæ cogitationis reus est, si placere puer sponsæ oculis appetit, per quem sponsus dona transmisit. Qui nimirum amor proprius cum rectoris mentem ceperit, aliquando hanc inordinate ad mollitiem, aliquando vero ad asperitatem rapit. Ex amore etenim suo mens rectoris in mollitiem vertitur : quia cum peccantes subditos respicit, ne erga hunc eorum dilectio torpeat, corripere non præsumit ; nonnunquam vero errata subditorum quæ increpare debuerat, adulationibus demulcet. Unde bene per prophetam dicitur : *Væ his qui consuunt pulvillos sub omni* (*g*) *cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas* (*Ezech.* XIII, 18). Pulvillos quippe sub omni cubito manus ponere, est cadentes a sua rectitudine animas, atque in hujus mundi se (*h*) delectatione reclinantes, blanda adulatione refovere. Quasi

voluntate. Sequimur Trecens., Corb. et alios quos Editores omnes expresserunt.

(*a*) Primus Aud., exquisitiori sensu, *occurrunt*.

(*b*) Corb., Belv. et secundus Carnot., *noncoactos*. Prior Carnot., *non coacti, sed spontanei*.

(*c*) Idem Carnot, et primus Aud., *inopiam sentiant*.

(*d*) Secundus Carnot., *Hinc pastorum*.

(*e*) Corb., cum nonnullis, *curæ temporalis sollicitudines*. Laud., *curæ temporales sollicitudines*.

(*f*) In Edit. Paris, 1518, Gilot. et plur., *per immoderatam*. Quibus suffragantur multi Mss., scil. tres Carnot., duo Aud., Lyr. et tertius Gemet. Secus alii, præsertim Trec., quem errare nusquam deprehendimus, nisi ubi recenti manu corruptus fuit.

(*g*) Duo priores Gemet. hic et deinceps, *cubitu* ; consentiunt Lyr. et secundus Aud.

(*h*) Duo pr. Gemet., *dilectione*.

enim pulvillo cubitus, vel cervicalibus caput jacentis excipitur, cum correptionis duritia peccanti subtrahitur, eique mollities favoris adhibetur, ut in errore molliter jaceat, quem nulla asperitas contradictionis pulsat. Sed hæc rectores, 28 qui semetipsos diligunt, his proculdubio exhibent, a quibus se noceri posse in studio gloriæ temporalis timent. Nam quos nil contra se valere conspiciunt, hos nimirum asperitate rigidæ semper invectionis premunt, nunquam clementer admonent, sed pastoralis mansuetudinis obliti, jure dominationis terrent. Quos recte per prophetam divina vox increpat, dicens : *Vos autem cum austeritate imperabatis eis et cum potentia* (*Ezech.* xxxiv, 4). Plus enim se suo auctore diligentes, jactanter erga subditos se erigunt, nec quid agere debeant, sed quid valeant attendunt ; nil de subsequenti judicio metuunt, improbe de temporali potestate gloriantur ; libet ut licenter et illicita faciant, et subditorum nemo contradicat. Qui ergo et prava studet agere, et tamen ad hæc vult cæteros tacere, ipse sibimet testis est, quia plus veritate se appetit diligi quam contra se non vult defendi. Nemo quippe est, qui ita vivat, ut aliquatenus non delinquat. Ille ergo se ipso amplius veritatem desiderat amari, qui sibi a nullo vult contra veritatem parci. Hinc etenim Petrus increpationem Pauli libenter accepit (*Galat.* II, 11) ; hinc David correptionem subditi humiliter audivit (*II Reg.* XII, 7) ; quia rectores boni dum privato diligere amore se nesciunt, liberæ puritatis verbum a subditis obsequium humilitatis credunt. Sed inter hæc necesse est ut cura regiminis tanta moderaminis arte temperetur, quatenus subditorum mens cum quædam recte sentire potuerit, sic in vocis libertatem prodeat, ut tamen libertas in superbiam non erumpat ; ne dum fortasse immoderatius linguæ eis libertas conceditur, vitæ ab his humilitas amittatur. Sciendum quoque est (*a*) quod oporteat ut rectores boni placere hominibus appetant, sed ut suæ æstimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem Conditoris introducant. Difficile quippe est, ut quamlibet recta denuntians prædicator qui non diligitur, libenter audiatur. Debet ergo qui præest, et studere se diligi, quatenus possit audiri, et tamen amorem suum pro semetipso non quærere, ne inveniatur ei cui servire per officium cernitur, occulta cogitationis tyrannide resultare. Quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat, dicens : *Sicut et ego per omnia omnibus placeo* (*I Cor.* x, 33). Qui tamen rursus dicit : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (*Galat.* I, 10). Placet ergo Paulus, et non placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed per se hominibus placere veritatem quærit.

(*a*) Corrupte in Gilot., Vatic. et plur., *quod non oporteat* ; repugnantibus Mss. Anglic., etc., necnon invito sensu.

(*b*) Editi, contra Mss. fidem, *quid impenditur*.

CAPUT IX [*Al.* XX].

Quod scire sollicite rector debet, quia plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur.

Scire etiam rector debet quod plerumque vitia virtutes se esse mentiuntur. Nam sæpe sub parcimoniæ nomine se tenacia palliat, contraque se effusio sub appellatione largitatis occultat. Sæpe inordinata remissio pietas creditur, et effrenata ira spiritalis zeli virtus æstimatur. Sæpe præcipita actio velocitatis efficacia, atque agendi tarditas 29 gravitatis consilium putatur. Unde necesse est ut rector animarum virtutes ac vitia vigilanti cura discernat, ne aut cor tenacia occupet, et parcum se videri in dispensationibus exsultet ; aut cum effuse (*b*) quid perditur, largum se quasi miserando glorietur : aut remittendo quod ferire debuit, ad æterna supplicia subditos pertrahat ; aut immaniter feriendo quod delinquitur, ipse gravius delinquat ; aut hoc quod agi recte ac graviter potuit, immature præveniens leviget ; aut bonæ actionis meritum differendo, ad deteriora (*c*) permutet.

CAPUT X [*Al.* XXI].

Quæ esse debet rectoris discretio correptionis et dissimulationis, fervoris et mansuetudinis.

Sciendum quoque est quod aliquando subjectorum vitia prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur, indicanda ; aliquando et aperte cognita, mature toleranda, aliquando vero subtiliter et (*d*) occulta perscrutanda ; aliquando leniter arguenda, aliquando autem vehementer increpanda. Nonnulla quippe, ut diximus, prudenter dissimulanda sunt, sed quia dissimulantur, indicanda ; ut cum delinquens et deprehendi se cognoscit et perpeti, has quas in se tacite tolerari considerat, augere culpas erubescat, seque se judice puniat, quem sibi apud se rectoris patientia clementer excusat. Qua scilicet dissimulatione bene Judæa a Dominus corripit, cum per prophetam dicit : *Mentita es, et mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens et quasi* (*e*) *non videns* (*Isaiæ* LVII, 11). Et dissimulavit ergo culpas, et innotuit, quia et contra peccantem tacuit, et hoc ipsum tamen quia tacuerit dixit. Nonnulla autem vel aperte cognita, mature toleranda sunt, cum videlicet rerum minime opportunitas congruit, ut aperte corrigantur. Nam secta immature vulnera deterius infervescunt, et nisi cum tempore medicamenta conveniant, constat proculdubio quod medenti officium amittant. Sed cum tempus subditis ad correptionem quæritur, sub ipso culparum pondere patientia præsulis exercetur. Unde bene per Psalmistam dicitur : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores* (*Psal.* CXXVIII, 3). In dorso quippe onera sustinemus. Supra dorsum igitur suum fabricasse peccatores queritur, ac si aperte dicat : Quos corrigere nequeo, quasi superimpositum onus porto.

Nonnulla autem occulta subtiliter sunt perscru-

(*c*) Laud., *permittet*.
(*d*) Carnot. primus et secundus Aud., *et occulte*.
(*e*) Primus Garn. cum 2 priorib. Gem., *non audiens*.

tanda, ut quibusdam signis erumpentibus, rector in subditorum mente omne quod clausum latet, inveniat, et interveniente correptionis articulo, ex minimis majora cognoscat. Unde recte ad Ezechielem dicitur: *Fili hominis,(a) fode parietem* (*Ezech.* VIII, 8). Ubi mox idem propheta subjungit: *Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum. Et dixit ad me: Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant in pariete* (*Ibid.* 9, 10). Per Ezechielem quippe præpositorum persona signatur, per parietem duritia subditorum. Et quid est parietem fodere, nisi acutis inquisitionibus **30** duritiam cordis aperire? Quem cum fodisset, apparuit ostium; quia cum cordis duritia vel studiosis percunctationibus, vel maturis correptionibus scinditur, quasi quædam janua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corripitur cogitationum interiora videantur. Unde et bene illic sequitur: *Ingredere et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic* (*Ibid.*). Quasi ingreditur ut abominationes aspiciat, qui discussis quibusdam signis exterius apparentibus, ita corda subditorum penetrat, ut cuncta ei quæ illicite cogitantur innotescant. Unde et subdidit: *Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio* (*Ibid.*). In reptilibus cogitationes omnino terrenæ signantur, in animalibus vero jam quidem aliquantulum a terra suspensæ, sed adhuc terrenæ mercedis præmia requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terræ inhærent, animalia (*b*) autem magna parte corporis a terra suspensa sunt, appetitu tamen gulæ ad terram semper inclinantur. Reptilia itaque sunt intra parietem, quando cogitationes volvuntur in mente, quæ a terrenis desideriis nunquam levantur. Animalia quoque sunt intra parietem, quando et si qua jam justa, si qua honesta cogitantur, appetendis tamen lucris temporalibus honoribusque deserviunt; et per semetipsa quidem jam quasi a terra suspensa sunt, sed adhuc per ambitum quasi per gulæ desiderium sese (*c*) ad ima submittunt. Unde et bene subditur: *Et universa idola domus Israel depicta erant in pariete* (*Ezech.* VIII, 10). Scriptum quippe est: *Et avaritia, quæ est idolorum servitus* (*Coloss.* III, 5). Recte ergo post animalia, idola describuntur, quia etsi honesta actione nonnulli jam quasi a terra se erigunt, ambitione tamen inhonesta semetipsos ad terram deponunt. Bene autem dicitur, *Depicta erant*; quia dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde depingitur quidquid fictis imaginibus deliberando, cogitatur. Notandum itaque est quia prius foramen in pariete, ac deinde ostium cernitur, et tunc demum occulta abominatio demonstratur; quia nimirum uniuscujusque peccati prius signa forinsecus, deinde janua apertæ (*d*) iniquitatis ostenditur, et tunc demum omne malum quod intus latet aperitur.

Nonnulla autem sunt leniter arguenda: nam cum non malitia, sed sola ignorantia vel infirmitate delinquitur, profecto necesse est ut magno moderamine ipsa delicti correptio temperetur. Cuncti quippe quousque in hac mortali carne subsistimus, corruptionis nostræ infirmitatibus subjacemus. Ex se ergo debet quisque colligere qualiter alienæ hunc oporteat (*e*) imbecillitati misereri, ne contra infirmitatem proximi si ad increpationis vocem ferventius rapitur, oblitus sui esse videatur. Unde bene Paulus admonet, dicens: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans teipsum, ne et tu tenteris* (*Galat.* VI, 1). Ac si aperte dicat: Cum displicet ex aliena infirmitate quod conspicis, pensa quod es; ut in increpationis zelo se spiritus temperet, dum sibi quoque quod increpat timet.

Nonnulla autem sunt vehementer increpanda, **31** ut cum culpa ab (*f*) auctore non cognoscitur, quanti sit ponderis, ab increpantis ore sentiatur. Et cum sibi quis malum quod perpetravit levigat, hoc contra se graviter ex corripientis asperitate pertimescat. Debitum quippe rectoris est supernæ patriæ gloriam per vocem prædicationis ostendere, quanta in hujus vitæ itinere tentamenta antiqui hostis lateant aperire, et subditorum mala quæ tolerari leniter non debent, cum magna zeli asperitate corrigere; ne si minus contra culpas accenditur, culparum omnium reus ipse teneatur. Unde bene ad Ezechielem dicitur: *Sume tibi laterem, et pones eum* (*g*) *coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem* (*Ezech.* IV, 1). Statimque subjungitur: *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra. et pones arietes in gyro.* Eique (*h*) ad munitionem suam protinus subinfertur: *Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem.* Cujus enim Ezechiel propheta nisi magistrorum speciem tenet? Cui dicitur: *Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem.*

Sancti quippe doctores sibi laterem sumunt, quando terrenum auditorum cor, ut doceant, apprehendunt. Quem scilicet laterem coram se ponunt, quia tota illud mentis intentione custodiunt. In quo et civitatem Jerusalem jubentur describere; quia prædicando terrenis cordibus curant summopere quæ sit supernæ pacis visio demonstrare. Sed quia incassum gloria patriæ cœlestis agnoscitur, nisi et quanta hic irruant hostis callidi tentamenta noscantur, apte subjungitur: *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones.* Sancti quippe prædicatores

(*a*) Tres Gem., *fode tibi*; quod olim lectum in Treo., aut. *fo te ibi*. Iidem Cod., *et cum perfodissem*.
(*b*) Ita Mss. et vet. Ed. In recent., *mole corporis*; quod minime verum.
(*c*) Aud. secundus, *ad ima suspendunt*.
(*d*) Longip., *inquisitionis*.
(*e*) Lyr. et secundus Aud., *infirmitati prodesse*.
(*f*) Laud., *actore*.
(*g*) Carnot. secundus, *contra te*.
(*h*) Corb., *ad munitionem*.

obsidionem circa laterem, in quo Jerusalem civitas descripta est, ordinant, quando terrenæ menti, sed jam supernam patriam requirenti, quanta eam in hujus vitæ tempore vitiorum impugnet adversitas demonstrant. Nam cum unumquodque peccatum quomodo proficientibus insidietur ostenditur, quasi obsidio circa civitatem Jerusalem voce prædicatoris ordinatur. Sed quia non solum debent innotescere qualiter vitia impugnent, verum etiam quomodo custoditæ nos virtutes roborent, recte subjungitur : *Et ædificabis munitiones.* Munitiones quippe sanctus prædicator ædificat, quando quæ virtutes quibus resistant vitiis demonstrat. Et quia, crescente virtute, plerumque bella tentationis augentur, recte adhuc additur : *Et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro.* Aggerem namque comportat, quando prædicator quisque molem crescentis tentationis enuntiat. Et contra Jerusalem castra erigit, quando (*a*) rectæ intentioni audientium hostis callidi (*b*) circumspectas et quasi incomprehensibiles insidias prædicit. Atque arietes in gyro ponit, cum tentationum aculeos in hac vita nos undique circumdantes, et (*c*) virtutum murum perforantes innotescit.

Sed cuncta hæc licet subtiliter rector insinuet, nisi contra delicta singulorum æmulationis spiritu ferveat, nullam sibi in perpetuum absolutionem parat.

Unde illic adhuc recte subjungitur : **32** *Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem.* Per sartaginem quippe frixura mentis, per ferrum vero increpationis fortitudo signatur. Quid vero acrius doctoris mentem, quam zelus Dei frigit et excruciat? Unde Paulus hujus sartaginis urebatur frixura, cum diceret : *Quis infirmatur et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* (*II Cor.* xi, 29). Et quia quisquis zelo Dei accenditur, ne damnari ex negligentia debeat, forti in perpetuum custodia munitur, recte dicitur : *Pones eam murum ferreum inter te et civitatem.* Sartago enim ferrea murus ferreus inter prophetam et civitatem ponitur; quia cum nunc fortem zelum rectores exhibent, eumdem zelum postmodum inter se et auditores suos fortem munitionem tenent; ne tunc ad vindictam destituti sint, si nunc fuerint in correptione dissoluti.

Sed inter hæc sciendum est quia dum ad increpationem se mens doctoris exasperat, difficile valde est ut non aliquando et ad aliquid quod dicere non debet erumpat. Et plerumque contingit ut dum culpa subditorum cum magna invectione corripitur, magistri lingua usque ad excessus verba pertrahatur. Cumque increpatio immoderate accenditur, corda deliquentium in desperatione deprimuntur. Unde necesse est ut exasperatus rector, cum subditorum mentem plus quam debuit percussisse considerat, apud se semper ad pœnitentiam recurrat; ut per lamenta veniam in conspectu veritatis obtineat, ex eo etiam quod per zeli ejus studium peccat. Quod figurate Dominus per Moysen præcipit, dicens : *Si quis abierit cum amico suo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et lignum securis (d) fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit, hic ad unam supradictarum urbium (e) fugiet, et vivet; ne forte proximus ejus, cujus effusus est sanguis, doloris stimulo persequatur et apprehendat eum, et percutiat animam ejus* (*Deut.* xix, 4,5). Ad silvam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda subditorum delicta convertimur. Et simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione resecamus. Sed securis (*f*) manu fugit, cum sese increpatio plus quam necesse est in asperitatem pertrahit. Ferrumque de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit et occidit, quia auditorem suum prolata contumelia a spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens repente ad odium proruit, si hanc memorata increpatio plus quam debuit addicit. Sed is qui incaute ligna percutit et proximum exstinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una earum defensus vivat; quia si ad pœnitentiæ lamenta conversus, in unitate sacramenti sub spe et charitate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur. Eumque exstincti proximus et cum invenerit non occidit; quia cum districtus judex venerit, qui sese nobis per naturæ nostræ consortium junxit, ab eo proculdubio culpæ reatum non expetit, quem sub ejus venia fides, spes, et charitas abscondit.

33 CAPUT XI [AL. XXII].

Quantum rector sacræ legis meditationibus esse debeat intentus.

Sed omne hoc rite a rectore agitur, si supernæ formidinis et dilectionis spiritu afflatus, studiose quotidie sacri eloquii præcepta meditetur; ut in eo vim sollicitudinis, et erga cœlestem vitam providæ circumspectionis, quam humanæ conversationis usus indesinenter destruit, divinæ admonitionis verba restaurent; et qui ad vetustatem vitæ per societatem sæcularium ducitur, ad amorem semper spiritalis patriæ compunctionis (*g*) aspiratione renovetur. Valde namque inter humana verba cor defluit; cumque indubitanter constet quod externis occupationum tumultibus impulsum a semetipso corruat, studere incessabiliter debet, ut per eruditionis studium resurgat. Hinc est enim quod prælatum gregi discipulum Paulus admonet, dicens : *Dum venio attende lectioni* (*I Tim.* iv, 13). Hinc David ait : *Quomodo dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea est* (*Ps.* cxv, 97). Hinc Moysi Dominus de portanda arca præcepit, dicens : *Facies quatuor circulos au-*

(*a*) Corb., *recta intentione.*
(*b*) Gemet. et tertius Carnot., *incircumspectas.* Hanc lectionem amplexi sunt Gilot., Vatic. ac cæteri Edit., præter Gussanv., quem sequimur præeuntibus Mss. Anglic., Trec., Corb., etc.
(*c*) Carnot. Secundus, *et virtutem muri.*
(*d*) Tres Gemet. et primus Aud., *fugerit manum.*
(*e*) Al., *fugiat*, ut est in trib. Gemet.
(*f*) Corb. cum Norm., *manum fugit.*
(*g*) Carnot. tertius, *asperitate renovetur.* Longip. *revocetur.*

reos, quos pones per quatuor arcæ angulos, faciesque vectes de lignis sethim,et operies auro,inducesque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis qui semper erunt in circulis,nec unquam extrahentur ab eis (*Exod.* xxv, 12, *seq.*). Quid per arcam,nisi sancta Ecclesia figuratur ? Cui quatuor circuli aurei per quator angulos jubentur adjugi, quia in eo quod per quatuor mundi partes dilatata tenditur, **34** proculdudio quatuor sancti Evangelii libris accincta prædicatur. Vectesque de lignis sethim fiunt, qui eisdem ad portandum circulis inseruntur; quia fortes perseverantesque doctores velut imputribilia ligna quærendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inhærentes, sanctæ Ecclesiæ unitatem denuntient,et quasi(a)intromissi circulis arcam portent. Vectibus quippe arcam portare,est bonis doctoribus sanctam Ecclesiam ad rudes (*b*) infidelium mentes prædicando deducere. Qui auro quoque jubentur operiri, ut dum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant. De quibus apte subditur :

A *Qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis.* Quia nimirum necesse est ut qui ad officium prædicationis excubant,a sacræ lectionis studio non recedant. Ad hoc namque vectes esse in circulis semper jubentur,ut cum portari arcam opportunitas exigit, de intromittendis vectibus portandi tarditas nulla generetur : quia videlicet cum spiritale aliquid a subditis Pastor inquiritur, ignominiosum valde est si tunc quærat discere, cum quæstionem debet enodare. Sed circulis vectes inhæreant, ut doctores semper in suis cordibus eloquia sacra meditantes, testamenti arcam sine mora elevent, si quidquid necesse est, protinus docent. Unde bene primus pastor Ecclesiæ pastores cæteros admonet, dicens : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea* (*c*) *quæ in vobis est spe* (*I Petr.* III, 15). Ac si aperte dicat : Ut ad portandam arcam nulla mora præpediat, vectes a circulis nunquam recedant.

B

(*a*) Ita Trec., Laud.,Gemet., etc. In Editis,*intromissis*, contra sacræ Scripturæ sensum.

(*b*) Carnot. secundus, *fidelium*.
(*c*) Trec., Theod. et Corb., *quæ in vobis est spes*.

(*a*) TERTIA PARS

QUALITER RECTOR BENE VIVENS DEBEAT DOCERE ET ADMONERE SUBDITOS

PROLOGUS [*Al.*, *cap. XXIII*].

Quia igitur qualis esse debeat pastor ostendimus, nunc qualiter doceat demonstremus.Ut enim longe ante nos reverendæ memoriæ Gregorius (*b*) Nazianzenus edocuit (*Orat.* 1), non una eademque cunctis exhortatio congruit, quia nec cunctos par morum qualitas astringit. Sæpe namque aliis officiunt,quæ aliis prosunt. Quia et plerumque herbæ quæ hæc animalia nutriunt, alia occidunt ; et lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat. Et medicamentum quod hunc morbum imminuit, alteri vires jungit ; et panis qui vitam fortium roborat,parvulorum necat. Pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum, ut et ad sua singulis congruat,et tamen a communis ædificationis arte nunquam recedat.Quid enim sunt intentæ mentes auditorum, nisi ut ita dixerim,quædam in cithara tensiones stratæ chordarum ? quas tangendi artifex, ut non sibimetipsi dissimile canticum faciat,dissimiliter pulsat.Et idcirco chordæ consonam modulationem reddunt,quia uno quidem plectro,sed non uno impulsu feriuntur. Unde et doctor quisque, ut in una cunctos virtute charitatis ædificet, ex una doctrina, non una eademque exhortatione tangere corda audientium debet.

C

D

(*a*) In Trec., Corb. et plur. vet. Mss., hic titulus abest, et quæ sequuntur caput 23 componunt. In Longip. legitur : *Explicit liber primus, incipit liber secundus. Cap.* 20.

(*b*) Trec. et Corb., *Nazanzenus*.

CAPUT PRIMUM [*Al. XXIV*].

Quanta debet esse diversitas in arte prædicationis.

Aliter namque admonendi sunt viri, atque aliter feminæ.

Aliter juvenes, aliter senes.

Aliter inopes, aliter locupletes.

Aliter læti, aliter tristes.

Aliter subditi, aliter prælati.

Aliter servi, aliter domini.

Aliter hujus mundi sapientes, aliter hebetes.

Aliter impudentes, aliter verecundi.

Aliter protervi, aliter pusillanimes.

Aliter impatientes, aliter patientes.

Aliter benevoli, aliter invidi.

Aliter simplices, aliter impuri.

Aliter incolumes, aliter ægri.

Aliter qui flagella metuunt, et propterea innocenter **35** vivunt ; aliter qui sic in iniquitate duruerunt, ut neque per flagella corrigantur.

Aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes.

Aliter pigri, aliter præcipites.

Aliter mansueti, aliter iracundi.

Aliter humiles, aliter elati.

Aliter pertinaces, aliter inconstantes.

Aliter gulæ, dediti aliter abstinentes.

Aliter qui sua misericorditer tribuunt, aliter qui aliena rapere contendunt.

Aliter (*a*) qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur : aliter qui et ea quæ habent tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt.

Aliter discordes, aliter pacati.

Aliter seminantes jurgia, aliter pacifici.

Aliter qui sacræ legis verba non intelligunt recte; aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur.

Aliter qui cum digne prædicare valeant, præ nimia humilitate formidant : aliter quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit.

Aliter qui in hoc quod temporaliter appetunt, prosperantur; aliter qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur.

Aliter conjugiis obligati, aliter a conjugii nexibus liberi.

(*b*) Aliter admistionem carnis experti, aliter ignorantes.

Aliter qui peccata deplorant operum, aliter qui cogitationum.

Aliter qui commissa plangunt, nec tamen deserunt; aliter qui deserunt, nec tamen plangunt.

Aliter qui illicita quæ faciunt, etiam laudant; aliter qui accusant prava, nec tamen devitant.

Aliter qui repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur.

Aliter qui licet minima, crebro tamen illicita faciunt; aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando (*c*) in gravioribus demerguntur.

Aliter qui bona nec inchoant, aliter qui inchoata minime consummant.

Aliter qui mala occulte agunt, et bona publice ; aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt.

(*d*) Sed quid utilitatis est, quod cuncta hæc collecta numeratione transcurrimus, si non etiam admonitionis modos per singula, quanta possumus brevitate, pandamus (*e*).

[*Al., c. XXIV*] (*Admonitio* 1.) (*f*) Aliter igitur admonendi sunt viri, atque aliter feminæ, quia illis graviora, istis vero injungenda sunt leviora, ut illos magna exerceant, istas autem levia demulcendo convertant.

[*Al., c. XXV.*] (*Admonitio* 2.) Aliter admonendi sunt juvenes, atque aliter senes, quia illos plerumque severitas admonitionis ad profectum dirigit ; istos vero ad meliora opera 36 deprecatio blanda componit. Scriptum quippe est : *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem* (*I Tim.* v, 1).

CAPUT II [*Al. XXVI*].

Quomodo admonendi sint inopes et divites.

(*Admonitio* 3.) Aliter admonendi sunt inopes, atque aliter locupletes ; illis namque offerre consolationis solatium contra tribulationem, istis vero inferre metum contra elationem debemus. Inopi quippe a Domino per prophetam dicitur : *Noli timere, quia non confunderis* (*Isai.* LVI, 4). Cui non longe post blandiens, dicit : *Paupercula tempestate convulsa* (*Ibid.*, 11). Rursumque hanc consolatur, dicens : *Elegi te in camino paupertatis* (*Ibid.*, XLVIII, 10). At contra Paulus discipulo de divitibus dicit ; *Divitibus hujus sæculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum suarum* (*1 Tim.* VI, 17). Ubi notandum valde est, quod humilitatis doctor memoriam divitum faciens non ait, Roga, sed *Præcipe*, quia etsi impendenda est pietas infirmitati, honor tamen non debetur elationi. Talibus ergo rectum quod dicitur, tanto rectius jubetur, quanto et in rebus transitoriis altitudine cogitationis intumescunt. De his in Evangelio Dominus dicit : *Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram* (*Luc.* VI, 24). Quia enim quæ sunt æterna gaudia nesciunt, ex præsentis vitæ abundantia consolantur. Offerenda est ergo eis consolatio, quos caminus paupertatis excoquit ; atque illis inferendus est timor, quos consolatio gloriæ temporalis extollit ; ut et illi discant quia divitias quas (*g*) non conspiciunt possident, et isti cognoscant quia eas quas conspiciunt nequaquam tenere possunt. Plerumque tamen personarum ordinem permutat qualitas morum, ut sit dives humilis, sit pauper elatus. Unde mox prædicantis lingua cum audientis debet vita componi, ut tanto districtius (*h*) in paupere elationem ferial, (*i*) quanto eam nec illata paupertas inclinat ; et tanto lenius humilitatem divitum mulceat, quanto eos nec abundantia quæ sublevat, exaltat.

Nonnunquam tamen etiam superbus dives exhortationis blandimento placandus est, quia et plerumque dura vulnera per lenia fomenta molliescunt, et

(*a*) Corb., *qui aliena appetunt*. Vulgati habent *appetunt*, pro *rapiunt*.

(*b*) Editi, *aliter peccatorum carnis conscii, aliter ignari*. Quod nullus ex Mss. nostris exhibet.

(*c*) Trec. et Corb., *in gravibus*.

(*d*) Ab his verbis usque ad hæc, *admonitio* 1, nihil legitur in Corb. præter capitum hujusce partis tertiæ et quartæ quæ admonitionibus subjunguntur summaria. Mox sequitur : *Incipit liber secundus*. Hoc in Cod. liber Reg. Post. in duos tantum libros dividitur. Eadem est partitio trium Gemet. et Longip. In Trec., nulla est distinctio vel librorum vel partium.

(*e*) Hic in Vulgatis attexitur : *De his igitur omnibus a principali sumentes exordium, latius ex ordine per singula disseramus*. Assumentum est in Mss. Anglic. et nostris ignotum. Aliunde vero inutile est post ista verba : *Sed quid utilitatis*, etc., quæ in Trecensi et al. excepto Corb. leguntur.

(*f*) In Trec. et al. Mss. cap. 24, et sic deinceps, singulas admonitiones pro singulis capitibus computando.

(*g*) Sic legendum ex Mss. Trec., Carn., Val. Cl., Theodoric., Bellov., Gemet., etc., non, *quas non concupiscunt*, ut est in Gilot. et aliis poster. Editis. Paulo post, iidem Excusi, omnibus Mss. invitis, *quas concupiscunt*.

(*h*) Carn. secundus, *in pauperis elationem ferveat*.

(*i*) Laud., *quanto eum tumor elationis infestat, nec illata paupertas inclinat*.

furor insanorum sæpe ad salutem medico blandiente reducitur; cumque eis in dulcedine condescenditur, languor insaniæ mitigatur. Neque enim negligenter intuendum est, quod cum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesaniam sedabat (*I Reg.* XVIII, 10). Quid enim per Saulem, nisi elatio potentum; et quid per David innuitur, nisi humilis vita sanctorum? Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente, ejus vesania temperatur; quia cum sensus potentum per elationem in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentis quasi dulcedine citharæ, locutionis nostræ tranquillitate revocetur. Aliquando autem cum hujus sæculi potentes arguuntur, prius per quasdam similitudines velut 37 de alieno negotio requirendi sunt; et cum rectam sententiam quasi in alterum protulerint, tunc modis congruentibus de proprio reatu feriendi sunt; ut mens temporali potentia tumida contra corripientem nequaquam se erigat, quæ suo sibi judicio superbiæ cervicem calcat; et in nulla sui defensione se exerceat, quam sententia proprii oris ligat. Hinc est enim quod Nathan propheta arguere regem venerat, et quasi de causa pauperis contra divitem judicium quærebat (*II Reg.* XII, 4, 5, *seq.*); ut prius rex sententiam diceret, et reatum suum postmodum audiret, quatenus nequaquam justitiæ contradiceret, quam ipse in se protulisset. Vir itaque sanctus et peccatorem considerans et regem, miro ordine audacem reum prius per confessionem ligare studuit, et postmodum per invectionem secare. Celavit paululum (*a*) quem quæsivit, sed percussit repente quem tenuit. Pigrius enim fortasse incideret, si ab ipso sermonis exordio aperte culpam ferire voluisset; sed præmissa similitudine, eam quam occultabat exacuit increpationem. Ad ægrum medicus venerat, secandum vulnus videbat, sed de patientia ægri dubitabat. Abscondit igitur ferrum medicinale sub veste, quod eductum subito fixit in vulnere, ut secantem gladium sentiret æger antequam cerneret, ne si ante cerneret, sentire recusaret.

CAPUT III [*Al. XXVII.*]

Quomodo admonendi læti et tristes.

(*Admonitio* 4.) Aliter admonendi sunt læti, atque aliter tristes. Lætis videlicet inferenda sunt tristia quæ requuntur ex supplicio; tristibus vero inferenda sunt læta quæ promittuntur ex regno. Discant læti ex minarum asperitate quod timeant; audiant tristes præmiorum gaudia de quibus præsumant. Illis quippe dicitur: *Væ vobis qui ridetis nunc, quoniam flebitis* (*Luc.* VI, 25); isti vero eodem magistro docente audiunt: *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (*Joan.* XVI, 22). Nonnulli autem læti vel tristes non rebus A fluunt, sed (*b*) conspersionibus existunt. Quibus profecto intimandum est quod quædam vitia quibusdam conspersionibus juxta sunt. Habent enim læti ex propinquo luxuriam, tristes iram. Unde necesse est ut non solum quisque consideret quod ex conspersione sustinet, sed etiam quod ex vicino deterius perurget; ne dum nequaquam pugnat contra hoc quod tolerat, ei quoque a quo se liberum æstimat, vitio succumbat.

CAPUT IV [*Al. XXVIII*].

Quomodo admonendi subditi et prælati.

(*Admonitio* 5.) Aliter admonendi sunt subditi, atque aliter prælati. Illos ne subjectio conterat, istos ne locus superior extoliat. Illi ne minus quæ jubentur impleant, isti ne plus justo jubeant (*c*) quæ compleantur. Illi ut humiliter subjaceant, isti ut temperanter præsint. Nam quod intelligi et figuraliter potest, illis dicitur: *Filii, obedite parentibus vestris in Domini;* istis vero præcipitur: *Et patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros* (*Coloss.* III, 20, 21). Illi 38 discant quomodo ante (*d*) occulti arbitri oculos sua interiora componant, isti quomodo etiam commissis sibi exempla bene vivendi exterius præbeant.

Scire etenim prælati debent (II, *q.* 5, *c. Præcipue, p. scire prælati*), quia si perversa unquam perpetrant, (*e*) tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt. Unde necesse est ut tanto se cautius a culpa custodiant, quanto per prava quæ faciunt, non soli moriuntur [*f* sed aliorum animarum, quas pravis exemplis destruxerunt, rei sunt]. Unde admonendi sunt illi; ne districtius puniantur si absoluti reperiri nequiverint saltem, de se: isti ne de subditorum erratibus judicentur, etiamsi se jam de se securos inveniunt. Illi ut tanto circa se sollicitius vivant, quanto eos aliena cura non implicat; isti vero ut sic aliorum curas expleant, quatenus et suas agere non desistant, et sic in propria sollicitudine ferveant, ut a commissorum custodia minime torpescant. Illi enim sibimet vacanti dicitur: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam* (*Proverb.* VI, 6). Iste autem terribiliter admonetur, cum dicitur: *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, et illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus* (*Ibid.*, 1). Spondere namque pro amico, est alienam animam in periculo suæ conversationis accipere. Unde et apud extraneum manus defigitur, quia apud curam sollicitudinis quæ ante deerat, mens ligatur. Verbis vero oris sui illaqueatus est, ac propriis sermonibus captus; quia dum commissis sibi cogitur bona dicere, ipsum prius necesse est quæ dixerit custodire. Illaqueatur igitur verbis oris sui, dum ratione exigente constringitur, ne ejus vita ad aliud quam admonet relaxetur. Unde apud districtum judicem

(a) In Excusis, *quod quæsivit*. Omnes Mss. nostri, *quem*, optimo sensu.

(*b*) Per *conspersionem* Gregorius intelligit hic et alibi indolem, naturam, corporis et animæ temperationem et habitum, ut satis liquet. Vide infra, cap. 38, juxta recent. Edit. 3, et 61 in Mss.

(*c*) Laud. et Corb., *quam compleantur*.

(*d*) Laud. et Trec., *occulti arbitris*.

(*e*) Gemet. ac plur., *tot tormentis*.

(*f*) Carent hac parenthesi Trec., Corb., Laud. Est in Gemeticensibus et in primo Aud.

cogitur tanta in opere exsolvere, quanta eum constat aliis voce præcepisse. Ubi et bene mox exhortatio subditur, ut dicatur : *Fac ergo quod dico, fili mi, et temetipsum libera, quia incidisti in manus proximi tui : discurre, festina, suscita amicum tuum ; ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ* (*Prov.* VI, 3). Quisquis enim ad vivendum aliis in exemplo præponitur, non solum ut ipse vigilet, sed etiam ut amicum suscitet admonetur. Et namque vigilare bene vivendo non sufficit, si non et illum cui præest, a peccati torpore disjungit. Bene autem dicitur : *Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ* (*Ibid.*, 4). Somnum quippe oculis dare, est intentione cessante, subditorum curam omnino negligere. Palpebræ vero dormitant, cum cogitationes nostræ ea quæ in subditis arguenda cognoscunt, pigredine deprimente dissimulant. Plene enim dormire, est commissorum acta nec scire, nec corrigere. Non autem dormire, sed dormitare est, quæ quidem reprehendenda sunt cognoscere, sed tamen propter mentis tædium dignis ea increpationibus non emendare. Dormitando vero oculus ad plenissimum somnum ducitur, quia dum plerumque qui præest malum quod cognoscit non resecat, ad hoc quandoque negligentiæ suæ merito pervenit, ut quod a subjectis delinquitur, nec agnoscat.

Admonendi sunt itaque qui præsunt, ut per **39** circumspectionis studium oculos pervigiles intus et in circuitu habeant, et cœli animalia fieri contendant. (*Ezech.* I, 18). Ostensa quippe cœli animalia in circuitu et intus oculis plena describuntur (*Apoc.* IV, 6). Dignum quippe est ut cuncti qui præsunt intus atque in circuitu oculos habeant, quatenus et interno judici in semetipsis placere studeant, et exempla vitæ exterius præbentes, ea etiam quæ in aliis sunt corrigenda deprehendant.

Admonendi sunt subditi, ne præpositorum suorum vitam temere judicent, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident; ne unde mala recte redarguunt, inde per elationis impulsum in profundiora mergantur. Admonendi sunt, ne cum culpas præpositorum considerant, contra eos audaciores fiant, sed sic si qua valde sunt eorum prava, apud semetipsos dijudicent, ut tamen divino timore constricti ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent. Quod melius ostendimus, si David factum ad medium deducamus (*I Reg.* XXIV, 4, *seq.*). Saul quippe persecutor, cum ad purgandum ventrem speluncam fuisset ingressus, illic cum viris suis David inerat, qui jam tam longo tempore persecutionis ejus mala tolerabat. Cumque eum viri sui ad feriendum Saul accenderent, fregit eos responsionibus, quia manum mittere in christum Domini non deberet. Qui tamen occulte surrexit, et oram chlamydis ejus abscidit. Quid enim per Saul, nisi mali rectores; quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis exterioribus exsequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtrectationis abstinentes, præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui etsi quando pro infirmitate sese abstinere vix possunt, (*a*) ut extrema quædam atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter loquantur, quasi oram chlamidis silenter incidunt; quia videlicet dum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi (*b*) vestem fœdant, sed tamen ad semetipsos redeunt seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est : *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram chlamidis Saul* (*Ibid.*, 6). Facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum recte reprehendenda judicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est ut per afflictionem pœnitentiæ cor prematur ; quatenus ad semetipsum redeat, et cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se judicium a quo sibi prælata est perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, ejus ordinationi qui eos nobis prætulit obviamus. Unde Moyses quoque cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait : *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (*Exod.* XVI, 8).

40 CAPUT V [*Al. XXIX*].

Quomodo admonendi servi et domini.

(*Admonitio* 6.) Aliter admonendi sunt servi, atque aliter domini. Servi scilicet, ut in se semper humilitatem conditionis aspiciant ; domini vero, ut naturæ suæ qua æqualiter sunt cum servis conditi, memoriam non amittant. Servi admonendi sunt ne dominos despiciant, ne Deum offendant si ordinationi illius superbiendo contradicunt ; domini quoque admonendi sunt, quia contra Deum de munere ejus superbiunt, si eos quos per conditionem tenent subditos, æquales sibi per naturæ consortium non agnoscunt. Isti admonendi sunt ut sciant se servos esse dominorum : illi admonendi sunt ut cognoscant se conservos esse servorum. Istis namque dicitur : *Servi, obedite dominis carnalibus* (*Coloss.* III, 22). Et rursum : *Quicunque sunt* (*c*) *sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur* (*I Tim.* VI, 1) ; illic autem dicitur : *Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quod et illorum et vester Dominus est in cœlis* (*Ephes.* VI, 2).

CAPUT VI [*Al. XXX*].

Quomodo admonendi sapientes et hebetes.

(*Admonitio* 7.) Aliter admonendi sunt sapientes hujus sæculi, atque aliter hebetes. Sapientes quippe admonendi sunt, ut (*d*) amittant scire quæ sciunt : he-

(*a*) Corb., Laud., Longip., *ut non extrema.*

(*b*) Vulgati, *vestem secant* ; potius ex conjectura quam ex Mss., qui omnes contradicunt.

(*c*) Carnot. secundus, *sub jugo servitutis.*

(*d*) Sic legere cogunt Mss. Trec., Carnotenses, Val Cl., duo Gemet. vet., duo Aud. Editi habent, *ut sciant amittere*, quibus favet Cod. Belvac. In tertio Gemet. legitur, *ne amittant scire.*

betes quoque admonendi sunt, ut appetant scire quæ nesciunt. In illis hoc primum destruendum est, quod se sapientes arbitrantur; in istis jam ædificandum est quidquid de superna sapientia cognoscitur, quia dum minime superbiunt, quasi ad suscipiendum ædificium corda paraverunt. Cum illis laborandum est, ut sapientius stulti fiant, stultam sapientiam deserant, sapientem Dei stultitiam discant; istis vero prædicandum est, ut ab ea quæ putatur stultitia, ad veram sapientiam vicinius transeant. Illis namque dicitur : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (*I Cor.* III, 18) ; istis vero dicitur : *Non multi sapientes secundum carnem* (*Ibid.*, I, 22). Et rursum : *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes* (*Ibid.*, 27). Illos plerumque ratiocinationis argumenta, istos nonnunquam melius exempla convertunt. Illis nimirum prodest, ut in suis allegationibus victi jaceant; istis vero aliquando sufficit ut laudabilia aliorum facta cognoscant. Unde et magister egregius, sapientibus et insipientibus debitor (*Rom.* I, 14), cum Hebræorum quosdam sapientes, quosdam vero etiam tardiores admoneret, illis de completione Testamenti Veteris loquens, eorum sapientiam argumento superavit, dicens : *Quod enim antiquatur et senescit, prope interitum est* (*Hebr.* VIII, 13). Cum vero solis exemplis quosdam trahendos cerneret, in eadem Epistola adjunxit : *Sancti ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt* (*Ibid.*, XI, 36, 37). Et rursum : *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem* (*Ibid.* XIII, 7) ; quatenus et illos victrix ratio frangeret, et istos ad majora conscendere imitatio blanda suaderet.

CAPUT VII [*Al. XXXI.*]

Quomodo admonendi impudentes et verecundi.

(*Admonitio* 8). Aliter admonendi sunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudentiæ vitio non nisi increpatio dura compescit; istos autem plerumque ad melius exhortatio modesta componit. Illi se delinquere nesciunt, nisi etiam a pluribus increpentur; istis plerumque ad conversionem sufficit quod eis doctor mala sua saltem leniter ad memoriam reducit. Illos melius corrigit qui invehendo reprehendit; istis autem major profectus adducitur, si hoc quod in eis reprehenditur quasi ex latere tangatur. Impudentem quippe Judæorum plebem Dominus aperte increpans, ait : *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere* (*Jerem.* III, 3). Et rursum verecundantem retovet, dicens : *Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis, quia dominabitur tui qui fecit te* (*Isai.* LIV, 4). Impudenter quoque delinquentes Galatas aperte Paulus increpat, dicens : *O insensati Galatæ, qui vos fascinavit* (*Galat.* III, 1)? Et rursum : *Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummamini* (*Ibid.* 3)? Culpas vero verecundantium quasi compatiens reprehendit, dicens : *Gavisus sum in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire sicut et sentiebatis; occupati enim eratis* (*Philipp.* IV, 10) ; ut et illorum culpas increpatio dura (*a*) detegeret, et horum negligentiam mollior sermo velaret.

CAPUT VIII [*Al. XXXII*].

Quomodo admonendi protervi et pusillanimes.

(*Admonitio* 9). Aliter admonendi sunt protervi, atque aliter pusillanimes. Illi enim dum valde de se præsumunt, exprobrando cæteros dedignantur; isti autem dum nimis infirmitatis suæ sunt conscii, plerumque in desperationem cadunt. Illi singulariter summa æstimant cuncta quæ agunt, isti vehementer despecta putant esse quæ faciunt, et idcirco in desperatione franguntur. Subtiliter itaque ab arguente discutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent, ostendantur quia Deo displicent.

Tunc enim protervos melius corrigimus, cum ea quæ bene egisse se credunt, male acta monstramus; ut unde adepta gloria creditur, inde utilis subsequatur confusio. Nonnunquam vero cum se vitium proteviæ minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris ex latere requisitæ (*b*) improperio confunduntur; ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendunt. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephæ, alius Christi esse se diceret (*I Cor.* I, 12 ; III, 4), incestus culpam in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat, et incorrecta remanebat, dicens : *Auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat. Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio* 42 *vestrum qui hoc opus fecit* (*I Cor.* V, 1, 2). Ac si aperte dicat : Quid vos (*c*) per proterviam, hujus vel illius dicitis, qui per dissolutionem negligentiæ, nullius vos esse monstratis?

At contra, pusillanimes aptius ad iter bene agendi reducimus, si quædam illorum bona ex latere requiramus, ut dum in eis alia reprehendendo corripimus, alia amplectendo laudemus, quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata castigat. Plerumque autem utilius apud illos proficimus, si et eorum bene gesta memoramus. Et si qua ab eis inordinate gesta sunt, non jam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus, ut et illa quæ approbamus, illatus favor augeat, et contra ea quæ reprehendimus

(*a*) Corb., *detergeret*. Legendum *delegeret*, propter antithesim cum *velaret* ; sicque legitur in Trec., Gemet., Aud., etc., omisso epitheto *dura*.

(*b*) Rothomag. et Longip., *in proprio vitio confunduntur*.

(*c*) Mirum quantum hic discrepent Mss. Corb. et Belv. habent, *quid vos protervia*. Duo priores Gemet. *quid vos proterviam*. Prior Carnot. et Land., *quid vos hujus proterviam*. Tertius Carnot., Rothomag., primus Aud., Lyr., Longip., tertius Gemet., *quid vos protervi*. Lectionis nostræ, quæ est Cod. Trec. et vulgatorum, patet sensus.

magis apud pusillanimes exhortatio verecunda convalescat. Unde idem Paulus cum Thessalonicenses in accepta prædicatione perdurantes, quasi de vicino mundi termino quadam cognosceret pusillanimitate turbatos, prius in eis quæ fortia prospicit laudat, et caute monendo postmodum quæ infirma sunt roborat. Ait enim : *Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quonium supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem ; ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide* (*II Thess.* I, 3, 4).

Qui cum blanda hæc vitæ eorum præconia præmisisset, paulo post subdidit, dicens : *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito movcaminia vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini* (*Ibid.* II, 1). Egit enim verus doctor, ut prius audirent laudati quod recognoscerent, et postmodum quod exhortati sequerentur ; quatenus eorum mentem ne admonitio subjuncta concuteret, laus præmissa solidaret : et qui commotos eos vicini finis suspicione cognoverat, non jam redarguebat motos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri prohibebat ; ut dum de (*a*) ipsa levitate motionis prædicatori suo se incognitos crederent, tanto reprehensibiles fieri, quanto et cognosci ab illo formidarent.

CAPUT IX [*Al. XXXIII*].

Quomodo admonendi sint impatientes et patientes.

(*Admonitio* 10). Aliter admonendi sunt impatientes, atque aliter patientes. Dicendum namque est impatientibus quia dum refrenare spiritum negligunt, per multa etiam quæ non appetunt iniquitatum abrupta rapiuntur, quia videlicet mentem impellit furor quo non trahit desiderium ; et agit commota velut nesciens, unde post doleat sciens. Dicendum quoque impatientibus, quia dum motionis impulsu præcipites, quædam velut alienati peragunt, vix malo sua postquam fuerint perpetrata cognoscunt. Qui dum perturbationi suæ minime obsistunt, etiamsi qua a se tranquilla mente fuerant bene gesta confundunt, et improviso 43 impulsu destruunt, quidquid forsitan diu labore provido construxerunt. Ipsa namque quæ mater est omnium custosque virtutum, per impatientiæ vitium virtus amittitur charitatis. Scriptum quippe est : *Charitas patiens est* (*I Cor.* XIII, 4). Igitur cum minime est patiens, charitas non est. Per hoc quoque impatientiæ vitium ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur. Scriptum namque est : *Doctrina viri per patientiam noscitur* (*Prov.* XIX, 11). Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto minus convincitur patiens. Neque enim potest veraciter bona dicendo impendere, si vivendo nescit æquanimiter aliena mala tolerare.

(*a*) Tertius Carn., *lev. monitionis*. Belv., *lev. movitionis*. Laud., *levitate motionis*.

Per hoc quoque impatientiæ vitium plerumque mentem arrogantiæ culpa transfigit ; quia dum despici in mundo hoc quisque non patitur, bona si qua sibi occulta sunt, ostentare conatur, atque sic per impatientiam usque ad arrogantiam ducitur ; dumque ferre despectionem non potest, detegendo semetipsum in ostentatione gloriatur. Unde scriptum est : *Melior est patiens arrogante* (*Eccle.* VII, 9). Quia videlicet eligit patiens quælibet mala perpeti quam per ostentationis vitium bona sua occulta cognosci. At contra eligit arrogans bona de se vel falso jactari, ne mala possit vel minima perpeti. Quia igitur cum patientia relinquitur, etiam bona reliqua quæ jam gesta sunt destruuntur, recte ad Ezechielem in altari Dei fieri fossa præcipitur, ut in ea videlicet superposita holocausta serventur (*Ezech.* XLIII, 13). Si enim in alteri fossa non esset, omne quod in eo sacrificium reperiret, superveniens aura dispergeret. Quid vero accipimus altare Dei, nisi animam justi, quæ quot bona egerit, tot super se ante ejus oculos sacrificia imponit ? Quid autem est altaris fossa, nisi bonorum patientia, quæ dum mentem ad adversa toleranda humiliat, quasi more foveæ hanc in imo positam demonstrat ? Fossa ergo in altari fiat, ne superpositum sacrificium aura dispergat : id est, electorum mens patientiam custodiat, ne commota vento impatientiæ, et hoc quod bene operata est amittat. Bene autem hæc eadem fossa unius cubiti esse monstratur (*Ibid.*) ; quia nimirum si patientia non deseritur, unitatis mensura servatur. Unde et Paulus ait : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Lex quippe Christi est charitas unitatis, quam soli perficiunt, qui nec cum gravantur excedunt. Audiant impatientes quod scriptum est : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium* (*Prov.* XVI, 32). Minor enim est victoria urbium, quia extra sunt quæ subiguntur ; valde autem (*b*) majus est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia intra se (*c*) frenare compellit. Audiant impatientes quod electis suis Veritas dicit : *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc.* XXI, 19). Sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam, et anima possideat corpus. Jus vero animæ a corporis possessione repellitur, si non prius anima a ratione possidetur. Custodem igitur conditionis nostræ patientiam Dominus esse monstravit, qui in ipsa nos possidere nosmetipsos docuit. Quanta ergo sit impatientiæ culpa cognoscimus, per quam et hoc ipsum amittimus possidere quod sumus. Audiant impatientes quod per Salomonem rursum dicitur : *Totum 44 spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt et reservat in posterum* (*Prov.* XXIX, 11). Impatientia quippe impellente agitur ut totus foras spiritus proferatur ; quem idcirco perturbatio citius ejicit, quia nulla interius disciplina sapientiæ circumcludit. Sapiens autem

(*b*) Duo priores Gem., *melius est*.
(*c*) Laud., Belv., Carnot. secundus, *frenari*.

differt et reservat in posterum. Læsus enim, in præsens se ulcisci non desiderat, quia etiam tolerans parci optat, sed tamen juste (*a*) vindicari omnia extremo judicio non ignorat.

At contra admonendi sunt patientes, ne in eo quod exterius portant, interius doleant, ne tantæ virtutis sacrificium quod integrum foras immolant, intus malitiæ peste corrumpant; et cum ab hominibus non agnoscitur, sed tamen sub divina examinatione peccatur, tanto deterior culpa doloris fiat, quanto sibi ante homines virtutis speciem vindicat.

Dicendum itaque est patientibus, ut studeant diligere quos sibi necesse est tolerare; ne si patientiam dilectio non sequatur, in deteriorem culpam odii virtus ostensa vertatur. Unde Paulus cum diceret: *Charitas patiens est*, illico adjunxit: *Benigna est* (*I Cor.* XIII, 4); videlicet ostendens quia quos ex patientia tolerat, amare etiam ex benignitate non cessat. Unde idem doctor egregius eum patientiam discipulis suaderet, dicens: *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis* (*Ephes.* IV, 31), quasi cunctis exterius jam bene compositis ad interiora convertitur, dum subjungit: *Cum omni malitia* (*ibid.*); quia nimirum frustra indignatio, clamor et blasphemia ab exterioribus tollitur, si in interioribus vitiorum mater malitia dominatur; et incassum foras nequitia ex ramis inciditur, (*b*) si surrectura multiplicius intus in radice servatur. Unde et per semetipsam Veritas dicit: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (*Luc.* VI, 27). Virtus itaque est coram hominibus, adversarios tolerare; sed virtus coram Deo, diligere; quia hoc solum Deum sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari boni operis flamma charitatis incendit. Hinc est quod rursum quibusdam patientibus, nec tamen diligentibus dicit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides* (*Matth.* VII, 3; *Luc.* VI, 41)? Perturbatio (*c*) quippe impatientiæ festuca est; malitia vero in corde, trabes in oculo. Illam namque aura tentationis agitat, hanc autem consummata nequitia pene immobiliter portat. Recte vero illic subjungitur: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* (*ibid.*). Ac si dicatur menti iniquæ interius dolenti, et sanctam se exterius per patientiam demonstranti: Prius a te molem malitiæ exeunte, et tunc alios de impatientiæ levitate reprehende, ne dum non studes simulationem vincere, pejus tibi sit aliena prava tolerare.

Evenire etiam plerumque patientibus solet ut eo quidem tempore quo vel adversa patiuntur, vel contumelias audiunt, nullo dolore pulsentur, et sic patientiam exhibeant, ut custodire etiam cordis innocentiam non omittant; sed cum post paululum hæc ipsa quæ pertulerint, ad memoriam revocant, igne se doloris inflammant, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem quam tolerantes habuerunt, retractantes in malitiam vertunt. Quibus citius a prædicante succurritur, si quæ sit 45 hujus permutationis causa pandatur. Callidus namque adversarius bellum contra duos movet, unum videlicet inflammans ut contumelias prior inferat, alterum provocans ut contumelias læsus reddat. Sed plerumque dum hujus jam victor est qui injuriam persuasus irrogat, ab illo vincitur qui illatam sibi æquanimiter portat. Unius ergo victor quem commovendo subjugavit, tota contra alterum virtute se erigit, eumque obsistentem fortiter et vincentem dolet; quem quia commovere in ipsa contumeliarum jaculatione non potuit, ab aperto certamine interim quiescens, et secreta suggestione cogitationem lacessens, aptum deceptionis tempus inquirit. Quia enim publico bello (*d*) perdidit, ad exercendas occulte insidias exardescit. Quietis namque tempore jam ad victoris animum redit, et vel rerum damna, aut injuriarum jacula ad memoriam reducit, cunctaque quæ sibi illata sunt, vehementer exaggerans, intolerabilia ostendit; tantoque mentem mœrore conturbat, ut plerumque vir patiens illa se æquanimiter tolerasse post victoriam captivus erubescat, seque non reddidisse contumelias doleat, et deteriora rependere, si occasio præbeatur, quærat. Quibus ergo isti sunt similes, nisi his qui per fortitudinem in campo victores sunt, sed per negligentiam postmodum intra urbis claustra capiuntur? Quibus sunt similes, nisi iis quos irruens gravis languor a vita non subtrahit, sed leniter veniens (*e*) recidiva febris occidit? Admonendi sunt igitur patientes, ut cor post victoriam muniant, ut hostem publico bello superatum insidiari (*f*) mœniis mentis intendant; ut languorem plus (*g*) reserpentem timeant, ne hostis callidus eo in deceptione postmodum majori exsultatione gaudeat, quo illa dudum contra se rigida colla victorum calcat.

CAPUT X [*Al. XXXIV*].

Quomodo admonendi benevoli et invidi.

(*Admonitio* 11.) Aliter admonendi sunt benevoli, atque aliter invidi. Admonendi namque sunt benevoli, ut sic alienis bonis congaudeant, quatenus habere propria concupiscant. Sic proximorum facta diligendo laudent, ut ea etiam imitando multiplicent, e si in hoc præsentis vitæ statio ad certamen alienum devoti fautores, sed pigri spectatores assistant, eo post certamen sine bravio remaneant, quo nunc in certamine non laborant; et tunc eorum palmas affli-

(*a*) Primus et tertius Carnot., *judicari*.

(*b*) Trec., Laud., Rothom., Lyr., duo priores Gemet., *si surreptura*.

(*c*) Primus Carnot., *impatientibus*.

(*d*) Caro. primus, *bello non perdidit*. Melius in cæteris Mss., *perdidit*, hoc est victus fuit, succubuit, a proposito excidit. Eodem sensu sæpe usurpatur absolute verbum hoc, ut in præf. Moral., c. III, lib. XXXIII num. 1, necnon præfat. ad lib. XXVIII.

(*e*) Longip., *reditiva febris*.

(*f*) In Gemet.: post correctionem, *insidiari in ejus mentibus*.

(*g*) Rothom, Lyr. et tres Gemet., *repetentem*.

cti respiciant, in quorum nunc laboribus otiosi perdurant. Valde quippe peccamus, si aliena bene gesta non diligimus. Sed nil mercedis agimus, si ea quæ diligimus, in quantum possumus non imitamur. Dicendum itaque est benevolis, quia si imitari bona minime festinant quæ laudantes approbant, sic eis virtutum sanctitas sicut stultis spectatoribus ludicrarum artium vanitas placet. Illi namque aurigarum et histrionum gesta (*a*) favoribus efferunt, nec tamen tales esse desiderant, quales illos conspiciunt esse quos laudant. Mirantur eos placita egisse, sed tamen devitant similiter placere. Dicendum est **46** benevolis ut cum proximorum facta conspiciunt, ad suum cor redeant, et de alienis actibus non præsumant ; ne bona laudent, et agere recusent. Gravius quippe extrema ultione feriendi sunt, quibus placuit quod imitari noluerunt.

Admonendi sunt invidi, ut perpendant quantæ cæcitatis sunt, qui alieno provectu deficiunt, aliena (*b*) exsultatione contabescunt. Quantæ infelicitatis sunt, qui melioratione proximi deteriores fiunt ; dumque augmenta alienæ prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos anxie afflicti, cordis sui peste moriuntur. Quid istis infelicius, quos dum conspecta felicitas afficit, pœna nequiores reddit? Aliorum vero bona quæ habere non possunt, si diligerent, sua facerent. Sic quippe sunt universi consistentes in fide, sicut multa membra uno in corpore : quæ per officium quidem diversa sunt, sed eo quo sibi vicissim congruunt, unum fiunt. Unde fit ut pes per oculum videat, et per pedes oculi gradiantur ; ori auditus aurium serviat, et ad usum suum auribus oris lingua concurrat ; suffragetur venter manibus, ventri operentur manus. In ipsa igitur corporis positione accipimus, quod in actione servemus. Nimis itaque turpe est non imitari quod sumus. Nostra sunt nimirum, quæ etsi imitari non possumus, amamus in aliis ; et amantium fiunt quæque amantur in nobis. Hinc ergo pensent invidi, charitas quantæ virtutis est, quæ alieni laboris opera, nostra sine labore facit. Dicendum itaque est invidis, quia dum se a livore minime custodiunt, in antiquam versuti hostis nequitiam demerguntur. De illo namque scriptum est : *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum* (*Sap.* II, 24). Quia enim ipse cœlum perdidit, condito hoc homini invidit, et damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit. Admonendi sunt invidi ut cognoscant quantis lapsibus succrescentis ruinæ subjaceant, quia dum livorem a corde non projiciunt, ad apertas operum nequitias devolvuntur. Nisi enim Cain invidisset acceptam fratris hostiam, minime pervenisset ad exstinguendam vitam. Unde scriptum est : *Et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus ; ad Cain vero et ad munera ejus non respexit. Iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus* (*Genes.* IV, 4). Livor itaque sacrificii, fratricidii seminarium fuit. Nam quem meliorem se esse doluit, ne utcunque esset (*c*) amputavit. Dicendum est invidis quia dum se ista intrinsecus peste consumunt, etiam quidquid in se aliud boni habere videntur interimunt. Unde scriptum est : *Vita carnium sanitas cordis, putredo ossium invidia* (*Prov.* XIV, 30). Quid enim per carnes nisi infirma quædam ac tenera, et quid per ossa nisi fortia acta signantur? Et plerumque contingit ut quidam cum cordis innocentia in nonnullis suis actibus infirmi videantur, quidam vero jam quædam ante humanos oculos robusta exerceant, sed tamen erga aliorum bona intus invidiæ pestilentia tabescant. Bene ergo dicitur : *Vita carnium sanitas cordis ;* quia si mentis innocentia custoditur, etiam si qua foris infirma sunt quandoque roborantur. **47** Et recte illic subditur : *Putredo ossium invidia*, quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam quæ humanis oculis fortia videntur. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quædam etiam robusta deperire.

CAPUT XI [*Al. XXXV*].

Quomodo admonendi simplices et versipelles.

(*Admonitio* 12.) Aliter admonendi sunt simplices, atque aliter impuri. Laudandi sunt simplices quod studeant nunquam falsa dicere, sed admonendi sunt ut noverint nonnunquam vera reticere. Sicut enim semper dicentem (*d*) falsitas læsit, ita nonnunquam quibusdam audita vera nocuerunt. Unde coram discipulis Dominus locutionem suam silentio temperans, ait : *Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis illa portare* (*Joan.* XVI, 12). Admonendi sunt igitur simplices, ut sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita veritatem semper utiliter proferant. Admonendi sunt ut simplicitatis bono prudentiam adjungant, quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, ut circumspectionem prudentiæ non amittant. Hinc namque per doctorem gentium dicitur : *Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo* (*Rom.* XVI, 19). Hinc electos suos per semetipsam Veritas admonet, dicens : *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth.* X, 16). Quia videlicet in electorum cordibus debet et simplicitatem columbæ astutia serpentis acuere, et serpentis astutiam columbæ simplicitas temperare, quatenus nec seducti (*e*) per prudentiam calleant, nec ab intellectus studio ex simplicitate torpescant.

At contra admonendi sunt impuri, ut quam gravis sit, quem cum culpa sustinent, duplicitatis labor agnoscant. Dum enim deprehendi metuunt, semper improbas defensiones quærunt, semper pavidis suspicionibus agitantur. Nil autem est ad defendendum puritate tutius, nil ad dicendum veritate facilius. Nam dum (*f*) fallaciam suam tueri cogitur, duro cor labore

(*a*) Rothom. et Lyr., *laudibus*.

(*b*) Ita Trec., Laud., Belvac., tres Carnot., Theod. et duo priores Gemet., quibus concinunt vet. Ed. In Gilot. et recentioribus leg. *exaltatione*.

(*c*) Duo priores Gem., *tentavit*. In Trec. et cæteris, *amputavit*, quos, licet ægre, sequimur.

(*d*) Iidem Gemet., *lacessit*.

(*e*) Corb., Carnot., Belv., Rothom., primus Aud., Lyr., *per prudentiam novi calleant*. Longip., *per prud. nova cal.* Sequimur Trec., Gemet., etc.

(*f*) Excusi, ante Guss., *falsitatem*, reluctantibus Mss. Anglic., Trec., Norm., etc. Ibid., in Guss. et pleris-

fatigatur.Hinc namque scriptum est: *Labor labiorum ipsorum operiet eos* (*Psal.* cxxxix, 10). Qui enim (*a*) nunc implet, tunc operit, quia cujus nunc animum per blandam inquietudinem exerit,tunc per asperam retributionem premit. Hinc per Jeremiam dicitur: *Decuerunt linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt* (*Jerem.* ix, 5). Ac si aperte diceretur: Qui amici esse veritatis sine labore poterant, ut peccent laborant; cumque vivere simpliciter renuunt,laboribus (*b*) ex gunt ut moriantur.Nam plerumque in culpa deprehensi, dum quales sint (*c*) cognosci refugiunt,sese sub fallaciæ velamine abscondunt,et hoc quod peccant, quodque jam aperte cernitur,excusare moliuntur; ita ut sæpe is qui eorum culpas corripere studet,aspersæ falsitatis nebulis seductus,pene amisisse se videat quod de eis jam certum tenebat. Unde recta sub Judææ specie per prophetam contra peccantem animam excusantemque se,dicitur: *Ibi habuit foveam ericius* (*Isai.* xxxiv,15). Ericii quippe nomine impuræ mentis sesecque callide defendentis duplicitas designatur; quia videlicet ericius cum apprehenditur,ejus et **48** caput cernitur,et pedes videntur,et corpus omne conspicitur; sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in (*d*) sphæram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur,quod totum simul ante videbatur. Sic nimirum,sic impuræ mentes sunt, cum in suis excessibus comprehenduntur.Caput enim ericii cernitur, quia quo initio ad culpam peccator accesserit videtur. Pedes ericii conspiciuntur, quia quibus vestigiis nequitia sit perpetrata cognoscitur, et tamen adductis repente excusationibus impura mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suæ vestigia abscondit. Caput subtrahit, quia miris defensionibus nec inchoasse se malum aliquod ostendit. Et quasi sphæra in manu tenentis remanet, quia is qui corripit, cuncta quæ jam cognoverat subito amittens,involutum intra conscientiam peccatorem tenet; et qui totum jam deprehendendo viderat, tergiversatione pravæ defensionis illusus totum pariter ignorat.Foveam ergo habet ericius in reprobis, quia (*e*) malitiosæ mentis duplicatas sese intra se colligens abscondit in tenebris defensionis.

Audiant impuri quod scriptum est: *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (*Prov.* x,9). Fiducia quippe magnæ securitatis est simplicitas actionis.Audiant quod sapientis ore dicitur: *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (*Sap.* i, 5). Audiant quod Scriptura rursum teste perhibetur: *Cum simplicibus sermocinatio ejus* (*Prov.* iii, 32). Deo enim sermocinari,est per illustrationem suæ præsentiæ humanis mentibus arcana revelare. Cum simplicibus igitur sermocinari dicitur; quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suæ visitationis illuminat, quos nulla umbra duplicitatis obscurat. Est autem speciale duplicium malum, quia dum perversa et duplici actione cæteros fallunt, quasi præstantius cæteris prudentes se esse gloriantur; et quia districtionem retributionis non considerant,de damnis suis miseri exsultant. Audiant autem quomodo super illos propheta Sophonias vim divinæ animadversionis intendat,dicens: *Ecce dies Domini venit magnus et horribilis, dies iræ dies illa, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris super omnes civitates munitas,et super omnes angulos excelsos* (*Soph.* i, 14, 15). Quid enim per civitates munitas exprimitur, nisi suspectæ mentes et fallaci semper defensione circumdatæ, quæ quoties earum culpa corripitur, veritatis ad se jacula non admittunt? Et quid per excelsos angulos (duplex quippe semper est in angulis paries) nisi impura corda signantur? quæ dum veritatis simplicitatem fugiunt, ad semetipsa quodammodo duplicitatis perversitate replicantur,et,quod est deterius, apud cogitationes suas in fastu prudentiæ ex ipsa se culpa impuritatis extollunt. Dies igitur Domini vindictæ atque animadversionis plena super civitates munitas et super excelsos angulos venit,quia ira extremi judicii humana corda et defensionibus contra veritatem clausa destruit, et duplicitatibus involuta dissolvit. Tunc enim munitæ civitates cadunt, quia mentes Deo (*f*) impenetratæ damnabuntur. **49** Tunc excelsi anguli corruunt, quia corda quæ se per impuritatis prudentiam erigunt,per justitiæ sententiam prosternuntur.

CAPUT XII [*Al. XXXVI*].

Quomodo admonendi sunt incolumes et ægri.

(*Admonitio* 13). Aliter admonendi sunt incolumes, atque aliter ægri. Admonendi sunt incolumes, ut salutem corporis exerceant ad salutem mentis; ne si acceptæ incolumitatis gratiam ad usum nequitiæ inclinent, dono deteriores fiant; et eo postmodum supplicia graviora mereantur,quo nunc largioribus bonis Dei male uti non metuunt. Admonendi sunt incolumes, ne opportunitatem salutis in perpetuum promerendæ despiciant.Scriptum namque est: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II *Cor.* vi, 2). Admonendi sunt ne placere Deo si cum possunt noluerint, cum voluerint sero non possint. Hinc est enim quod eos post sapientia deserit, quos prius diutius renuentes vocavit, dicens: *Vocavi, et renuistis; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret; despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis; ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo cum vobis quod timebatis advene-*

que Excusis, *conatur* vel *conantur*, pro *cogitur*,quod habes in Corb., Trec., Laud., etc.

(*a*) Quinque Anglic., *nunc implicat*, nullo ex nostris consentiente.

(*b*) Corb., Belv. et secundus Carn., *exiguntur*; sequimur Trec. et cæteros.

(*c*) Trec., Carnot. et Belvac., *cognoscere fugiunt*.

(*d*) Trec., Bellov. et alii vetust., *speram*. Sic scribi *sphæram* in antiquioribus Codd.jam observavimus.

(*e*) Primus Carnot., *malitiosa mens duplicata*.

(*f*) Ita Trec., Rothom.et al. Norm. In tertio Carnot legitur,*impœnitentes*. In omnibus fere Editis, *suspectæ*.

rit (*Prov.* I, 24, *seq.*). Et rursum : *Tunc invocabunt me, et non exaudiam ; mane consurgent, et non invenient me* (*Ibid.* 28). Salus itaque corporis quando ad bene operandum accepta despicitur, quanti sit muneris amissa sentitur. Et infructuose ad ultimum quæritur, quæ congruo concessa tempore utiliter non habetur. Unde bene per Salomonem rursum dicitur : *Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli ; ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum* (*ibid.* V, 9, *seq.*). Qui namque alieni a nobis sunt, nisi maligni spiritus, qui a cœlestis sunt patriæ sorte separati ? Quis vero honor noster est, nisi quia in luteis corporibus conditi, ad Conditoris tamen nostri sumus imaginem et similitudinem creati ? Vel quis alius crudelis est, nisi ille angelus apostata, qui et semetipsum pœna mortis superbiendo perculit, et inferre morte in humano generi etiam perditus non pepercit ? Honorem itaque suum alienis dat, qui ad Dei imaginem et similitudinem conditus, vitæ suæ tempora (*a*) malignorum spirituum voluptatibus administrat. Annos etiam suos crudeli tradit, qui ad voluntatem male dominantis adversarii accepta vivendi spatia expendit. Ubi bene subditur : *Ne forte impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena.* Quisquis enim per acceptam valetudinem corporis, per tributam sibi sapientiam mentis, non exercendis virtutibus, sed perpetrandis vitiis elaborat, nequaquam suis viribus suam domum, sed extraneorum habitacula, id est immundorum spirituum facta multiplicat, nimirum vel luxuriando, vel superbiendo agens, ut etiam se addito, perditorum numerus crescat. Bene autem subditur : *Et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum.* Plerumque enim accepta **50** salus carnis per vitia (*b*) expenditur ; sed cum repente subtrahitur, cum molestiis caro atteritur, cum jam egredi anima urgetur, diu male habita quasi ad bene vivendum salus amissa requiritur. Et tunc gemunt homines quod Deo servire noluerunt, quando damna negligentiæ suæ recuperare serviendo nequaquam possunt. Unde alias dicitur : *Cum occideret eos, tunc requirebant eum* (*Psal.* LXXVII, 34).

At contra admonendi sunt ægri, ut eo se filios Dei sentiant, quo illos disciplinæ flagella castigant. Nisi enim correctis hæreditatem dare disponeret, erudire eos per molestias non curaret. Hinc namque ad Joannem Dominus per angelum dicit : *Ego quos amo arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19 ; *Prov.* III, 11). Hinc rursum scriptum est : *Fili mi noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris cum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Hebr.* XII, 5, 6). Hinc Psalmista ait : *Multæ tribulationes justorum,* (*c*) *et de omnibus his liberavit eos Dominus* (*Psal.* XXXIII, 20). Hinc quoque beatus Job in dolore exclamans, ait : *Si justus fuero, non levabo caput, saturatus afflictione et miseria* (*Job.* X, 15). Dicendum est ægris, ut si cœlestem patriam, suam credunt, necessario in hac labores velut in aliena patiantur. Hinc est enim quod lapides extra tunsi sunt, ut in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur : quia videlicet nunc foris per flagella tundimur, ut intus (*d*) in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur, quatenus quidquid in nobis est superfluum, modo percussio resecet, et tunc sola nos in ædificio concordia charitatis liget. Admonendi sunt ægri, ut considerent pro percipiendis terrenis hæreditatibus quam dura carnales filios disciplinæ flagella castigent. (*e*) Quæ ergo nobis divinæ correptionis pœna gravis est, per quam et nunquam amittenda hæreditas percipitur, et semper mansura supplicia vitantur ? Hinc etenim Paulus ait : *Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores, et reverebamur eos ; (f) non multo magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus ? Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos ; hic autem ad id quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus* (*Hebr.* XII, 9, 10).

Admonendi sunt ægri, ut considerent quanta salus cordis sit molestia corporalis, quæ ad cognitionem sui mentem revocat, et quam plerumque salus abjicit, infirmitatis (*g*) memoriam reformat, ut animus qui extra se in elationem ducitur, cui sit conditioni subditus, ex percussa quam sustinet carne memoretur. Quid recte per Balaam (si tamen vocem Dei subsequi obediendo voluisset) in ipsa ejus itineris retardatione signatur (*Num.* XXII, 23 *seq.*) Balaam namque pervenire ad propositum tendit, sed ejus votum animal cui præsidet præpedit. Prohibitione quippe immorata asina angelum videt, quem humana mens non videt ; quia plerumque caro per molestias tarda flagello suo menti Deum indicat, quem mens ipsa carni præsidens non videbat, ita ut anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impediat, donec ei invisibilem qui sibi obviat innotescat. Unde et **51** bene per Petrum dicitur : *Correptionem habuit suæ vesaniæ subjugale mu-*

(*a*) Gilot. et alii recent., sensu ita fere postulante, *malignorum spiritum voluntatibus ;* cum in vet. Ed. et in omnibus fere Mss. nostris, sc., Trec., Laud. ; Belv., Corb., Carnot., duobus prioribus Gemet., exstet *voluptatibus.* Malignorum spirituum voluptates appellat, quas illi suggerunt et offerunt. Paulo post habent etiam Laud., Corb., Belvac. et secundus Carnot., *ad voluptatem ;* secus Trec. et al. Per voluptatem intelligi quoque potest beneplacitum. Quod idem esse videtur cum voluntate.

(*b*) Secundus Carnot., *extenditur.*

(*c*) Extremam hujus versus partem non habent Trec., Gemeticenses, Val. Cl., Theod., aliique plur. et præstantissimi Mss.

(*d*) Laud., *in templo.*

(*e*) Carnot. primus, *Quære ergo nobis.*

(*f*) In Ed., *nonne multo.* Trec., Belvac., Carnot. et pl., eodem sensu, habent simpliciter, *non multo magis.*

(*g*) Sic Trec., Carnotenses et al. Editores omnes, legentes *memoria*, sensum corrupe-unt. Hic significatur molestiam corporis revocare memoriam infirmitatis, quam plerumque abigit optima valetudo.

tum, quod in hominis voce loquens prohibuit prophetæ A *insipientiam* (II *Petr.* II, 15). Insanus quippe homo a subjugali muto corripitur, quando elata mens humilitatis bonum quod tenere debeat ab afflicta carne memoratur. Sed hujus correptionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, vocem, non mentem mutavit. Admonendi sunt ægri ut considerent quanti sit muneris molestia corporalis, quæ et admissa peccata diluit, et ea quæ admitti poterant compescit; quæ sumpta ab exterioribus plagis, concussæ menti pœnitentiæ vulnera infligit. Unde scriptum est: *Livor vulneris abstergit mala,* (*a*) *et plagæ in secretioribus ventris* (*Prov.* XX, 30) Mala enim livor vulneris abstergit, quia flagellorum dolor vel cogitatas, vel perpetratas nequitias diluit. Solet vero ventris appellatione mens accipi; quia sicut venter consumit escas, ita mens pertractando excoquit curas. Quia enim venter mens dicitur, ea sententia docetur qua scriptum est: *Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta ventris* (*ibid.*) Ac si diceret: Divini afflatus illuminatio, cum in mentem hominis venerit, eam sibimetipsi illuminans ostendit, quæ ante Spiritus sancti adventum cogitationes pravas et portare poterat, et pensare nesciebat. Livor ergo vulneris abstergit mala, et plagæ in secretioribus ventris; quia cum exterius percutimur, ad peccatorum nostrorum memoriam taciti afflictique revocamur, atque ante oculos nostros cuncta quæ a nobis sunt male gesta reducimus, et per hoc quod foris patimur, magis intus quod fecimus dolemus. Unde fit ut inter aperta vulnera corporis amplius nos abluat plaga secreta ventris, quia sanat nequitias pravi operis occultum vulnus doloris.

Admonendi sunt ægri quatenus patientiæ virtutem servent, ut incessanter quanta Redemptor noster ab his quos creaverat, pertulit mala, considerent; quod tot abjecta conviciorum probra sustinuit; quod de manu antiqui hostis captivorum animas quotidie rapiens, resultantium alapas accepit; quod aqua salutis nos diluens, a perfidorum sputis faciem non abscondit; (*b*) quod advocatione sua nos ab æternis suppliciis liberans, tacitus flagella toleravit; quod inter angelorum choros perennes nobis honores tribuens, colaphos pertulit; quod a peccatorum nos punctionibus salvans, spinis caput supponere non recusavit; quod æterno nos dulcedine inebrians in siti sua fellis D amaritudinem accepit; quod qui pro nobis Patrem, quamvis divinitate esset æqualis, adoravit, sub irrisione adoratus tacuit; quod vitam mortuis præparans, usque ad mortem ipse vita pervenit. Cur itaque asperum creditur, ut a Deo homo toleret flagella pro malis, si tanta Deus ab hominibus pertulit mala pro bonis? Aut quis sana intelligentia de percussione sua ingratus existat, se ipse hinc sine flagello non exiit, qui hic sine peccato vixit?

CAPUT XIII [*Al.* XXXVII].

Quomodo admonendi qui flagella metuunt, et qui contemnunt.

(*Admonitio* 14). Aliter admonendi sunt qui flagella metuunt, 52 et propterea innocenter vivunt; atque aliter admonendi sunt, qui sic in iniquitate duruerunt, ut neque per flagella corrigantur. Dicendum namque est flagella timentibus, ut et bona temporalia nequaquam pro magno desiderent, quæ adesse etiam pravis vident: et mala præsentia nequaquam velut intolerabilia fugiant, quibus hic plerumque etiam bonos afflici non ignorant. Admonendi sunt ut si malis veraciter carere desiderant, æterna supplicia perhorrescant, neque in hoc suppliciorum timore remaneant, sed ad amoris gratiam nutrimento charitatis excrescant. Scriptum quippe est: *Perfecta charitas foras mittit timorem* (I *Joan.* IV, 18). Et rursum scriptum est: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba pater* (*Rom.* VIII, 15). Unde idem doctor iterum dicit: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas* (II *Cor.* III, 17). Si ergo adhuc a prava actione formidata pœna prohibet, profecto formidantis animum nulla spiritus libertas tenet. Nam si pœnam non metueret, culpam procul dubio perpetraret. Ignorat itaque mens gratiam libertatis, quam ligat servitus timoris. Bona enim pro semetipsis amanda sunt, et non pœnis compellentibus exsequenda. Nam qui propterea bona facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse quod metuat, ut audenter illicita committat. Unde luce clarius constat quod co- C ram Deo innocentia amittitur, ante cujus oculos desiderio peccatur.

At contra hi, quos ab iniquitatibus nec flagella compescunt, tanto acriori invectione feriendi sunt, quanto majori insensibilitate duruerunt. Plerumque enim sine dedignatione dedignandi sunt, sine desperatio formidinem incutiat, et subjuncta admonitio ad spem reducat. Districte itaque contra illos divinæ sententiæ proferendæ sunt, ut ad cognitionem sui considerata æterna animadversione revocentur. Audiant enim in se impletum esse quod scriptum est: *Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas ferienti desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus* (*Prov.* XXVII, 22). Contra hos propheta Domino conqueritur, dicens: *Attrivisti eos, et renuerunt accipere disci-* D *plinam* (*Jer.* V, 3). Hinc est quod Dominus dicit: *Interfeci et perdidi populum istum, et tamen a viis suis non sunt reversi* (*Isai.* IX, 13). Hinc rursum ait: *Populus non est reversus ad percutientem se* (*Jer.* XV, 6). Hinc voce flagellantium propheta conqueritur, dicens: *Curavimus Babylonem et non est sanata* (*Jer.* LI, 9). Babylon quippe curatur, nec tamen ad sanitatem reducitur, quando mens in prava actione confusa, verba correptionis audit, flagella correptionis percipit, et tamen ad recta salutis itinera redire con-

(*a*) Gemeticenses, *et plaga.*
(*b*) Edili omnes invitis Mss. Anglic. et nostris, *quod vocatione sua.* Significatur Christum, ut docet Joannes, advocatum apud patrem nos habere.

temnit. Hinc captivo Israelitico populo, nec tamen ab iniquitate converso Dominus exprobrat, dicens: *Versa est mihi domus Israel in scoriam; omnes isti æs, et* (*a*) *stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis* (*Ezech.* XXII, 18). Ac si aperte dicat: Purgare eos per ignem tribulationis volui, et argentum illos vel aurum fieri quæsivi, sed in fornace mihi in æs, stannum, et ferrum, et plumbum versi sunt, quia non ad virtutem, sed ad vitia etiam in tribulatione proruperunt. Æs quippe dum percutitur, amplius metallis cæteris sonitum reddit. Qui igitur in percussione positus erumpit ad sonitum murmurationis, in æs versus est **53** in medio fornacis. Stannum vero cum ex arte componitur, argenti speciem mentitur. Qui ergo simulationis vitio non caret in tribulatione, stannum factus est in fornace. Ferro autem utitur, qui vitæ proximi insidiatur. Ferrum itaque in fornace est qui nocendi malitiam non amittit in tribulatione. Plumbum quoque cæteris metallis est gravius. In fornace ergo plumbum invenitur, qui sic peccati sui pondere premitur, ut etiam in tribulatione positus (*b*) a terrenis desideriis non levetur. Hinc rursum scriptum est: *Multo labore sudatum est, et non exivit* (*c*) *de ea nimia rubigo ejus neque per ignem* (*Ezech.* XXIV, 12). Ignem quippe nobis tribulationis admovet, (*d*) ut in nobis rubiginem vitiorum purget; sed nec per ignem rubiginem amittimus, quando et inter flagella vitio non caremus. Hinc Propheta iterum dicit: *Frustra conflavit conflator; malitiæ eorum non sunt consumptæ* (*Jer.* VI, 29).

Sciendum vero est, quod nonnunquam cum inter flagellorum duritiam remanent incorrecti, dulci sunt admonitione mulcendi. Quos enim cruciamenta non corrigunt, nonnunquam ab iniquis actionibus lenia blandimenta compescunt; quia et plerumque ægros, quos fortis (*e*) pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua revocavit; et nonnulla vulnera quæ curari incisione nequeunt, fomentis olei sanantur. Et durus (*f*) adamas incisionem ferri minime recipit, sed leni hircorum sanguine mollescit.

CAPUT XIV [*Al.* XXXVIII].

Quomodo admonendi taciturni et verbosi.

(*Admonitio* 15). Aliter admonendi sunt nimis taciti, atque aliter multiloquio vacantes. Insinuari namque nimis tacitis debet, quia dum quædam vitia incaute fugiunt, occulte deterioribus implicantur. Nam sæpe linguam quia immoderatius frenant, in corde gravius multiloquium tolerant; ut eo plus cogitationes in mente ferveant, quo illas violenta custodia indiscreti silentii angustat. Quæ plerumque tanto latio diffluunt, quanto se esse securius æstimant, quia forisa reprehensoribus non videntur. Unde nonnunquam mens in superbiam extollitur, et quos loquentes audit, quasi infirmos despicit. Cumque os corporis claudit, quantum se vitiis superbiendo aperiat non agnoscit. Linguam etenim premit, mentem elevat; et cum suam nequitiam minime considerat, tanto apud se cunctos liberius, quanto et secretius accusat. Admonendi sunt igitur nimis taciti, ut scire sollicite studeant, non solum quales foris ostendere, sed etiam quales se debeant intus exhibere, ut plus ex cogitationibus occultum judicium quam ex sermonibus reprehensionem metuant proximorum. Scriptum namque est: *Fili mi, attende sapientiam meam, et prudentiæ meæ inclina aurem tuam, ut custodias cogitationes* (*Prov.* V, 1). Nil quippe in nobis est corde fugacius, quod a nobis toties recedit, quoties per pravas cogitationes defluit. Hinc etenim Psalmista ait: *Cor meum dereliquit me* (*Ps.* XXXIX, 13). Hinc ad semetipsum rediens, ait: *Invenit servus tuus cor suum ut oraret te* (II *Reg.* VII, 27). Cum ergo cogitatio per custodiam **54** restringitur, cor quod fugere consuevit invenitur.

Plerumque autem nimis taciti cum nonnulla injusta patiuntur, eo in acriorem dolorem prodeunt, quo ea quæ sustinent non loquuntur. Nam si illatas molestias tranquille lingua diceret, (*g*) a conscientia dolor emanaret. Vulnera enim clausa plus cruciant. Nam cum putredo quæ interius fervet ejicitur, ad salutem dolor aperitur. Scire igitur debent, qui plus quam expedit tacent, ne inter molesta quæ tolerant, dum linguam tenent, vim doloris exaggerent. Admonendi sunt enim ut si proximos sicut se diligunt, minime illis taceant unde eos juste reprehendunt. Vocis enim medicamine utrorumque saluti concurritur, dum et ab illo qui infert actio prava compescitur, et ab hoc qui sustinet doloris fervor vulnere aperto temperatur. Qui enim proximorum mala respiciunt, et tamen in silentio linguam premunt, quasi conspectis vulneribus usum medicaminis subtrahunt, et eo mortis auctores fiunt, quo virus quod poterant curare noluerunt. Lingua itaque discrete frenanda est, non insolubiliter obliganda. Scriptum namque est: *Sapiens tacebit usque ad tempus* (*Eccli.* XX, 7), ut nimirum cum opportunum considerat, postposita censura silentii, loquendo quæ congruunt, in usum se utilitatis impendat. Et rursum scriptum est: *Tempus tacendi, et tempus loquendi* (*Eccle.* III, 7). Discrete quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora, ne aut cum restringi lingua debet, per verba inutiliter defluat; aut cum loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat. Quod bene Psalmista considerans, dicit: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et*

(*a*) Hic et infra semper legitur, *stagnum*, in Trec., Corb. Laud. et Gemet.

(*b*) Gemet. aliique Norm. cum tertio Carnot., *æternis desideriis non elevetur.*

(*c*) Corb, *de eo*. Laud., *de camino.*

(*d*) Trec., Corb., Gemet. et alii Norm., *ut in nos... purget.*

(*e*) Carnot. primus, *purgamentorum*, quem sequeremur nisi Trec. et cæteri Mss. nos cogerent præferre, *pigmentorum.*

(*f*) Trec., duo priores Gemet. et vetust., *adamans;* ibid., pro *recipit*, Laud. habet *minime non recipit*, optimo sensu, sc., adamas ne minimam quidem ferri incisionem patitur.

(*g*) Corb., Laud. Belvac., secundus Carnot., *mens a conscientiæ dolore aliena maneret.* Belv. tamen et secundus Carnot. habent, *manaret*, pro *maneret*, errore amanuensis. Sequimur Trecensem et alios.

estium circumstantiæ labiis meis (*Ps.* CXL, 3). Non enim poni ori suo parietem, sed ostium petit, quod videlicet aperitur et clauditur. Unde et nobis caute discendum est, quatenus os discretum et congruo tempore vox aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat.

At contra admonendi sunt multiloquio vacantes, ut vigilanter aspiciant a quanto rectitudinis statu depereunt, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more (*a*) circumclusa ad superiora colligitur, quia illud repetit unde descendit; et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium sparsa, a secreto se intimæ considerationis excludit. Totam vero se insidiantis hostis vulneribus detegit, quia nulla munitione custodiæ circumcludit. Unde scriptum est: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum* (*Prov.* XXV, 25). Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis; et cum se per verba extra semetipsam ejicit, apertam se adversario ostendit. Quam tanto ille sine labore superat, quanto et ipsa quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnat.

Plerumque autem quia per quosdam gradus desidiosa mens in lapsum casus impellitur, dum otiosa cavere verba negligimus, ad noxia pervenimus; ut prius loqui aliena libeat, postmodum detractionibus eorum vitam (*b*) de quibus loquitur mordeat, ad extremum vero usque ad apertas lingua contumelias erumpat. Hinc seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax exstinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur: *Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum* (*Prov.* XVII, 14). Aquam quippe dimittere est linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra in bona etiam parte iterum dicitur: *Aqua profunda, verba ex ore viri* (*Ibid.*, XVIII, 4). Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum, quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Unde e diverso scriptum est: *Qui imponit stulto silentium, iras mitigat* (*Ibid.* XXVI, 10). Quod autem multiloquio quisque serviens, (*c*) rectitudinem justitiæ tenere nequaquam possit, testatur Propheta, qui ait: *Vir linguosus non dirigetur super terram* (*Ps.* CXXXIX, 12). Hinc quoque Salomon iterum dicit: *In multiloquio non deerit peccatum* (*Prov.* X, 19). Hinc Isaias ait: *Cultus justitiæ silentium* (*Is.* XXXII, 17), videlicet indicans quia mentis justitia desolatur quando ab immoderata locutione non parcitur. Hinc Jacobus ait: *Si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio* (*Jac.* I, 26). Hinc rursum ait: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum* (*Ibid.*, 19). Hinc iterum, linguæ vim definiens., adjungit: *Inquietum malum, plena veneno mortifero* (*Jac.* III, 8). Hinc per semetipsam nos Veritas admonet, dicens: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (*Matth.* XII, 36). Otiosum quippe verbum est, quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. Si ergo de otioso sermone ratio exigitur, pensemus quæ pœna multiloquium maneat, in quo etiam per noxia verba peccatur.

(*a*) In Angl., *aquæ more circumclusæ*. Stant pro nostra lectione Trec., Belv., tres Carnot., Rothomag. Lyr.

(*b*) Laud., *de quibus loquimur*.

(*c*) Belv. et duo priores Carnot., *serviens, linguam frenare nequiverit accidet ut rectitudinem*, etc.

CAPUT XV [*Al. XXXIX*].

Quomodo admonendi pigri et præcipites.

(*Admonitio* 16.) Aliter admonendi sunt pigri, atque aliter præcipites. Illi namque suadendi sunt, ne agenda bona, dum differunt, amittant; isti vero admonendi sunt, ne dum bonorum tempus incaute festinando præveniunt, eorum merita immutent. Pigris itaque intimandum est quod sæpe dum opportune agere quæ possumus nolumus, paulo post cum volumus non valemus. Ipsa quippe mentis desidia dum congruo fervore non accenditur, a bonorum desiderio funditus, convalescente furtim torpore mactatur. Unde aperte per Salomonem dicitur: *Pigredo immittit soporem* (*Prov.* XIX, 15). Piger enim recte sentiendo quasi vigilat, quamvis nil operando torpescat, sed pigredo soporem immittere dicitur, quia paulisper etiam (*d*) recte sentiendi vigilantia amittitur, dum a bene operandi studio cessatur. Ubi recte subjungitur: *Et anima dissoluta esuriet* (*Ibid.*). Nam quia se ad superiora stringendo non dirigit, neglectam se inferius per desideria expandit; et dum studiorum sublimium vigore non constringitur, cupiditatis infimæ (*e*) fame sauciatur; ut quo se per disciplinam ligare dissimulat, eo se esuriens per voluptatum desideria spargat. Hinc ab eodem rursus Salomone scribitur: *In desideriis est omnis otiosus* (*Prov.* XXI, 26). Hinc ipsa Veritate prædicante (*Matth.* XII, 44, 45), uno quidem exeunte spiritu munda domus dicitur, sed multiplicius redeunte dum vacat occupatur. Plerumque piger dum necessaria agere negligit, quædam sibi difficilia opponit, quædam vero incaute formidat; et dum quasi invenit quod velut juste metuat, ostendit quod in otio quasi non injuste torpescat. Cui recte per Salomonem dicitur: *Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei* (*Prov.* XX, 4). Propter frigus quippe piger non arat, (*f*) dum desidiæ torpore constrictus, agere quæ debet bona dissimulat. Propter frigus pi-

(*d*) In Belv., Corb., Theod. et duobus prioribus Carnot., *recte sentiendo*. Quæ lectio a recto sensu non abhorret, modo sic legatur: *quia paulisper etiam recte sentiendo vigilantia amittitur*. Scilicet non sufficit recte sentire, nisi bonum operemur, quo neglecto amittitur vigilantia. Alia lectio quam sequimur, est Trec., Gemet., etc.

(*e*) Laud. et primus Carnot., *cup. infirmæ acumine sauc.* Belv. et secundus Carn. habent etiam *acumine*, additis post *sauciatur*, his verbis, *vel fames augetur*.

(*f*) Norm. et Carnot., *dum desidia et torp.*

ger non arat, dum parva ex adverso mala metuit, et operari maxima prætermittit. Bene autem dicitur : *Mendicabit æstate, et non dabitur ei.* Qui enim nunc in bonis operibus non exsudat, cum sol judicii ferventior apparuerit, quia frustra regni aditum postulat, nil accipiens æstate mendicat. Bene huic per eumdem Salomonem rursum dicitur : *Qui observat ventum, non seminat ; et qui considerat nubes, nunquam metit* (*Eccle.* XI, 4). Quid enim per ventum, nisi malignorum spirituum tentatio exprimitur ? Et quid per nubes quæ moventur a vento, nisi (*a*) adversitates pravorum hominum designantur ? A ventis videlicet impelluntur nubes, quia immundorum spirituum afflatu pravi excitantur homines. Qui ergo observat ventum, non seminat ; et qui considerat nubes, nunquam metit ; quia quisquis tentationem malignorum spirituum, quisquis persecutionem pravorum hominum metuit, neque nunc grana boni operis seminat, neque tunc manipulos sanctæ retributionis secat.

At contra, præcipites dum bonorum actuum præveniunt tempus, meritum pervertunt, et sæpe in malis corruunt, dum bona minime discernunt. Qui nequaquam quæ quando agant inspiciunt, sed plerumque acta quia ita non debuerunt agere cognoscunt. Quibus sub auditoris specie recte apud (*b*) Salomonem dicitur : *Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis* (*Eccli.* XXXII, 24). Et rursum : *Palpebræ tuæ precedant gressus tuos* (*Prov.* IV, 25). Palpebræ quippe gressus præcedunt, cum operationem nostram consilia recta præveniunt. Qui enim negligit considerando prævidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed prævidendo sibimetipsi non antecedit, atque idcirco citius corruit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit.

CAPUT XVI [*Al. XL*].

Quomodo admonendi mansueti et iracundi.

(*Admonitio* 17.) Aliter admonendi sunt mansueti, atque aliter iracundi. Nunnunquam enim mansueti cum præsunt, vicinum et quasi juxta positum torporem desidiæ patiuntur. Et plerumque nimia resolutione lenitatis, ultra quam necesse est vigorem districtionis emolliunt. At contra iracundi cum reginum loca percipiunt, quo impellente ira in mentis væsaniam 57 devolvuntur, eo etiam subditorum vitam dissipata quietis tranquillitate confundunt. Quos cum furor agit in præceps, ignorant quidquid irati faciunt, ignorant quidquid a semetipsis patiuntur irati. Nunnunquam vero, quod est gravius, iræ suæ stimulum justitiæ zelum putant. Et cum vitium virtus creditur, sine metu culpa cumulatur. Sæpe ergo mansueti dissolutionis torpescunt tædio ; sæpe iracundi rectitudinis falluntur zelo. Illorum itaque virtuti vitium latenter adjungitur ; his autem suum vitium quasi virtus fervens videtur. Admonendi sunt igitur illi ut fugiant quod juxta ipsos est, isti quod in ipsis est attendant ; illi quod non habent discernant, (*c*) isti quod habent. Amplectantur mansueti sollicitudinem, damnent iracundi perturbationem. Admonendi sunt mansueti, ut habere etiam æmulationem justitiæ studeant ; admonendi sunt iracundi, ut æmulationi quam se habere existimant, mansuetudinem subjungant. Idcirco namque Spiritus sanctus in columba nobis est et in igne monstratus, quia videlicet omnes quos implet, et columbæ simplicitate mansuetos, et igne zeli ardentes exhibet.

Nequaquam ergo sancto Spiritu plenus est, qui aut in tranquillitate mansuetudinis fervorem æmulationis deserit, aut rursum in æmulationis ardore virtutem mansuetudinis amittit. Quod fortasse melius ostendimus, si in medium Pauli magisterium proferamus, qui duobus discipulis et non diversa charitate præditis, diversa tamen adjutoria prædicationis impendit. Timotheum namque admonens, ait : *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina* (*II Tim.* IV, 2). Titum quoque admonet dicens : *Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio* (*Tit.* II, 15). Quid est quod doctrinam suam tanta arte dispensat, (*d*) ut in exhibenda hac, alteri imperium, atque alteri patientiam proponat, nisi quod mansuetioris spiritus Titum, et paulo ferventioris vidit esse Timotheum ? Illum per æmulationis studium inflammat, hunc per lenitatem patientiæ temperat. Illi quod deest jungit, huic quod super est subtrahit. Illum stimulo impellere nititur, hunc freno moderatur. Magnus quippe susceptæ Ecclesiæ colonus, alios palmites ut crescere debeant rigat ; alios cum plus justo crescere conspicit resecat, ne aut non crescendo non ferant fructus, aut, immoderate crescendo, quos protulerint amittant. Sed longe alia est ira quæ sub æmulationis specie subripit, alia quæ turbatum cor et sine justitiæ prætextu confundit. Illa enim in hoc quod debet inordinate extenditur, hæc autem semper in his quæ non debet inflammatur. Sciendum quippe est quia in hoc ab impatientibus iracundi differunt, quod illi ab aliis illata non tolerant, isti autem etiam quæ tolerentur important. Nam iracundi sæpe etiam (*e*) sede-

(*a*) Hoc est, adversantium pravorum impetus, et oppugnationes. De sensu vocis hujus apud Gregorium, vide l. II Moral. n. 51.

(*b*) Hic sanctus Doctor librum Ecclesiastici diserte Salomoni tribuit, cujus auctorem sæpe alibi appellat tantum *quemdam sapientem*. Vide l. VII Moral, n. 45 ; l. XX. n. 51 ; l. XXVII. n. 53 ; l. XXXIII, n. 23. Infra, in admonitione 22, Salomon, juxta quosdam Mss. optimæ fidei, pronuntiatur scriptor hujus sacri libri. Consule ibidem notam *a*.

(*c*) Secundus Carn., Corb., Longip., Rothomag., *Lyr. et tertius* Gemet. : *Isti quod habent amplectantur. Mansueti per sollicitudinem torporem damnent, iracundi perturbationem.* Ita etiam primus Carnot., adjecto *ut*, ante *torporem*. In Laud., Belv. et tertio Carnot. : *Illi quid habent discernant, isti quod non habent amplectantur. Mansueti per sollicitudinem torp. damnent.* Duo priores Gemet. : *Mansueti pro sollicitudine torp. damnent.* Sequitur cum omnibus Edit. Trecensem.

(*d*) Belv. et secundus Carn., *ut ad exhibenda hæc.*

(*e*) Laud., *dedignantes inseq.* Testius Carnot., *declinantes ut dedignantes inseq.*

clinantes insequuntur, rixæ occasionem commovent, labore contentionis gaudent; quos tamen melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commotione declinamus. Perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti tanto(*a*) liberius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autem furore ebriæ, omne rectum quod dicitur, perversum videtur. Unde et Nabal ebrio culpam **58** suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit (*I Reg.* xxv, 37). Idcirco enim malum quod fecerat, cognoscere potuit, quia hoc ebrius non audivit.

Cum vero ita iracundi alios impetunt, ut declinari omnino non possint, non aperta exprobratione, sed sub quadam sunt cautela reverentiæ parcendo feriendi. Quod melius ostendimus, si Abner factum ad medium deducamus. Hunc quippe cum Asael vi incautæ præcipitationis impeteret, scriptum est: *Locutus est Abner ad Asael, dicens: Recede, noli me persequi, ne compellar confodere te in terram. Qui audire contempsit, et noluit declinare. Percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum, et mortuus est* (*II Reg.* II, 22, 23). Cujus enim Asael typum tenuit, nisi eorum, quos vehementer arripiens furor in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu tanto caute declinandi sunt, quanto et insane rapiantur. Unde et Abner, qui nostro sermone patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua quæ supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cujuspiam ferri conspicit, cumque contra irascentem dissimulat verborum jacula reddere, quasi persequentem non vult ferire. Sed cum iracundi nulla consideratione se mitigant, et quasi Asael persequi et insanire non cessant, necesse est ut hi qui furentes conantur reprimere, nequaquam se in furore erigant, sed quidquid est tranquillitatis ostendant; quædam vero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo furentis animum pungant. Unde et Abner cum contra persequentem substitit, non eum recta, sed aversa hasta transforavit. Ex mucrone quippe percutere, et impetu apertæ increpationis obviare. Aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere, et quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia commotæ mentes dum et parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eoquod et erexerant statim cadunt. Qui ergo (*b*) a fervoris sui impetu sub lenitatis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur.

CAPUT XVII [*Al. XLI*].

Quomodo admonendi humiles et elati.

(*Admonitio* 18.) Aliter admonendi sunt humiles, atque aliter elati. Illis insinuandum est quam sit vera excellentia quam sperando tenent; istis vero intimandum est quam sit nulla temporalis gloria, quam et amplectentes non tenent. Audiant humiles quam sint æterna quæ appetunt, quam transitoria quæ contemnunt; audiant elati quam sint transitoria quæ ambiunt, quam æterna quæ perdunt. Audiant humiles ex magistra voce Veritatis: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur* (*Luc.* XVIII, 14); audiant elati: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (*Ibid.*) Audiant humiles: *Gloriam præcedit humilitas*; audiant elati: *Ante ruinam exaltatur spiritus* (*Prov.* XV, 33; XVI, 18.) Audiant humiles: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum, et trementem sermones meos* (*Isai.* LXVI, 2)? audiant elati: *Quid superbit terra et cinis* (*Eccli.* X, 9)? Audiant humiles: *Deus humilia respicit*; audiant elati: *Et alta a longe cognoscit* (*Psal.* CXXXVII, 6). Audiant **59** humiles, *quia Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare* (*Matth.* XX, 28); audiant elati, *quia initium omnis peccati superbia est* (*Eccli.* X, 15). Audiant humiles, *quia Redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem* (*Philip.* II, 8); audiant elati quod de eorum capite scriptum est: *Ipse est rex super universos filios superbiæ* (*Job.* XLI, 25). Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis enim noster inter omnia conditus, voluit videri supra omnia elatus: Redemptor autem noster magnus manens super omnia, (*c*) fieri inter omnia dignatus est parvus.

Dicatur ergo humilibus, quia dum se dejiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se erigunt, in apostatæ angeli imitationem cadunt. Quid itaque elatione dejectius, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungit? Est tamen aliud quod in eis debeat caute pensari, quia sæpe quidam humilitatis decipiuntur specie, quidam vero elationis suæ ignoratione falluntur. Nam plerumque nonnullis qui sibi humiles videntur, is qui hominibus deferri non debet, conjunctus est timor; plerumque vero elatos comitari solet liberæ vocis assertio. Et cum quædam increpanda sunt vitia, illi reticent ex timore, et tamen tacere se æstimant ex humilitate, isti loquuntur per impatientiam elationis, et tamen se credunt loqui per libertatem rectitudinis. Illos ut perversa non increpent, sub specie humilitatis premit culpa formidinis; istos ad increpanda quæ non debent, aut magis increpanda quam debent, sub imagine libertatis effrenatio impellit tumoris. (*d*) Unde et elati admonendi sunt (II, *q.* 7, *c. Admonendi*), ne plus quam decet sint liberi; et humiles admonendi sunt, ne plus quam expedit sint subjecti, ne aut illi defensionem justitiæ vertant in exercitationem superbiæ, aut isti cum student plus quam necesse est hominibus subjici, compellantur eorum etiam vitia venerari.

Considerandum vero est quod plerumque elatos

(*a*) Gemet. ac pl. Norm., *tanto libentius.*

(*b*) Editi, *a furoris sui*, contra Mss. tam Angl. quam nostrorum fidem.

(*c*) De hoc loquendi modo Gregorio familiari, vide I. XV Moral., n° 20; l. XVI, n° 37, ac passim.

(*d*) Gratianus hæc referens, non verba sed sensum reddit.

utilius corripimus, si eorum correptionibus quædam laudum fomenta misceamus. Inferenda namque illis sunt aut alia bona quæ in ipsis sunt, aut dicendum certe quæ poterant esse si non sunt; et tunc demum resecanda sunt mala quæ nobis displicent, cum prius ad audiendum eorum placabilem mentem fecerint præmissa bona quæ placent. Nam et equos indomitos blanda prius manu tangimus, ut eos nobis plenius postmodum etiam per flagella subigamus. Et amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adjungitur, ne ea quæ saluti profutura est, in ipso gustu aspera amaritudo sentiatur; dum vero gustus per ducedinem fallitur, (*a*) humor mortiferus per amaritudinem vacuatur. Ipsa ergo in elatis invectionis exordia, permixta sunt laude temperanda, ut dum admittunt favores quos diligunt, etiam correptiones recipiant quas oderunt.

Plerumque autem persuadere elatis utilia melius possumus, si profectum eorum nobis potius **60** quam illis profuturum dicamus, si eorum (*b*) melioralionem nobis magis quam sibi impendi postulemus. Facile enim ad bonum elatio flectitur, si et aliis ejus inflexio prodesse credatur. Unde Moyses, qui regente se Deo, deserti iter aerea columna duce pergebat (*c*) cum Hobab cognatum suum a gentilitatis conversatione vellet educere, et omnipotentis Dei dominio subjugare : *Proficiscimur ad locum quem Dominus daturus est nobis; veni nobiscum, ut bene faciamus tibi, quia Dominus bona promisit Israeli. Cui cum respondisset ille : Non vadam tecum, sed revertar in terram meam in qua natus sum; illico adjunxit : Noli nos relinquere; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris ductor noster* (*Num.* x, 29, *seq.*). Neque enim Moysi mentem ignorantia itineris angustabat, quem et (*d*) ad prophetiæ scientiam cognitio Divinitatis expanderat, quem columna exterius præibat, quem de cunctis interius per conversationem cum Deo sedulam locutio familiaris instruebat. Sed videlicet vir providus elato auditori colloquens, solatium petivit ut daret; ducet repuirebat in via, ut dux ei fieri potuisset ad vitam. Egit itaque ut superbus auditor voci ad meliora suadenti eo magis fieret devotus, quo putaretur necessarius; et unde se exhortatorem suum præcedere crederet, inde se sub verbis exhortantis inclinaret.

CAPUT XXIII [*Al. XLII*].

Quomodo admonendi pertinaces et inconstantes.

(*Admonitio* 19.) Aliter admonendi sunt pertinaces, atque aliter inconstantes. Illis dicendum est quod plus de se quam sunt sentiunt, et idcirco alienis consiliis non acquiescunt; istis vero intimandum est quod valde se despicientes negligunt, et ideo levitate cogitationum a suo judicio per temporum momenta flectuntur. Illis dicendum est quia nisi meliores se cæteris æstimarent, nequaquam cunctorum consilia suæ deliberationi postponerent; istis dicendum est quia si hoc quod sunt, utcunque attenderent, nequaquam eos per tot (*e*) varietatis latera mutabilitatis aura versaret. Illis per Paulum dicitur : *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* (*Rom.* xii, 16); at contra isti audiunt : *Non circumferamur omni vento doctrinæ* (*Ephes.* iv, 14). De illis per Salomonem dicitur : *Comedent fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur* (*Prov.* i, 31); de istis autem ab eo rursus scribitur : *Cor stultorum dissimile erit* (*Ibid.* xv, 7). Cor quippe sapientum sibimetipsi semper est simile; quia dum rectis persuasionibus acquiescit, constanter se in bono opere dirigit. Cor vero stultorum dissimile est, quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam id quod fuerat manet. Et quia quædam vitia sicut ex semetipsis gignunt alia, ita ex aliis oriuntur, sciendum summopere est quod tunc ea corripiendo melius tergimus, cum ab ipso amaritudinis suæ fonte siccamus. Pertinacia quippe ex superbia, inconstantia vero ex levitate generatur.

Admonendi igitur sunt pertinaces, ut elationem suæ cogitationis agnoscant, et semetipsos vincere studeant; ne dum rectis aliorum suasionibus foris superari despiciunt, intus a superbia **61** captivi teneantur. Admonendi sunt, ut solerter aspiciant quia Filius hominis, cui una semper cum Patre voluntas est, ut exemplum nobis frangendæ nostræ voluntatis præbeat, dicit : *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris* (*Joan.* v, 30). Qui ut hujus adhuc virtutis gratiam commendaret, servaturum se hoc in extremo judicio præmisit, dicens : *Ego a me ipso non possum facere quidquam, sed sicut audio, judico* (*Ibid.*). Qua itaque (*f*) conscientia dedignatur homo alienæ voluntati acquiescere, quando Dei et hominis Filius, cum virtutis suæ gloriam venit ostendere, testatur se non a semetipso judicare?

At contra admonendi sunt inconstantes, ut mentem gravitate roborent. Tunc enim genimina in se mutabilitatis (*g*) arefaciunt, cum a corde prius radicem levitatis abscidunt, quia et tunc fabrica robusta construitur, cum prius locus solidus, in quo fundamentum poni debeat, providetur. Nisi ergo ante mentis levitas caveatur, cogitationum inconstantia minime vincitur. A quibus se alienum Paulus fuisse perhibuit, cum dicit : *Numquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me, est et non* (*I Cor.* i, 17)? Ac si aperte dicat : Idcirco mu-

(*a*) Laud. et secundus Gemet., *humor mortifer.* Sic quoque legitur in Gemet. primo, sed a secunda manu.

(*b*) Laud., Longip., Val. Cl., duo priores Gemet., et tertius Carnot., *moderationem.*

(*c*) Al., *Jetro.* Cod. Corb. habet utramque lectionem.

(*d*) Laud., Rothom., Lyr., *ad prophetæ.* In Trec., *Corb. et plerique* legitur, *quam*, sc. mentem, pro *quem.*

(*e*) Edit. pleræque, *varietatis littora*, quibus ex Mss. ignoramus. Paulo post habent, *fructus vineæ suæ* pro *viæ.* Hebr. textus, ejusque versiones, nec non Mss. sancti Gregorii cogunt legere, *viæ suæ.*

(*f*) Laud., *constantia.*

(*g*) Laud., et tertius Gemet., *arescunt.* Alii Norm., *arefiunt.*

tabilitatis aura non moveor, quia levitatis vitio non succumbo.

CAPUT XIX [*Al. XLIII*].

Quomodo admonendi qui intemperantius, et qui parcius cibo utuntur.

(*Admonitio* 20.) Aliter admonendi sunt gulæ dediti, atque aliter abstinentes. Illos enim superfluitas locutionis, levitas operis, atque luxuria: istos vero sæpe impatientiæ, sæpe vero superbiæ culpa comitatur. Nisi enim gulæ deditos immoderata loquacitas raperet, dives ille qui epulatus quotidie dicitur splendide in lingua gravius non arderet, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (*Luc.* XVI, 24). Quibus profecto verbis ostenditur quia epulando quotidie crebrius in lingua peccaverat, qui totus ardens refrigerari se præcipue in lingua requirebat. Rursum quia gulæ deditos levitas protinus operis sequitur, auctoritas sacra testatur, dicens: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod.* XXXII, 6). Quos plerumque edacitas usque ad luxuriam pertrahit, quia dum satietate venter extenditur, aculei libidinis excitantur. Unde et hosti callido, qui primi hominis sensum in concupiscentia pomi aperuit, sed in peccati laqueo strinxit, divina voce dicitur: *Pectore et ventre repes* (*Gen.* III, 14), ac si ei aperte diceretur: Cogitatione et ingluvie super humana corda dominaberis. Quia gulæ deditos luxuria sequitur, propheta testatur, qui dum aperta narrat, occulta denuntiat, dicens: *Princeps cocorum destruxit muros Jerusalem* (*Jer.* XXXIX, 9; *IV Reg.* XXV, 10. *sec. LXX*). Princeps namque cocorum venter est (*Dist.* 44, *initio*), cui magna cura obsequium a cocis impenditur, ut ipse delectabiliter cibis impleatur. Muri autem Jerusalem virtutes sunt animæ, ad desiderium supernæ pacis elevatæ. Cocorum igitur princeps muros Jerusalem dejicit; quia dum venter ingluvie extenditur, virtutes animæ per luxuriam destruuntur.

62 Quo contra nisi mentes abstinentium plerumque impatientia a sinu tranquillitatis excuteret, nequaquam Petrus cum diceret: *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam* (*II Petr.* I, 5); protinus vigilanter adjungeret, dicens: *In abstinentia autem patientiam*. Decesse quippe abstinentibus patientiam prævidit, quæ eis ut adesset admonuit. Rursum nisi cogitationes abstinentium nonnunquam superbiæ culpa transfigeret, Paulus minime dixisset: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (*Rom.* XIV, 3). Qui rursum ad alios loquens, dum de abstinentiæ virtute gloriantium præcepta perstringeret, adjunxit: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non* A *in honore aliquo ad saturitatem carnis* (*Coloss.* II, 23). Qua in re notandum est quod in disputatione sua prædicator egregius superstitioni humilitatis speciem jungit, quia dum plus quam necesse est per abstinentiam caro atteritur, humilitas foris ostenditur, sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur. Et nisi aliquando mens ex abstinentiæ virtute tumesceret, nequaquam hanc velut inter magna merita Pharisæus arrogans studiose numeraret, dicens: *Jejuno bis in sabbato* (*Luc.* XVIII, 12). Admonendi ergo sunt gulæ dediti, ne in eo quod escarum delectationi incubant, luxuriæ se mucrone transfigant; et quanta sibi per esum loquacitas, quanta mentis levitas insidietur, aspiciant, ne dum ventri molliter serviunt, vitiorum laqueis crudeliter astringantur. B Tanto enim longius a secundo parente receditur, quanto per immoderatum usum dum manus ad cibum tenditur, parentis primi lapsus iteratur. At contra admonendi sunt abstinentes, ut sollicite semper aspiciant, ne cum gulæ vitium fugiunt, acriora his vitia quasi ex virtute generentur; ne dum carnem macerant, ad impatientiam spiritus erumpant: et nulla jam virtus sit quod caro vincitur, si spiritus ab ira superatur. Aliquando autem dum mens abstinentium ab ira se deprimit, hanc quasi peregrina veniens lætitia corrumpit, et eo abstinentiæ bonum deperit, quo sese a spiritalibus vitiis minime custodit. Unde recte per prophetam dicitur: *In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ* (*Isai.* LVIII, 3, *sec. LXX*). Et paulo post: *In judicia et* C *rixas jejunatis, et percutitis pugnis* (*Ibid.*)(a) Voluntas quippe ad lætitiam pertinet, pugnus ad iram. Incassum ergo per abstinentiam corpus atteritur, si inordinatis dimissa motibus mens vitiis dissipatur. Rursumque admonendi sunt, ut abstinentiam suam et semper sine imminutione custodiant et nunquam hanc apud occultum Judicem eximiæ virtutis credant, ne si fortasse magni esse meriti creditur, cor in elationem sublevetur. Hinc namque per prophetam dicitur: *Nunquid tale est jejunium quod elegi? Sed frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam* (*Ibid.*. 5).

Qua in re pensandum est virtus abstinentiæ quam parva respicitur, quæ nonnisi ex aliis virtutibus commendatur. Hinc Joel ait: *Sanctificate jeju-* D *nium*. Jejunium quippe sanctificare, est adjunctis aliis bonis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Admonendi sunt abstinentes; ut noverint, quia tunc placentem Deo abstinentiam offerunt, 63 cum ea quæ sibi de alimentis subtrahunt, indigentibus largiuntur. Solerter namque audiendum est, quod per prophetam Dominus redarguit, dicens: *Cum jejunaretis et plangeretis in quinto et in septimo mense per hos septuaginta annos, nunquid jejunium jejunastis*

(a) Trec., Carnot. primus et Belv., a prima manu, *voluptas*. Retinuimus *voluntas*, quod referatur ad locum Isaiæ, in quo legitur *voluntates vestræ*. Quanquam in Trecensi legamus, *voluptates*. At in Hebr. fonte et in translatione septuaginta Interp. ex qua desumuntur laudata verba, legitur *voluntas* aut *voluntates*. In versionibus Syriaca et Arabica habes, *cupiditatibus indulgetis, cupiditates quæritis*. Verum hic *cupiditates* non possunt significare *voluptates*, sed propriam voluntatem.

mihi? Et cum (*a*) *comedistis et bibistis, nunquid non vobismetipsis comedistis, et vobismetipsis bibistis* (*Zach.* VII, 5 *seq.*)? Non enim Deo, sed sibi quisque jejunat, si ea quæ ventri ad tempus subtrahit, non egenis tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit.

Itaque ne aut illos appetitus gulæ a mentis statu dejiciat, aut istos afflicta caro ex elatione supplantet, audiant illi ex ore Veritatis: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus mundi* (*Luc.* XXI, 34). Ubi utilis quoque pavor adjungitur: *Et superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ* (*Ibidem*, 35). Audiant isti: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, coinquinat hominem* (*Matth.* XV, 11). Audiant illi: *Esca ventri, et venter escis; Deus autem et hunc* (*b*) *et has destruet* (*I Cor.* VI, 13). Et rursum: *Non in commessationibus et ebrietatibus* (*Rom.* XIII, 13). Et Rursum: *Esca nos non commendat Deo* (*I Cor.* VIII, 8). Audiant isti, *quia omnia munda mundis; coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (*Tit.* I, 15). Audiant illi: *Quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum* (*Philip.* III, 19). Audiant isti: *Discedent quidam a fide* (*I Tim.* IV, 1, 3). Et paulo est: *Prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus et his qui cognoverunt veritatem.* Audiant illi: *Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum: neque in quo frater tuus scandalizatur* (*Rom.* XIV, 21). Audiant isti: *Modico vino utere propter stomachum et frequentes tuas infirmitates* (*I Tim.* X, 23). Quatenus et illi discant cibos carnis (*c*) inordinate non appetere, et isti creaturam Dei quam non appetunt, non audeant condemnare.

CAPUT XX [*Al XLIV*].

Quomodo admonendi qui sua distribuunt, et qui rapiunt aliena.

(*Admonitio* 21.) Aliter admonendi sunt qui jam sua misericorditer tribuunt, taque aliter qui adhuc et aliena rapere contendunt. Admonendi namque sunt qui jam sua misericorditer tribuunt, ne cogitatione tumida super eos se quibus terrena largiuntur, extollant; ne idcirco se meliores æstiment, quia contineri per se cæteros vident. Nam terrenæ domus dominus famulorum ordines ministeriaque dispertiens, hos ut regant, illos vero statuit ut ab aliis regantur. Istos jubet ut necessaria cæteris præbant, illos ut accepta ab aliis sumant. Et tamen plerumque offendunt qui regunt, et in patris familias gratia permanent qui reguntur. Iram merentur qui dispensatores sunt, sine offensione perdurant qui ex aliena dispensatione subsistunt. Admonendi sunt igitur qui jam quæ possident misericorditer tribuunt, ut a cœlesti Domino dispensatores se positos subsidiorum temporalium agnoscant: et tanto humiliter præbeant, quanto et aliena esse intelligunt quæ dispensant. Cumque in illorum ministerio quibus accepta largiuntur ●4 constitutos se esse considerant, nequaquam eorum mentes tumor sublevet, sed timor premat. Unde et necesse est ut sollicite perpendant (*d*) ne commissa indigne distribuant; ne quædam quibus nulla, ne nulla quibus quædam; ne multa quibus pauca, ne pauca præbeant quibus impendere multa debuerunt; ne præcipitatione hoc quod tribuunt inutiliter spargant; ne tarditate petentes noxie crucient; ne recipiendæ hic gratiæ intentio subrepat; ne dationis lumen laudis transitoriæ appetitio extinguat; ne oblatum munus conjuncta tristitia obsideat; ne in bene oblato munere animus plus quam decet hilarescat, ne sibi quidquam, cum totum recte impleverint, tribuant, et simul omnia postquam peregerint perdant. Ne enim sibi virtutem suæ liberalitatis deputent, audiant quod scriptum est: *Si quis administrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus* (*I Petr.* IV, 11). Ne in benefactis immoderatius gaudeant, audiant quod scriptum est: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere,* (*e*) *fecimus* (*Luc.* XVII, 10). Ne largitatem tristitia corrumpat, audiant quod scriptum est: *Hilarem enim datorem diligit Deus* (*II Cor.* IX, 7). Ne ex impenso munere transitoriam laudem quærant, audiant quod scriptum est: *Nesciat sinistra tua quid facial dextera tua* (*Matth.* VI, 3); Id est, piæ dispensationi nequaquam se gloria vitæ præsentis admisceat, sed opus rectitudinis (*f*) appetitio ignoret favoris. Ne impensæ gratiæ vicissitudinem requirant, audiant quod scriptum est: *Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites, ne forte et ipsi te reinvitent, et fiat tibi retributio: sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos; et beatus eris, quia non habent* (*g*) *unde retribuere tibi* (*Luc.* XIV, 12 *seq.* etc.) Ne quæ præbenda sunt citius, sero præbeantur, audiant quod scriptum est: *Ne dicas amico tuo: Vade et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare* (*Prov.* III, 28). Ne sub obtentu (*h*) largitatis ea quæ possident inutiliter spargant, audiant quod scriptum est: *Sudet eleemosyna in manu tua.* Ne cum multa necesse sint, pauca largiantur, audiant quod scriptum est: *Qui parce seminat, parce et metet* (*II Cor.* IX, 6). Ne cum pauca oportet, plurima præbeant et ipsi postmodum minime inopiam tolerantes ad impatientiam erumpant, audiant quod scriptum est: *Non ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex*

(*a*) Laud., Val. Cl. Corb., Gemet., *comeditis et bibitis.* Trec., *cum comeditis et cum bibitis.*

(*b*) Laud. Trec. et duo priores Gemet., *et hæc.*

(*c*) Gemet. et Laud., *immoderate.*

(*d*) Corb. hic et deinceps longa serie habet *nec*, pro *ne.*

(*e*) And. primus, *non fecimus.*

(*f*) In Edit., *appetitionem.* Cogimur sequi Mss. turbam, et quidem optimorum, sc., Trec., Laud., Corb., duorum priorum Carnot.

(*g*) Ita Corb., Trec., Laud., Gemet. Consentit vet. Edit. 1518. Aliæ habent, *unde retribuant.*

(*h*) Laud. et nonnulli, *pietatis.*

æqualitate, vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et ut illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum (*Ibid.* VIII, 13, 14). Cum enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Prius namque præparandus est patientiæ animus, et tunc aut multa sunt aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, et præmissæ largitatis merces pereat, et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat. Ne omnino nihil eis præbeant, quibus conferre aliquid parvum debent, audiant quod scriptum est : *Omni petenti te tribue* (*Luc.* VI, 30). Ne saltem aliquid præbant, quibus omnino conferre nil debent, audiant quod scriptum est : *Da bono, et non receperis peccatorem ; benefac humili, et non dederis impio* (*Ecccli.* XII, 4). Et rursum : *Panem tuum et vinum super sepulturam justi constitue, et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus* (*Tob.* IV, 17).

65 Panem enim suum et vinum peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia pro eo quod iniqui sunt impendit. Unde et nonnulli hujus mundi divites, cum fame crucientur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones. Qui vero indigenti etiam peccatori panem suum, non quia peccator, sed quia homo est, tribuit ; nimirum non peccatorem, sed justum pauperem nutrit, quia in illo non culpam, sed naturam diligit.

Admonendi sunt etiam qui jam sua misericorditer largiuntur, ut sollicite custodire studeant, ne cum commissa peccata eleemosynis redimunt, adhuc redimenda committant ; ne venalem Dei justitiam æstiment, si cum curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur se posse inulte peccare. *Plus est* namque *anima quam esca, et corpus quam vestimentum* (*Matth.* VI, 25 ; *Luc.* XII, 23). Qui ergo escam aut vestimentum pauperibus largitur, sed tamen animæ vel corporis iniquitate polluitur, quod minus est justitiæ obtulit, et quod majus est, culpæ ; sua enim Deo dedit, et se diabolo.

At contra admonendi sunt qui adhuc et aliena rapere contendunt, ut sollicite audiant quid veniens in judicium Dominus dicat. Ait namque : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare ; sitivi, et non dedistis mihi bibere ; hospes eram, et non collegistis me ; nudus, et non operuistis me ; infirmus et in carcere, et non visitastis me* (*Matth.* XXV, 35, 36). Quibus etiam præmittit, dicens : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Ecce nequaquam audiunt, (*a*) quia rapinas vel quælibet alia violenta commiserunt, et tamen æternis gehennæ ignibus mancipantur. Hinc ergo colligendum est quanta damnatione plectendi sunt qui rapiunt aliena, si tanta animadversione feriuntur qui sua indiscrete tenuerunt. Perpendant A quo eos obliget reatu res rapta, si tali subjicit pœnæ non tradita. Perpendant quid mereatur injustitia illata, si tanta percussione digna est pietas non impensa.

Cum aliena rapere intendunt, audiant quod scriptum est : *Væ ei qui multiplicat non sua ; usquequo aggravat contra se densum lutum* (*Habac.* II, 6) ? Avaro quippe contra se densum lutum aggravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Cum multiplicare large habitationis spatia cupiunt, audiant quod scriptum est : *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Numquid habitabitis soli vos in medio terræ* (*Isai.* V, 8) ? Ac si aperte diceret : Quousque vos extenditis, (*b*) qui habere in communi mundo consortes minime potestis ? Conjunctos quidem premitis, sed contra quos valeatis vos extendere, semper invenitis. Cum augendis pecuniis inhiant, audiant quod scriptum est : *Avarus non implebitur pecunia ; et qui amat divitias, non capiet fructus ex eis* (*Eccle.* V, 9). Fructus quippe ex illis caperet, si eas bene spargere non amando voluisset. Qui vero eas diligendo retinet, hic utique sine fructu derelinquet. Cum repleri cunctis simul (*c*) opibus inardescunt, audiant quod scriptum est : *Qui festinat ditari, non erit innocens* (*Prov.* XXVIII, 20) ; profecto enim qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit ; et more avium captus, cum escam terrenarum rerum avidus conspicit, quo stranguletur peccati laqueo non agnoscit. **66** Cum quælibet præsentis mundi lucra desiderant, et ea quæ de futuro (*d*) damna patientur, ignorant, audiant quod scriptum est : *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit* (*Prov.* XX, 21). Ex hac quippe vita initium ducimus, ut ad benedictionis sortem in novissimo veniamus : qui itaque in principio hæreditari festinant, sortem sibi in novissimo (*e*) benedictionis amputant ; quia dum per avaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exhæredes fiunt. Cum vel plurima ambiunt, vel obtinere cuncta quæ ambierint possunt, audiant quod scriptum est : *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum faciat* (*Matth.* XVI, 26) ? Ac si aperte Veritas dicat : Quid prodest homini si totum quod extra se est congregat, si hoc ipsum solum quod ipse est, damnat ? Plerumque autem citius raptorum avaritia corrigitur, si in verbis admonentis quam fugitiva sit præsens vita, monstretur : si eorum ad medium memoria deducatur, qui et ditari in hoc mundo diu conati sunt, et tamen in adeptis divitiis diu manere nequiverunt, quibus festina mors repente et simul abstulit quidquid eorum nequitia nec simul nec repente congregavit ; qui non solum hic rapta reliquerunt, sed secum ad judicium causas rapinæ

(*a*) Corb., Belv., et duo priores Carnot., *qui rapinas*.

(*b*) Trec., tres Gemet., Rothom., Audoen., Lyr., *qui non habere in communi mundo minime potestis*. Fortasse hic *minime*, non habet vim negandi, sed significat : *ne minimam quidem mundi portionem aliis habitandam conceditis*. Vide supra, c. 13, nota *e*.

(*c*) In vet. Edit. 1518 et Gussanv., *operibus*, crasso errore.

(*d*) Vitiose in Excusis, *de futuro damno*.

(*e*) Gussanv., non minori errore, *benedictione*.

detulernnt. Horum itaque exempla laudiant, quos in verbis suis procul dubio et ipsi condemnant; ut cum post verba ad cor redeunt, imitari saltem quos judicant, erubescant.

CAPUT XXI [*Al. XLV*].

Quomodo admonendi qui aliena non appetunt, sed sua retinent; et qui sua tribuentes, aliena tamen rapiunt.

(*Admonitio* 22.) Aliter admonendi sunt qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur; atque aliter qui et ea quæ habent tribuunt, et tamen aliena rapere non desistunt. Admonendi sunt qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicite quod ea de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta quoque omnibus communiter profert. Incassum ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatum vindicant; qui cum accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur, quia tot pene quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt. Nam cum quælibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur; justitiæ debitum potius solvimus, quam misericordiæ opera implemus. Unde et ipsa Veritas cum de misericordia caute exhibenda loqueretur, ait : *Attendite ne justitiam vestrum faciatis coram hominibus* (*Matth.* VI, 1). Cui quoque sententiæ etiam Psalmista concinens dicit : *Dispersit dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum* (*Psal.* CI, 9). Cum enim largitatem impensam pauperibus præmisisset, non hanc vocare misericordiam, sed justitiam maluit; quia quod a communi Domino tribuitur, justum profecto est, ut quicunque accipiunt, eo communiter utantur. Hinc etiam Salomon ait : *Qui justus est, tribuet et non cessabit* (*Prov.* XXI, 26). Admonendi sunt quoque ut sollicite attendant quod ficulnea quæ fructum non habuit, contra hanc districtus agricola queritur, quod etiam terram occupavit. **67** Terram quippe ficulnea sine fructu occupat, quando mens tenacium hoc quod prodesse multis poterat, inutiliter servat. Terram ficulnea sine fructu occupat, quando locum quem exercere alius (*a*) per solem boni operis valuit, stultus per desidiæ umbram premit.

Hi autem nonnunquam dicere solent : Concessis utimur, aliena non quærimus, et si digna misericordiæ retributione non agimus, nulla tamen perversa perpetramus. Quod idcirco sentiunt, quia videlicet aurem cordis a verbis cœlestibus claudunt. Neque enim dives in Evangelio, qui induebatur purpura et bysso, qui epulabatur quotidie splendide (Luc. XVI, 19, *seq.*), aliena rapuisse, sed infructuose propriis usus fuisse perhibetur, eumque post hanc vitam ultrix gehenna suscepit, non quia aliquid illicitum gesit, sed quia immoderato usu totum se licitis tradidit.

Admonendi sunt tenaces, ut noverint quod hanc primam injuriam faciunt Deo, quia dauti sibi omnia, nullam misericordiæ hostiam reddunt. Hinc enim Psalmista ait : *Non dabit Deo propitiationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ* (*Psal.* XLVIII, 8). Pretium namque redemptionis dare, est opus bonum prævenienti nos gratiæ reddere. Hinc Joannes exclamat dicens : *Jam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (*Luc.* III, 9). Qui ergo se innoxios, quia aliena non rapiunt æstimant, ictum securis vicinæ prævideant, et torporem improvidæ securitatis amittant, ne cum ferre fructum boni operis negligunt, a præsenti vita funditus (*b*) quasi a viriditate radicis exsecentur.

At contra admonendi sunt, qui et ea quæ habent tribuunt, et aliena rapere non desistunt (*c*) ne valde munifici videri appetant, et de boni specie deteriores fiant. Hi etenim propria indiscrete tribuentes, non solum ut supra jam diximus, ad impatientiæ murmurationem proruunt; sed cogente se inopia, usque ad avaritiam devolvuntur. Quid ergo eorum mente infelicius, quibus de largitate nascitur avaritia, et peccatorum seges quasi ex virtute seminatur? Prius itaque admonendi sunt ut tenere sua rationabiliter sciant, et tunc demum ut aliena non ambiant. Si enim radix culpæ in ipsa effusione non exuritur, nunquam per ramos exuberans avaritiæ spina (*d*) siccatur. Occasio ergo rapiendi subtrahitur, si bene prius jus possidendi disponatur. Tunc vero admoniti audiant, quomodo quæ habent misericorditer tribuant, quando nimirum didicerunt ut bona misericordiæ per interjectam rapinæ nequitiam non confundant. Violenter enim exquirunt quæ misericorditer largiuntur. Sed aliud est pro peccatis misericordiam facere, aliud pro misericordia facienda peccare : quæ jam nequaquam misericordia nuncupari potest, quia ad dulcem fructum non proficit quæ per virus pestiferæ radicis amarescit. Hinc est enim quod ipsa etiam sacrificia per prophetam Dominus reprobat, dicens : *Ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocausto* (*Isai.* LXI, 8). Hinc iterum dixit : *Hostiæ impiorum abominabiles, quæ* **68** *offerentur ex scelere* (*Prov.* XXI, 27). Qui sæpe quoque et indigentibus subtrahunt quæ Deo largiuntur. Sed quanta eos animadversione renuat (*e*) per quemdam sapientem Dominus demonstrat, dicens : *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui* (*Eccli.* XXXIV. 24). Quid namque esse intolerabilius potest, quam mors filii ante oculos patris? Hoc itaque

(*a*) Carnot. primus, *per sobolem boni operis*; alii contradicunt, aliundeque legendum *solem* probat *umbræ* oppositio.

(*b*) Corrupte Gues., *quasi ariditate radicis exsiccentur*. Lectioni nostræ favent duo Mss. S. Germ. et cæteri. Ratio quoque suffragatur; nam *exsecentur* optime refertur ad ea quæ immediate præmissa sunt : *ictum securis vicinæ prævideant.*

(*c*) Excusi, inconsultis Mss., *ne dum valde munifici videri appetunt, de boni.*

(*d*) Carnot. secundus, *secatur.*

Duo priores Gemet., *per Salomonem*. In Trec. legitur, *quemdam sapientem*. At in marg. notatur eadem manu. *Aput Salomonem*, id est, *apud Sal.* Nam in vet. Mss. *t* pro *d* solet usurpari. Eadem nota legitur infra in hoc Cod. in Admon. 31, ubi laudatur alius Ecclesiastici locus.

sacrificium quanta ira aspiciatur ostenditur, quod orbati patris dolori comparatur. Et tamen plerumque quanta tribuunt, pensant ; quanta autem rapiunt, considerare dissimulant. Quasi mercedem numerant, et perpendere culpas recusant. Audiant itaque quod scriptum est : *Qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum* (*Aggæi.* VI). In sacculo quippe pertuso videtur, quando pecunia mittitur ; sed quando amittitur, non videtur. Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quantum rapiunt non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt, quia profecto has (*a*) in spem suæ fiduciæ intuentes congerunt, sed non intuentes perdunt.

CAPUT XXIII. [*Al. XLVI*].

Quomodo admonendi sunt discordes et pacati.

(*Admonitio* 23.) Aliter admonendi sunt discordes, atque aliter pacati. Discordes namque admonendi sunt ut certissime sciant quia quantislibet virtutibus polleant, spirituales fieri nullatenus possunt, si uniri per concordiam proximis negligunt. Scriptum quippe est : *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax* (*Gal.* V, 22). Qui ergo servare pacem non curat, ferre fructum spiritus recusat. Hinc Paulus ait : *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis* (*I Cor.* III, 3) ? Hinc iterum quoque dicit : *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*Hebr.* XII, 14). Hinc rursum admonens ait : *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis : unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ* (*Ephes.* IV, 3, 4). Ad unam ergo vocationis spem nequaquam pertingitur, si non ad eam unita cum proximis mente curratur. At sæpe nonnulli quo quædam specialiter dona percipiunt, eo superbiendo donum concordiæ quod majus est, amittunt ; ut si fortasse carnem præ cæteris gulæ refrenatione quis edomat, concordare eis quos superat abstinendo contemnat. Sed qui abstinentiam a concordia separat, quid admoneat Psalmista perpendat ; ait enim : *Laudate eum in tympano et choro* (*Psal.* CL, 4). In tympano namque sicca et percussa pellis resonat, in choro autem (*b*) voces societate concordant. Quisquis itaque corpus affligit, sed concordiam deserit, Deum quidem laudat in tympano, sed non laudat in choro. Sæpe vero dum quosdam major scientia erigit, a cæterorum societate disjungit, et quasi quo plus sapiunt, eo a concordiæ virtute desipiscunt. Hi itaque audiant quid per semetipsam Veritas dicat : *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (*Marc.* IX, 49). Sal quippe sine pace non virtutis est donum, sed damnationis argumentum. Quo enim quisque melius sapit, (*c*) eo deterius delinquit ; et idcirco inexcusabiliter merebitur supplicium, quia prudenter **69** si voluisset, potuit vitare peccatum. Quibus recte quoque per Jacobum dicitur : *Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sunt in corde vestro, nolite gloriari, et mendaces esse adversum veritatem. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, deinde pacifica* (*Jac.* III, 14, 15, 17). Pudica videlicet, quia caste intelligit ; pacifica autem, (*d*) quia per elationem se minime a proximorum societate disjungit. Admonendi sunt dissidentes, ut noverint quod tandiu nullum boni operis Deo sacrificium immolant, quandiu a proximorum charitate discordant. Scriptum namque est : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (*Matth.* V, 23, 24). Ex qua scilicet præceptione pensandum est quorum hostia repellitur, quam intolerabilis culpa monstratur. Nam cum mala cuncta bonis sequentibus diluantur, pensemus quanta sint mala discordiæ, quæ nisi exstincta funditus fuerint, bonum subsequi non permittunt. Admonendi sunt discordes, ut si aures a mandatis cœlestibus (*e*) declinant, mentis oculos ad consideranda ea quæ in infimis versantur aperiant ; quod sæpe aves unius ejusdemque generis sese socialiter volando non deserunt, et quod gregatim animalia bruta pascuntur. Quia si solerter aspicimus, concordando sibi irrationalis natura indicat, quantum malum per discordiam rationalis natura committat, quando hæc (*f*) a rationis intentione perdidit, quod illa motu naturali custodit.

At contra admonendi sunt pacati, ne dum plus quam necesse est, pacem quam possident amant, ad perpetuam pervenire non appetant. Plerumque enim gravius intentionem mentium rerum tranquillitas tentat ; ut quo non sunt molesta quæ tenent, eo minus amabilia fiant quæ vocant ; et quo delectant præsentia, eo non inquirantur æterna. Unde et per semetipsam Veritas loquens, cum terrenam pacem a superna distingueret, atque ad venturam discipulos ex præsenti provocaret, ait : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (*Joan.* XIV, 27). Relinquo scilicet transitoriam, do mansuram. Si ergo in ea cor quæ relicta est figitur, nunquam ad illam quæ danda est, pervenitur. Pax igitur præsens ita tenenda est, et ut diligi debeat et contemni ; ne si immoderate diligitur, diligentis animus in culpa capiatur. Unde et admonendi sunt pacati, ne dum nimis humanam pacem desiderant, pravos hominum mores nequaquam redarguant ; et consentiendo perversis, ab auctoris sui se pace disjungant ; ne dum humana foras jurgia metuunt, interni fœderis (*g*) discissione feriantur. Quid est enim pax transitoria, nisi quoddam vestigium pacis æternæ ? Quid ergo esse dementius potest, quam vestigia in pulvere impressa diligere, sed ipsum a quo impressa sunt, non amare ?

(*a*) Laud. et primus Aud., *in specie suæ fiduciæ.*
(*b*) Editoribus magis placuit, *voces socialæ*, invitis omnibus Mss. nostris.
(*c*) Laud., *eo concordiam deserens deterius delinquit.*
(*d*) Corb., *quia prælatione.*
(*e*) Corb., *non declinant.*
(*f*) Laud. et Val. Cl., *cum rationis.* Et quidem sensu meliori. Cogimur tamen sequi Trec. et cæteros Cod., tum manu exaratos, tum excusos.
(*g*) Belv. et duo priores Carn., *discussione.*

Hinc David dum totum se ad fœdera pacis internæ constringeret, testatur quod cum malis concordiam non teneret, dicens : *Nonne qui te oderunt, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi* (*Psal.* CXXXVIII, 21, 22). Inimicos etenim Dei perfecto odio odisse, est et quod facti sunt diligere, ❦ et quod faciunt increpare ; mores parvorum premere, vitæ prodesse.

Pensandum ergo est, quando ab increpatione quiescitur, quanta culpa cum pessimis pax tenetur, si propheta tantus hoc velut in hostiam Deo obtulit, quod contra se pro Domino pravorum inimicitias excitavit. Hinc est quod tribus Levi assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus dicta est consecrasse (*Exod.*, XXXII, 27, *seq.*). Hinc Phinees peccantium civium gratiam spernens, coeuntes cum Madianitis perculit, et iram Domini iratus placavit (*Num.* XXV, 9). Hinc per semetipsam Veritas (*a*) dicit: *Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium* (*Matth.* X, 34). Malorum namque cum incaute amicitiis jungimur, culpis ligamur. Unde Josaphat, qui tot de anteacta vita præconiis attollitur, de Achab regis amicitiis pene periturus increpatur. Cui a Domino per prophetam dicitur : *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum, amicitia jungeris ; et idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda* (*II Par.* XIX, 24). Ab illo enim qui summe rectus est, eo ipso jam discrepat, quo perversorum amicitiis vita nostra concordat. Admonendi sunt pacati, ne si ad correptionis verba prosiliant, temporalem pacem sibi perturbare formident. Rursumque admonendi sunt, ut eamdem pacem dilectione integra intrinsecus teneant, quam per invectionem vocis sibi extrinsecus turbant. Quod utrumque provide se David servasse perhibet, cum dicit : *Cum his qui oderunt pacem, eram pacifi us, cum loquebar illis, impugnabant me gratis* (*Psal.* CXIX, 7). Ecce et loquens impugnabatur ; et tamen impugnatus, erat pacificus, quia nec insanientes cessabat reprehendere, nec reprehensos negligebat amare. Hinc etiam Paulus ait : *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (*Rom.* XII, 18). Hortaturus enim discipulos ut pacem cum omnibus haberent, præmisit, dicens : *Si fieri potest*, atque subjunxit : *Quod ex vobis est.* Difficile quippe erat ut si male acta corriperent, habere pacem cum omnibus possent. Sed cum temporalis pax in pravorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inviolata necesse est ut in nostro corde servetur. Recte itaque ait . *Quod ex vobis est.* Ac si nimirum dicat : Quia pax ex duarum partium consensu subsistit, si ab eis qui corripiuntur expellitur, integra tamen in vestra qui corripitis mente teneatur. Unde idem rursum discipulos admonet, dicens : *Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate : et non commisceamini cum illo, ut confundatur* (*II Thess.* III, 14). Atque illico adjunxit : *Et nolite ut inimicum existimare illum, sed corripite ut fratrem* (*Ibid.*, 15). Ac si diceret : Pacem cum eo exteriorem solvite, sed interiorem circa illum medullitus custodite ; ut peccantis mentem sic vestra discordia feriat, quatenus pax a cordibus vestris nec abnegata discedat.

CAPUT XXIII [*Al. XLVII*].

Quomodo admonendi qui jurgia serunt, et pacifici.

(*Admonitio* 24.) Aliter admonendi sunt seminantes jurgia, atque aliter pacifici. Admonendi namque sunt qui ❦ jurgia seminant, ut cujus sint sequaces agnoscant. De apostata quippe angelo scriptum est, cum bonæ messi (*b*) inserta fuisset zizania : *Inimicus homo hoc fecit* (*Matth.* XIII, 28). De cujus etiam membro per Salomonem dicitur : *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede ; digito loquitur, pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminat* (*Prov.* VI, 12). Ecce quem seminantem jurgia dicere voluit, prius apostatam nominavit : quia nisi more superbientis angeli a conspectu Conditoris prius intus aversione mentis caderet, foras postmodum usque ad seminanda jurgia non veniret. Qui recte describitur quod annuit oculis, digito loquitur, terit pede. Interior namque est custodia, (*c*) quæ ordinata servat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, subsequenter foras in inconstantiam motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistat. Audiant jurgiorum seminatores quod scriptum est : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (*Matth.* V, 9). Atque e diverso colligant, quia si filii Dei vocantur qui pacem faciunt, procul dubio Satanæ sunt filii qui confundunt. Omnes autem qui per discordiam separantur a viriditate dilectionis, arefiunt. Qui etsi boni operis fructus in suis actionibus proferunt, profecto nulli sunt, quia non (*d*) ex unitate charitatis oriuntur. Hinc ergo perpendant seminantes jurgia, quam multipliciter peccant : qui dum unam nequitiam perpetrant, ab humanis cordibus cunctas simul virtutes eradicant. In uno enim malo innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem quæ nimirum virtutum omnium mater est, exstinguunt. Quia autem nihil pretiosius est Deo virtute dilectionis, nil est desiderabilius diabolo exstinctione charitatis. Quisquis ergo seminando jurgia dilectionem proximorum perimit, hosti Dei familiarius servit, quia qua ille amissa cecidit, hanc iste vulneratis cordibus subtrahens, eis iter ascensionis abscidit.

At contra admonendi sunt pacifici, ne tantæ actionis pondus levigent, si inter quos fundare pacem

(*a*) Hic restituimus textum Evang., magna ex parte mutilum in Editis, duorum Germ., Belvac., Trec., etc., ope.

(*b*) In Laud. et tertio Gemet., *inserta fuissent zizania.* In Trec. et aliis, *zizania* usurpatur in singulari.

(*c*) Carnot. primus et Theod., *quæ ornata.*

(*d*) Laud., *ex virtute caritatis.*

debeant, ignorent. Nam sicut multum nocet si unitas desit bonis, ita valde est noxium si non desit malis. Si ergo perversorum nequitia in pace jungitur, profecto eorum malis actibus robur augetur ; quia quo sibi in malitia congruunt, eo se robustius bonorum afflictionibus illidunt. Hinc namque est quod (*a*) contra damnati illius vasis, videlicet Antichristi prædicatores, divina voce beato Job dicitur : *Membra carnium ejus cohærentia sibi* (*Job.* XLI, 14). Hinc sub squamarum specie de ejus satellitibus perhibetur : *Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas* (*Ibid.*, 7) Sequaces quippe illius quo nulla inter se discordiæ adversitate divisi sunt, eo in bonorum gravius nece glomerantur. Qui ergo iniquos pace sociat, iniquitati vires administrat, quia bonos deterius deprimunt, quos et unanimiter persequuntur. Unde prædicator egregius gravi Pharisæorum Sadducæorumque persecutione deprehensus, inter semetipsos dividere studuit, quos contra se graviter unitos vidit, cum clamavit, dicens : *Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego judicor* (*Act.* XXIII. 6). Dumque Sadducæi spem resurrectionemque 72 mortuorum esse denegarent, quam Pharisæi juxta sacri eloquii præcepta crederent, facta in persecutorum unanimitate dissensio est, et divisa turba illæsus Paulus exivit, quæ hunc unita prius immaniter pressit. Admonendi itaque sunt qui faciendæ pacis studiis occupantur, ut pravorum mentibus prius amorem debeant internæ pacis infundere, quatenus eis postmodum valeat exterior pax prodesse; ut dum eorum cor in illius (*b*) cognitione suspenditur, nequaquam ad nequitiam ex hujus perceptione rapiatur ; dumque (*c*) supernam provident, terrenam nullo modo ad usum suæ deteriorationis inclinent. Cum vero perversi quique tales sunt, ut nocere bonis nequeant, etiamsi concupiscant, inter hos nimirum debet terrena pax construi et priusquam ab eis valeat superna cognosci ; ut hi scilicet quos contra dilectionem Dei malitia suæ impietatis exasperat, saltem ex proximi amore mansuescant ; et quasi e vicino ad melius transeant, ut ad illam quæ a se longe est, pacem Conditoris ascendant.

CAPUT XXIV [*Al. XLVIII*].

Quomodo admonendi rudes in doctrina sacra, et docti, sed non humiles.

(*Admonitio* 25.) (*d*) Aliter admonendi sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt ; atque aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur. Admonendi enim sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt, ut perpendant, quia saluberrimum vini potum in veneni sibi poculum vertunt, ac per medicinale ferrum vulnere mortali se feriunt, dum per hoc in se sana perimunt, per quod salubriter abscindere sauciata debuerunt. Admonendi sunt, ut perpendant quo Scriptura sacra in nocte vitæ præsentis quasi quædam nobis lucerna sit posita, cujus nimirum verba dum non recte intelligunt, de lumine tenebrescunt. Quos videlicet ad intellectum pravum intentio perversa non raperet, nisi prius superbia inflaret. Dum enim se præ cæteris sapientes arbitrantur, sequi alios ad melius intellecta despiciunt ; atque ut apud imperium vulgus scientiæ sibi nomen extorqueant, student summopere et ab aliis recte intellecta destruere, et sua perversa roborare. Unde bene per prophetam dicitur : *Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum* (*Amos* I, 13). Galaad namque acervus testimonii interpretatur. Et quia cuncta simul congregatio Ecclesiæ per confessionem servit testimonio veritatis, non incongrue per Galaad Ecclesia exprimitur, quæ ore cunctorum fidelium, de Deo quæque vera sunt testatur. Prægnantes autem vocantur animæ, quæ intellectum verbi ex divino amore concipiunt, si ad perfectum tempus veniant, conceptam intelligentiam operis ostensione parituræ. Terminum vero suum dilatare, est opinionis suæ nomen extendere. Secuerunt ergo prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum ; quia nimirum hæretici mentes fidelium quæ jam aliquid de veritatis intellectu conceperant perversa prædicatione perimunt, et scientiæ sibi nomen extendunt. Parvulorum corda jam de verbi conceptione gravida, 73 erroris gladio scindunt, et quasi doctrinæ sibi opinionem faciunt. Hos ergo cum conamur instruere ne perversa sentiant, admoneamus prius necesse est, ne inanem gloriam quærant. Si enim radix elationis abscinditur, consequenter rami pravæ assertionis arefiunt. Admonendi sunt etiam, ne errores discordiasque generando, legem Dei quæ idcirco data est ut sacrificia Satanæ prohibeat, eamdem ipsam in Satanæ sacrificium vertant. Unde per prophetam Dominus queritur, dicens : *Dedi eis frumentum, vinum et oleum, et argentum multiplicavi eis et aurum, quæ fecerunt Baal* (*Oseæ* II, 8). Frumentum quippe a Domino accipimus, quando in dictis obscurioribus subducto tegmine litteræ per medullam spiritus legis interna sentimus. Vinum suum Dominus nobis præstat, cum Scripturæ suæ alta prædicatione nos debriat. Oleum quoque suum nobis tribuit, cum præceptis apertioribus vitam nostram blanda lenitate disponit. Argentum multiplicat cum nobis luce veritatis plena eloquia subministrat. Auro quoque nos ditat, quando cor nostrum intellectu summi fulgoris irradiat. Quæ cuncta hæretici Baal offerunt, quia apud auditorum suorum corda corrupte omnia intelligendo pervertunt. Et de frumento Dei, vino atque oleo, argento pariter et auro, Satanæ sacrificium immolant, quia ad errorem discordiæ verba pacis inclinant. Unde admonendi sunt ut perpendant, quia

(*a*) Gilot. et alii recent., *contra damnati illius vasa*, reluctantibus Mss. Trec., German., Belvac., etc., imo repugnante sanctissimo doctore, qui solet Antichristum vas diaboli appellare. Vide lib. XXXII Moral., num. 22. Hic autem editoribus placet peccatores Antichristi vasa nuncupare.

(*b*) Duo Gemet. priores, *cogitatione*.

(*c*) Corb. et tertius Gem., *superna... terrena ;* optime *supernam*, sc., pacem.

(*d*) Laud. et Corb., *Aliter adm. enim sunt.*

dum perversa mente de præceptis pacis discordiam faciunt, justo Dei examine ipsi de verbis vitæ moriuntur. At contra admonendi sunt qui recte quidem verba legis intelligunt, sed hæc humiliter non loquuntur; ut in divinis sermonibus prius quam aliis eos proferant, semetipsos requirant, ne insequentes aliorum facta, se deserant; et cum recte cuncta de sacra Scriptura sentiunt, hoc solum quod per illam contra elatos dicitur, non attendant. Improbus quippe et imperitus est medicus, qui alienum mederi appetit, et ipse vulnus quod patitur nescit. Qui igitur verba Dei humiliter non loquuntur, profecto admonendi sunt, ut cum medicamina ægris apponunt, prius virus suæ pestis inspiciant, (*a*) ne alios medendo ipsi moriantur. Agmoneri debent, ut considerent ne (*b*) a virtute dicti, dicendi qualitate discordent, ne loquendo aliud, et ostendendo aliud prædicent. Audiant itaque quod scriptum est: *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (*I Petr.* IV, 11). Qui ergo verba quæ proferunt, ex propriis non habent, cur quasi de propriis tument? Audiant quod scriptum est: *Sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur* (*II Cor.* II, 17). Ex Deo enim coram Deo loquitur, qui prædicationis verbum et quia a Deo accepit intelligit, et placere per illud Deo non hominibus quærit. Audiant quod scriptum est: *Abominatio Domini est omnis arrogans* (*Prov.* XVI, 15). — Quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam quærit, jus dantis invadit; eumque laudi suæ postponere nequaquam metuit, a quo hoc ipsum quod laudatur accepit. Audiant quod prædicatori per Salomonem dicitur: *Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui. Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (*Prov.* V, 15). Aquam quippe prædicator de cisterna sua bibit, cum ad cor suum rediens, prius 74 audit ipse quod dicit. Bibit sui fluenta putei, si sui irrigatione verbi infunditur. Ubi bene subjungitur: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide* (*Ibid.*, 18). Rectum quippe est ut ipse prius bibat, et tunc prædicando aliis influat. Fontes namque foras derivare, est exterius aliis vim prædicationis infundere. In plateis autem aquas dividere, est in magna auditorum amplitudine juxta uniuscujusque qualitatem divina eloquia dispensare. Et quia plerumque inanis gloriæ appetitus subrepit dum sermo Dei ad multorum notitiam currit, postquam dictum est: *In plateis aquas divide*, recte subjungitur: *Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (*Ibid.*). Alienos quippe malignos spiritus vocat, de quibus per Prophetam tentati hominis voce dicitur: *Alieni insurrexerunt in me, et fortes quæsierunt animam meam* (*Ps.* LIII, 5). Ait ergo: Aquas et in plateis divide, et tamen solus habe. Ac si apertius dicat: Sic necesse est ut prædicationi exterius servias, quatenus per elationem te immundis spiritibus non conjungas, ne in divini verbi ministerio hostes tuos ad te participes admittas. Aquas ergo et in plateis dividimus, et tamen soli possidemus, quando et exterius late prædicationem fundimus, et tamen per eam humanas laudes assequi minime ambimus.

(*a*) Trec. et alii Mss. unanimiter ita habent, quod recentiores mutarunt in, *aliis medendo*.

(*b*) Eadem libertate, spretis Mss., Gilot. et alii recent. habent, *a virtute dicendi, vivendi qualitate discordent*, vel, *a virtute dicti, vivendi*, etc.

CAPUT XXV [*Al.* XLIX].

Quomodo admonendi qui officium prædicationis nimia humilitate detrectant, et qui præcipiti festinatione occupant.

(*Admonitio* 26.) Aliter admonendi sunt qui cum prædicare digne valeant, præ nimia humilitate formidant; atque aliter admonendi sunt quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit. Admonendi namque sunt qui cum prædicare utiliter possunt, immoderata tamen humilitate refugiunt; ut ex minori consideratione colligant quantum in majoribus rebus derelinquant. Si enim indigentibus proximis ipsi quas haberent pecunias absconderent, (*c*) adjutores proculdubio calamitatis exstitissent. Quo ergo reatu constringantur aspiciant, qui dum peccantibus fratribus verbum prædicationis subtrahunt, morientibus mentibus vitæ remedia abscondunt. Unde et bene quidam sapiens dicit: *Sapientia abscondita et thesaurus* (*d*) *invisus, quæ utilitas in utrisque* (*Eccli.* XX, 32)? Si populos famce attereret, et occulta frumenta ipsi servarent, (*e*) auctores proculdubio mortis existerent. Qua itaque plectendi sunt pœna considerent, qui cum fame verbi animæ pereant, ipsi panem perceptæ gratiæ non ministrant. Unde et bene per Salomonem dicitur: *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis* (*Prov.* XI, 26). Frumenta quippe abscondere, est prædicationis sanctæ apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicitur, quia in solius culpa silentii pro multorum quos corrigere potuit pœna damnatur. Si medicinalis artis minime ignari secandum vulnus cernerent, et tamen secare recusarent, profecto peccatum fraternæ mortis ex solo torpore committerent. Quanta ergo culpa involvantur aspiciant, qui dum cognoscunt vulnera mentium, curare ea negligunt sectione verborum. Unde et bene per prophetam 75 dicitur: *Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine* (*Jer.* XLVIII, 10). Gladium quippe a sanguine prohibere, est prædicationis verbum a carnalis vitæ interfectione retinere. De quo rursum gladio dicitur: *Et gladius meus* (*f*) *manducabit carnes* (*Deut.* XXXII, 42).

Hi itaque cum apud se sermonem prædicationis occultant, divinas contra se sententias terribiliter audiant, quatenus ab eorum cordibus timorem timor expellat. Audiant quod talentum qui erogare noluit, cum sententia damnationis amisit (*Matth.* XXV, 24, *seq.*). Audiant quod Paulus eo sea proximorum sanguine mundum credidit, quo feriendis eorum vitiis non pepercit, dicens: *Contestor vos hodierna die,*

(*c*) Laudun., *auctores*.
(*d*) Carnot. primus, et primus Aud., *absconditus*.
(*e*) Gemet. et pl. Norm., *exactores*.
(*f*) Gemet. cum primo Aud., *devorabit*.

quia mundus sum a sanguine omnium : non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis (*Act.* xx, 26, 27). Audiant quod voce angelica Joannes admonetur, cum dicitur : *Qui audit, dicat : Veni* (*Apoc.* xxii, 17). Ut nimirum cui se vox interna insinuat, illuc etiam clamando alios quo ipse rapitur trahat ; ne clausas fores etiam vocatus inveniat, si vocanti vacuus appropinquat. Audiant quod Isaias quia a verbi ministerio tacuit, illustratus superno lumine, magna voce pœnitentiæ se ipse reprehendit, dicens : *Væ mihi quia tacui* (*Isai.* vi, 5). Audiant quod per Salomonem in illum prædicationis scientia multiplicari promittitur, qui in hoc quod jam obtinuit, torporis vitio non tenetur. Ait namque : *Anima quæ benedicit, impinguabitur ; et qui inebriat, ipse quoque inebriatur* (*Prov.* xi, 25). Qui enim exterius prædicando benedicit, interioris augmenti pinguedinem recipit ; et (*a*) dum vino eloquii auditorum mentem debriare non desinit, potu multiplicati muneris debriatus excrescit. Audiant quod David hoc Deo in munere obtulit, quod prædicationis gratiam quam acceperat non abscondit, dicens ; *Ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu cognovisti ; justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi* (*Ps.* xxxix, 10, 11). Audiant quod sponsi colloquio ad sponsam dicitur : *Quæ habitas in hortis, amici auscultant ; fac me audire vocem tuam* (*Cant.* viii, 13). Ecclesia quippe in hortis habitat, quæ ad viriditatem intimam exculta plantaria virtutum servat. Cujus vocem amicos auscultare, est electos quosque verbum prædicationis illius desiderare : quam videlicet vocem sponsus audire desiderat, quia ad prædicationem ejus per electorum suorum animas anhelat. Audiant quod Moyses cum irascentem Deum populo cerneret, et assumi ad ulciscendum gladio juberet ; illos a parte Dei denuntiavit existere, qui delinquentium scelera inconcutanter ferirent, dicens : *Si quis Domini est, jungatur mihi ; ponat vir gladium super femur suum : ite et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum* (*Exod.* xxxii, 27). Gladium quippe super femur ponere, est prædicationis studium voluptatibus carnis anteferre ; ut cum sancta quis studet dicere, curet necesse est illicitas suggestiones edomare. De porta vero usque ad portam ire, est a vitio usque ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, increpando discurrere. Per medium vero castrorum transire, est tanta æqualitate intra Ecclesiam vivere, ut qui delinquentium culpas redarguit, in nullius se debeat favorem declinare. Unde et recte subjungitur : *Occidat vir fratrem, et amicum et proximum suum.* Fratrem scilicet et amicum et proximum interficit, qui cum punienda invenit, ab increpationis 76 gladio nec eis quos per cognationem diligit parcit. Si ergo ille Dei dicitur qui ad ferienda vitia zelo divini amoris excitatur profecto esse se Dei denegat, qui inquantum sufficit, increpare vitam carnalium recusat

At contra admonendi sunt quos a prædicationis officio vel imperfectio, vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit, ne dum tanti sibi onus officii præcipitatione arrogant, viam sibi subsequentis meliorationis abscidant ; et cum arripiunt intempestive quod non valent, perdant etiam quod implere quandoque tempestive potuissent ; atque scientiam, quia incongrue conantur ostendere, juste ostendantur amisisse. Admonendi sunt ut considerent quod pulli avium si ante pennarum perfectionem volare appetant, unde ire in alta cupiunt, inde in ima merguntur. Admonendi sunt ut considerent quod, structuris recentibus necdum solidatis, (*b*) si tignorum pondus superponitur, non habitaculum, sed ruina fabricatur. Admonendi sunt, ut considerent quod conceptas soboles feminæ si priusquam plene formentur proferunt, nequaquam domos, sed tumulos replent. Illinc est enim quod ipsa Veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos (*c*) de virtute prædicationis instruxit, illico adjunxit : *Vos autem sedete in civita quoadusque induamini virtute ex alto* (*Luc* xxiv, 49). In civitate quippe considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur ; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus. Hinc per quemdam sapientem dicitur ; *Adolescens loquere in causa tua vix ; et si bis interrogatus fueris, habeat initium responsio tua* (*Eccli.* xxxii, 10). Hinc est quod idem Redemptor noster, cum in cœlis sit conditor, et ostensione suæ potentiæ semper doctor angelorum, ante tricennale tempus in terra magister noluit fieri hominum ; ut videlicet præcipitatis vim saluberrimi timoris infunderet, cum ipse etiam, qui labi non posset, perfectæ vitæ gratiam non nisi perfecta ætate prædicaret. Scriptum quippe est : *Cum factus esset annorum duodecim, remansit puer Jesus in Jerusalem* (*Luc.* ii, 42). De quo a parentibus requisito, paulo post subditur : *Invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos et interrogantem* (*Ibid.*, 46). Vigilanti itaque consideratione pensandum est, quod cum Jesus annorum duodecim dicitur in medio doctorum sedens, non docens, sed interrogans invenitur. Quo exemplo scilicet ostenditur ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per divinitatis potentiam verbum scientiæ ipsis suis doctoribus ministravit. Cum vero per Paulum discipulo dicitur. *Præcipe hæc et doce : nemo adolescentiam tuam contemnat* (*I Tim.* iv, 12) ; sciendum nobis est quia in sacro eloquio aliquando adolescentia juventus vocatur. Quod citius ostenditur, si Salomonis ad medium verba proferantur, qui ait : *Lætare juvenis in adolescentia tua* (*Eccle.* xi, 9). Si enim utraque unum

(*a*) Corb. et alii a Guss. visi, *dum divino eloquio.*
(*b*) Corb., *si lignorum.*
(*c*) Laud., *de virtutis prædicatione.*

esse non decerneret, quem monebat in adolescentia, juvenem non vocaret.

77 CAPUT XXVI [*Al. L*].

Quomodo admonendi quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla.

(*Admonitio* 27). Aliter admonendi sunt qui in hoc quod temporaliter appetunt prosperantur; atque aliter qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur. Admonendi namque sunt qui in hoc quod temporaliter appetunt prosperantur, ne cum cuncta ad votum suppetunt, dantem quærere negligant; (*a*) sed in his quæ dantur animum figant; ne peregrinationem pro patria diligant ne subsidia itineris in obstacula perventionis vertant, ne nocturno lunæ lumine delectati, claritatem solis videre refugiant. Admonendi itaque sunt ut quæque in hoc mundo consequuntur, calamitatis solatia, non autem præmia retributionis credant; sed contra favores mundi mentem erigant, ne in eis ex tota cordis delectatione succumbant. Quisquis enim prosperitatem qua utitur, apud judicium cordis, melioris vitæ amore non reprimit, favorem vitæ transeuntis in mortis perpetuæ occasionem vertit. Hinc est enim quod sub Idumæorum specie, qui vincendos (*b*) se prosperitati suæ reliquerunt, in hujus mundi successibus lætantes increpantur cum dicitur: *Dederunt terram meam sibi in hæreditatem cum gaudio, et toto corde, et ex animo* (*Ezech.* XXXVI, 5). Quibus verbis perpenditur, quod non solum quia gaudeant, sed quod toto corde et ex animo gaudeant, districta reprehensione feriantur. Hinc Salomon ait: *Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos* (*Prov.* I, 32). Hinc Paulus admonet dicens: *Qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur* (*I Cor.* VII, 30). Ut videlicet sic nobis quæ suppetunt, exterius serviant, quatenus a supernæ (*c*) delectationis studio animum non inflectant, ne luctum nobis internæ peregrinationis temperent eaque in exsilio positis subsidium præbent; et quasi felices in transitoriis nos gaudeamus, qui ab æternis (*d*) nos interim miseros cernimus. Hinc namque est quod electorum voce dicit Ecclesia: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* (*Cant.* II, 6). Sinistram Dei, prosperitatem videlicet vitæ præsentis, quasi sub capite posuit, quam intentione summi amoris premit. Dextera vero Dei eam amplectitur; quia sub æterna ejus beatitudine tota devotione continetur. Hinc rursum per Salomonem dicitur: *Longitudo dierum in dextera ejus, in sinistra vero illius divitiæ et gloria* (*Prov.* III, 16). Divitiæ itaque et gloria qualiter sint habenda docuit, quæ posita in sinistra memoravit. Hinc Psalmista ait: *Salvum me fac dextera tua* (*Ps.* CVII, 7). Neque enim ait manu, sed dextera; ut videlicet cum dexteram diceret, quia æternam salutem quæreret, indicaret. Hinc rursum scriptum est: *Dextera manus tua, Domine, confregit inimicos* (*Exod.* XV, 6, *sec. LXX*). Hostes enim Dei etsi in sinistra ejus proficiunt, dextera franguntur quia plerumque pravos vita præsens elevat, sed adventus æternæ beatitudinis damnat.

Admonendi sunt qui in hoc mundo prosperantur, ut solerter considerent quia præsentis vitæ prosperitas aliquando idcirco datur ut ad meliorem 78 vitam provocet, aliquando veto ut in æternum plenius damnet. Hinc est enim quod plebi Israeliticæ Chanaan terra promittitur, ut quandoque ad æterna speranda provocetur. Neque enim rudis ille populus promissionibus Dei in longinquum crederet, si a promissore suo non etiam e vicino aliquid percepisset. Ut ergo ad æternorum fidem certius roboretur, nequaquam solummodo spe ad res, sed rebus quoque ad spem trahitur. Quod liquido Psalmista testatur, dicens: *Dedit eis regiones gentium, et labores populorum possederunt: ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant* (*Ps.* CIV, 44). Sed cum largientem Deum humana mens boni operis (*e*) responsione non sequitur, unde nutrita pie creditur, inde justius damnatur. Hinc enim per Psalmistam rursum dicitur: *Dejecisti eos, dum allevarentur* (*Ps.* LXXIII, 18). Quia videlicet reprobi cum recta opera divinis muneribus non rependunt, cum totos se hic deserunt, et affluentibus prosperitatibus dimittunt, unde exterius proficiunt, inde ab intimis cadunt. Hinc est quod in inferno cruciato diviti dicitur: *Recepisti bona in vita tua* (*Luc.* XVI, 25). Idcirco enim bona hic recepit et malus, ut illic plenius mala reciperet, quia hic fuerat nec per bona conversus.

At contra admonendi sunt, qui ea quidem quæ mundi sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur, ut sollicita consideratione perpendant, Creator (*f*) dispositorque cunctorum quanta super eos gratia vigilat, quos in sua desideria non relaxat. Ægro quippe quem medicus desperat, concedit ut cuncta quæ concuspiscit accipiat. Nam qui sanari posse creditur, a multis quæ appetit prohibetur: et pueris nummos subtrahimus, quibus tota simul patrimonia hæredibus reservamus. Hinc ergo de spe æternæ hæreditatis gaudium sumant, quos adversitas vitæ temporalis humiliat; quia nisi salvandos in perpetuum cerneret, erudiendos sub disciplinæ regimine divina dispensatio non frenaret. Admonendi itaque sunt qui in his quæ temporaliter concupiscunt, adversitatis labore fatigantur, ut sollicite considerent quod plerumque etiam justos cum temporalis potentia sustollit, velut in laqueo culpa

(*a*) Gemeticenses, *sed a quo dantur animo figant*. Alii Norm., cum tertio Carnot., *si in his quæ*, etc.

(*b*) Corb., Belv. et duo priores Carnot., *se prosperitate sua*.

(*c*) Belv. primus et tertius Carn., Rothom., Lyr., Val. Cl., *dilectionis*.

(*d*) Exclusi, *nos interimi*. Adhæremus Treo., Belv., Corb., Laud. et duobus prioribus Carn. Tertius habet, *nos interius*.

(*e*) Visum est Editoribus ponere, *repensatione* pro *responsione*, quod legitur in omnibus Mss. nostris.

(*f*) Idem Ed. mutarunt *dispositor* (sic habent Mss. omnes) in, *dispensator*.

comprehendit. Nam sicut in priori hujus voluminis parte jam diximus (I *parte, c.* 3), David Deo amabilis rectior fuit in servitio, quam cum pervenit ad regnum (*I Reg.* XXIV, 18). Servus namque amore justitiæ, deprehensum adversarium ferire timuit; rex autem persuasione luxuriæ devotum militem etiam sub studio fraudis exstinxit (*II Reg.* XI, 17). Quis ergo opes, quis potestatem, quis gloriam quærat innoxie, si et illi exstiterunt noxia, qui hæc habuit non quæsita? Quis inter hæc sine magni discriminis labore salvabitur, si ille in his culpa interveniente turbatus est, qui ad hæc fuerat Deo eligente præparatus? Admonendi sunt ut considerent quia Salomon qui post tantam sapientiam usque ad idololatriam cecidisse describitur, nihil in hoc mundo priusquam caderet, adversitatis habuisse memoratur; sed concessa sapientia funditus cor deseruit, quod nulla vel minima tribulationis disciplina custodivit (*III Reg.* XI, 4).

79 CAPUT XXVII. [*Al. LI*]

Quomodo admonendi conjugati et cælibes.

(*Admonitio* 28.) Aliter admonendi sunt conjugiis obligati, atque aliter a conjugii nexibus liberi. Admonendi namque sunt conjugiis obligati, ut cum vicissim quæ sunt alterius cogitant, sic eorum quisque placere studeat conjugi, ut non displiceat Conditori, sic ea quæ hujus mundi sunt agant, ut tamen appetere quæ Dei sunt non omittant; sic de bonis præsentibus gaudeant, ut tamen sollicita intentione mala æterna pertimescant; sic de malis temporalibus lugeant, ut tamen consolatione integra spem in bonis perennibus figant; quatenus dum in transitu cognoscunt esse quod agunt (*a*) in mansione quod appetunt; nec mala mundi cor frangant, cum spes bonorum cœlestium roborat; nec bona præsentis vitæ decipiant, cum suspecta subsequentis judicii mala contristant. Itaque animus Christianorum conjugum et infirmus et fidelis, qui et plene cuncta temporalia despicere non valet, et tamen æternis se conjungere per desiderium valet; quamvis in delectatione carnis interim jaccat, supernæ spei refectione convalescat. Et si habet quæ mundi sunt in usu itineris, sperat quæ Dei sunt in fructu perventionis; nec totum se ad hoc quod agit conferat, ne ab eo quod robuste sperare debuit funditus cadat. Quod bene ac breviter Paulus exprimit, dicens: *Qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flent tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes* (*I Cor.* VII, 29, 30). Uxorem quippe quasi non habendo habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudine ejus amore flectatur. Uxorem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia (*b*) spiritus ex desiderio exspectat. Non flendo autem flere, est sic exteriora adversa plangere, ut tamen noverit æternæ spei consolatione gaudere. Et rursum, non gaudendo gaudere, est sic de infimis animum attollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare. Ubi apte quoque paulo post subdit: *Præterit enim figura hujus mundi* (*Ibid.*, 4). Ac si aperte diceret: Nolite constanter mundum diligere, quando et ipse non potest, quem diligitis, stare. Incassum cor quasi manentes figitis, dum fugit ipse quem amatis.

Admonendi sunt conjuges, ut ea in quibus sibi aliquando displicent, et patientes invicem tolerent, et exhortantes invicem salvent. Scriptum namque est: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* IV, 2). Lex quippe Christi charitas est; (*e*) quia ex illo nobis et largiter sua bona contulit, et æquanimiter mala nostra portavit. Tunc ergo legem Christi (*d*) imitando complemus, quando et nostra bona benigne conferimus, et nostrorum mala pie sustinemus. Admonendi quoque sunt, ut eorum quisque non tam quæ ab altero tolerat, quam quæ ab ipso tolerantur attendat. 80 Si enim sua quæ portantur considerat, ea quæ ab altero sustinet, levius portat.

Admonendi sunt conjuges, ut suscipiendæ prolis se meminerint causa conjunctos, et cum immoderatæ admistioni servientes, propagationis articulum in usum transferunt voluptatis, perpendant quod licet extra non exeant, in ipso tamen conjugio conjugii jura transcendunt. Unde necesse est ut crebris (*c*) exorationibus deleant quod pulchram copulæ speciem admistis voluptatibus fœdant. Hinc est enim quod peritus medicinæ cœlestis Apostolus non tam sanos instituit, quam infirmis medicamenta monstravit, dicens: *De quibus scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere; propter fornicationem autem unusquisque suam habeat uxorem, et unaquæque suum virum habeat* (*I Cor.* VII, 1, *seq. etc.*). Qui enim fornicationis metum præmisit, profecto non stantibus præceptum contulit; sed ne fortasse in terram ruerent, lectum cadentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subdidit: *Uxori vir debitum reddat similiter et uxor viro* (*Ibid.*). Quibus dum in magna honestate conjugii aliquid de voluptate largiretur, adjunxit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium* (*Ibid.*). Culpa quippe esse innuitur, quod indulgeri perhibetur; sed quæ tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, sed hoc quod est licitum, sub moderamine non tenetur. Quod bene Loth in semetipso exprimit, qui ardentem Sodomam fugit; sed tamen Segor inveniens, nequaquam mox montana conscendit (*Gen.* XIX, 30). Ardentem quippe Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium, est munditia continentium. Vel certe quasi in

(*a*) Removimus hinc *sciant*, ab Editoribus frustra additum, ipsius etiam sensus damno.

(*b*) Laud., *ex desiderio spiritus*.

(*c*) Sic restituimus ad Mss. omnium fidem, cum prius in Editis legeretur, *quia ille nobis*.

(*d*) Carn. primus, *meditando*.

(*e*) Ita Trec., Laud., Gemet., et alii. In Excusis, *crebris exhortationibus*, repugnante sensu.

monte sunt qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admistionem debitam, nulla carnis voluptate solvuntur. (*a*) In monte quippe stare est, nisi fructum propaginis in carne non quærere. In monte stare, est carni carnaliter non adhærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem carnis deserunt, nec tamen in conjugio positi usus solummodo debiti jura conservant, exiit quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo conjugalis continentiæ (*b*) subtiliter non tenetur. Est vero in medio Segor civitas, quæ fugientem salvet infirmum, quia videlicet cum sibi per incontinentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt, et tamen venia salvantur. Quasi parvam quippe civitatem inveniunt in qua ab ignibus defendantur, quia conjugalis hæc vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secura. Unde idem Loth ad angelum dicit : *Est civitas hic juxta, ad quam possum fugere, parva ; et salvabor in ea. Nunquid non modica est, et vivet anima mea in ea* (*Genes.* XIX, 20) ? Juxta ergo dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur, quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in hac actione vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum **81** ad eumdem Loth dicitur : *Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es* (*Ibid.* 21). Qui videlicet cum deprecatio funditur Deo nequaquam talis conjugii vita damnatur. De qua deprecatione Paulus quoque admonet, dicens : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi* (*I Cor.* VII, 5).

At contra admonendi sunt qui ligati conjugiis non sunt, ut præceptis cœlestibus eo rectius serviant, quo eos ad curas mundi nequaquam jugum copulæ carnalis inclinat ; ut quos onus licitum conjugii non gravat, nequaquam pondus illicitum terrenæ sollicitudinis premat ; sed tanto eos paratiores dies ultimus, quanto et expeditiores inveniat ; ne quo meliora agere vacantes possunt, sed tamen negligunt, eo supplicia deteriora mereantur. Audiant quod Apostolus cum quosdam ad cœlibatus gratiam instrueret, non conjugium asprevit, sed curas mundi nascentes ex conjugio repulit, dicens : *Hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam ; sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento* (*c*) *Domino observiendi* (*Ibid.*, 35). Ex conjugiis quippe terrenæ sollicitudines prodeunt ; et idcirco magister gentium auditores suos ad meliora persuasit, ne sollicitudine terrena ligarentur. Quem igitur cælibem curarum sæcularium impedimentum præpedit, et conjugio se nequequam subdidit, et tamen conjugii onera non evasit. Admonendi sunt cælibes, ne sine damnationis judicio misceri se feminis vacantibus putent. Cum enim Paulus fornicationis vitium tot criminibus exsecrandis inseruit, cujus sit reatus indicavit, dicens : *Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt* (*I Cor.* VI, 9, 10). Et rursum : *Fornicatores autem et adulteros judicabit Deus* (*Hebr.* XIII, 4). Admonendi itaque sunt, ut si tentationum procellas cum difficultate salutis tolerant, conjugii portum petant. Scriptum namque est : *Melius est nubere, quam uri* (*I Cor.* VII, 9). Sine culpa scilicet ad conjugium veniunt, si tamen necdum meliora voverunt. Nam quisquis bonum majus subire proposuit, bonum minus quod licuit, illicitum fecit. Scriptum quippe est : *Nemo mittens manum suam* (*d*) *ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cœlorum* (*Luc.* IX, 62). Qui igitur fortiori studio intenderat, retro convincitur respicere, si relictis amplioribus bonis ad minima retorquetur.

CAPUT XXVIII [*Al. LII*].

Quomodo admonendi peccata carnis experti, et eorum experles.

(*Admonitio* 29.) Aliter admonendi sunt peccatorum carnis conscii, atque aliter ignari. Admonendi namque sunt peccata carnis experti, ut mare saltem post naufragium metuant, et perditionis suæ discrimina vel cognita perhorrescant ; ne qui pie post perpetrata mala servati sunt, hæc improbe repetendo moriantur. Unde peccanti animæ et nunquam a peccato desinenti dicitur : *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere* (*Jerem.* III, 3). Admonendi itaque sunt ut studeant quatenus si accepta naturæ bona integra servare noluerunt, saltem scissa resarciant. Quibus nimirum necesse est ut perpendant **82** in tam magno fidelium numero quam multi et se illibatos custodiant, et alios ab errore convertant. Quid ergo isti dicturi sunt, si aliis in integritate stantibus, ipsi nec post damna resipiscunt. Quid dicturi sunt, si cum multi et alios secum deferunt ad regnum, hi exspectanti Domino nec semetipsos reducunt ? Admonendi sunt, ut præterita commissa considerent, et imminentia devitent. Unde sub Judææ specie per prophetam Dominus corruptis in hoc mundo mentibus transactas ad memoriam culpas revocat, quatenus pollui in futuris erubescant, dicens : *Fornicatæ sunt in Ægypto, in adolescentia sua fornirere.*

(*a*) Hic laborat sensus in Editis ubi legitur, *in monte quippe stare quid est, nisi fructum propaginis in carne non quærere ?* Quod pugnat contra superiora : *In monte sunt qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admistionem debitam, nulla carnis voluptate solvuntur.* Expressimus præsertim Mss. Trec., ubi, *nisi fructum non quærere* idem est ac, *nonnisi fructum propaginis in carne quæ-*

(*b*) Laud. primus, aud. et nonnulli. *sublimiter*. In Trec. et cæteris, *subtiliter*.

(*c*) Trec., Laud., Val. Cl. et tres Gemet., *Domino observandi*. Corb., *Dominum observandi* ; et secunda manu, *Dom. obsecrandi*.

(*d*) Laud., Theodor. et Val. Cl., *super aratrum*.

catæ sunt; ibi subacta sunt ubera earum, et fractæ sunt mammæ pubertatis earum (*Ezech.* XXIII, 3). In Ægypto quippe ubera subiguntur, cum turpi hujus mundi desiderio humanæ mentis voluntas substernitur. In Ægypto pubertatis mammæ franguntur, quando naturales sensus adhuc in semetipsis integri, pulsantis concupiscentiæ corruptione vitiantur.

Admonendi sunt peccata carnis experti, ut vigilanti cura conspiciant post delicta nobis ad se redeuntibus Deus quanta benevolentia sinum suæ pietatis expandat, cum per prophetam dicat: *Si dimiserit vir uxorem suam, et illa recedens duxerit virum alium, nunquid revertetur ad eam ultra? Nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus* (*Jerem.* III, 1). Ecce de fornicante et relicta muliere argumentum justitiæ proponitur, et tamen nobis post lapsum redeuntibus non justitia, sed pietas exhibetur. Ut hinc utique colligamus, si nobis delinquentibus tanta pietate parcitur, a nobis nec post delictum redeuntibus quanta improbitate peccatur; aut quæ ab illo erit super improbos venia, qui non cessat vocare post culpam. Quæ nimirum bene per prophetam post delictum misericordia vocationis exprimitur, cum averso homini dicitur: *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis* (*Isai.* XXX, 20). Humanum quippe genus Dominus in faciem monuit, quando in paradiso condito homini atque in libero arbitrio stanti, quid facere, quidve non facere deberet, indixit. Sed homo in Dei faciem terga dedit, cum superbiens ejus jussa contempsit. Nec tamen superbientem Deus deseruit, qui ad revocandum hominem legem dedit, (*a*) exhortantes angelos misit, in carne nostræ mortalitatis ipse apparuit. Ergo post tergum stans nos admonuit, qui ad recuperationem nos gratiæ etiam contemptus vocavit. Quod igitur generaliter simul potuit dici de cunctis, hoc necesse est specialiter sentiri de singulis. Quasi enim coram Deo positus quisque verba monitionis ejus percipit, cum priusquam peccata perpetret, voluntatis ejus præcepta cognoscit. Adhuc enim ante faciem ejus stare, est necdum eum peccando contemnere. Cum vero derelicto bono innocentiæ, iniquitatem eligens appetit, jam terga in ejus faciem mittit. Sed esse adhuc et post tergum Deus subsequens monet, qui etiam post culpam ad se redire persuadet. Aversum revocat, commissa non respicit, revertenti sinum pietatis expandit. Vocem ergo post tergum monentis audimus, si ad invitantem nos Dominum saltem post peccata revertimur. Debemus igitur pietatem **83** vocantis erubescere, si justitiam nolumus formidare: quia tanto graviori improbitate contemnitur, quanto et contemptus adhuc vocare non dedignatur.

At contra admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ut tanto sollicitius præcipitem ruinam metuant, quanto altius stant. Admonendi sunt, ut noverint, quia quo magis loco prominenti consistunt, eo crebrioribus sagittis insidiatoris impetuntur. Qui tanto ardentius solet erigi, quanto robustius se conspicit vinci; tantoque intolerabilius dedignatur vinci, quanto contra se videt per integra infirmæ carnis castra pugnari. Admonendi sunt ut incessanter præmia suscipiant, et libenter proculdubio tentationum quas tolerant labores calcabunt. Si enim attendatur felicitas quæ sine transitu attingitur, leve fit quod transeundo laboratur. Audiant quod per prophetam dicitur. *Hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quæ volui, et fœdus meum tenuerint: dabo eis in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus* (*Isa.* LVI, 4, 5). Eunuchi quippe sunt, qui compressis motibus carnis, affectum in se pravi operis abscidunt. Quo autem apud Patrem loco habeantur, ostenditur; quia in domo Patris videlicet æterna mansione etiam filiis præferuntur. Audiant quod per Joannem dicitur: *Illi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quocunque ierit* (*Apoc.* XIV, 4). Et quod canticum cantant, quod nemo potest dicere, nisi illa centum quadraginta quatuor millia. Singulariter quippe canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum præ cunctis fidelibus etiam de incorruptione carnis gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeant, quia per charitatem quidem in illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgant. Audiant peccatorum carnis ignari quod per semetipsam de hac integritate Veritas dicit: *Non omnes capiunt verbum hoc* (*Matth.* XIX, 11). Quod eo innotuit summum, quo denegavit omnium; et dum prædicit quia difficile capitur, audientibus innuit (*b*) captum cum qua cautela teneatur.

Admonendi sunt itaque peccata carnis ignorantes, ut et præeminere virginitatem conjugio sciant, et tamen se super conjuges non extollant, quatenus dum et virginitatem præferunt, et se postponunt; et illud non deserant quod melius esse æstimant, et se custodiant (*c*) quo se inaniter non exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod plerumque actione sæcularium vita continentium confunditur, cum et illi ultra habitum assumunt opera, et isti juxta ordinem prorium non excitant corda. Unde bene per prophetam dicitur: *Erubesce, Sidon, ait mare* (*Isai.* XXIII, 4). Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparationem vitæ sæcularium atque in hoc mundo fluctuantium, ejus qui munitus et quasi stabilis cernitur, vita reprobatur. Sæpe enim nonnulli ad Dominum post carnis peccata redeuntes, tanto se ardentius in bonis operibus exhibent, quanto damnabiliores se de malis vident. Et sæpe quidam in carnis integritate perdurantes, cum minus se respiciunt habere quod defleant, plene sibi sufficere vitæ suæ **84** innocentiam putant, atque ad fervorem spiritus nullis se ardoris stimulis inflam-

(*a*) Gemet. primus, *exhortatus*.
(*b*) Corb., *cæptum*.
(*c*) Carnot. primus, *quos inaniter*.

mant. Et fit plerumque Deo gratior amore ardens vita post culpam, quam securitate torpens innocentia. Unde et voce judicis dicitur : *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum* (*Luc.* VII, 47). Et : *Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitente, magis quam super nonaginta novem justis, quibus non opus est pœnitentia* (*Luc.* XV, 10). Quod citius ex ipso usu colligimus, si nostræ mentis judicia pensemus. Plus namque terram diligimus quæ post spinas exarata fructus uberes producit, quam quæ nullas spinas habuit, sed tamen exculta sterilem segetem gignit. Admonendi sunt peccata carnis ignorantes, ne superioris ordinis celsitudine se cæteris præferant, cum ab inferioribus quanta se melius agantur ignorant. In examine namque recti judicis mutat (*a*) merita ordinum, qualitas actionum. Quis enim consideratis ipsis rerum imaginibus, nesciat quod in natura gemmarum carbunculus præferatur hyacintho ? Sed tamen cærulei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo ; quia et illi quod naturæ ordo subtrahit, species decoris adjungit ; et hunc quem naturalis ordo prætulerat, coloris qualitas fœdat. Sic ergo in humano genere et quidam in meliori ordine deteriores sunt, et quidam in deteriori meliores, quia et isti sortem extremi habitus bene vivendo transcendunt, et illi superioris loci meritum moribus (*b*) non exsequendo diminuunt.

CAPUT XXIX [*Al LIII*].

Quomodo admonendi qui peccata operum lugent, et qui solum cogitationum.

(*Admonitio* 30). Aliter admonendi sunt qui peccata deplorant operum, atque aliter qui cogitationum. Admonendi quippe sunt qui peccata deplorant operum, ut consummata mala perfecta diluant lamenta, ne plus astringantur in debito perpetrati operis, (*c*) et minus solvant fletibus satisfactionis. Scriptum quippe est : *Potum dedit nobis in lacrymis in mensura* (*Psal.* LXXIX, 6) ; ut videlicet uniuscujusque mens tantum pœnitendo compunctionis suæ bibat lacrymas, quantum se a Deo meminit ruisse per culpas. Admonendi sunt ut incessanter admissa ante oculos reducant, atque vivendo agant, ut a districto judice videri non debeant. Unde David (*d*) cum peteret, dicens : *Averte oculos tuos a peccatis meis* (*Psal.* L, 11), paulo superius intulit : *Delictum meum* (*e*) *coram me est semper* (*Ibid.*, 5). Ac si diceret : Peccatum meum ne respicias postulo, quia hoc respicere ipse non cesso. Unde et per prophetam Dominus dicit : *Et peccatorum tuorum memor non ero, tu autem memor esto* (*Isai.* XLIII, 25, 26, *sec. LXX*). Admonendi sunt ut singula quæque admissa considerent, et dum per unumquodque erroris sui inquinationem deflent, simul se ac totos lacrymis mundent. Unde bene per Jeremiam dicitur, cum Judææ singula delicta pensarentur : *Divisiones aquarum deduxit oculus meus* (*Thren.* III, 48). Divisas quippe ex oculis aquas deducimus, quando peccatis singulis dispertitas lacrymas damus. Neque enim uno eodemque tempore æque mens de omnibus dolet ; sed dum nunc hujus, nunc illius culpæ memoria acrius tangitur, simul de omnibus in singulis commota purgatur.

85 Admonendi sunt, ut de misericordia quam postulant, præsumant, ne vi immoderatæ afflictionis intereant. Neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata opponeret, si per semetipsum ea districte ferire voluisset. Constat enim quod a suo judicio abscondere voluit, quos miserando præveniens sibimetipsis judices fecit. Hinc enim scriptum est : *Præveniamus faciem Domini in confessione* (*Psal.* XCIV, 2). Hinc per Paulum dicitur : *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur* (*I Cor.* XI, 31). Rursumque admonendi sunt, ut sic de spe fiduciam habeant, ne tamen incauta securitate torpescant. Plerumque enim hostis callidus mentem quam peccato supplantat, cum de ruina sua afflictam (*f*) respicit, securitatis pestiferæ blanditiis seducit. Quod figurate exprimitur, cum factum Dinæ memoratur. Scriptum quippe est : *Egressa est Dina ut videret mulieres regionis illius ; quam cum vidisset Sichem filius Hemor Hevæi, princeps terræ illius, adamavit eam, et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem ; et conglutinata est anima ejus cum ea, tristemque blanditiis delinivit* (*Genes.* XXXIV, 1-3). Dina quippe ut mulieres videat extraneæ regionis, egreditur, quando unaquæque mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium vagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit, quia videlicet inventam in curis exterioribus diabolus corrumpit. *Et conglutinata est anima ejus cum ea* (*Ibid.*) ; quia unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens a culpa resipiscit, (*g*) addicitur, atque admissum flere conatur : corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos revocat, quatenus utilitatem tristitiæ subtrahat, recte illic adjungitur : *Tristemque blanditiis delinivit* (*Ibid.*). Modo enim aliorum facta graviora, modo nil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad pœnitentiam pollicetur ; ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur ; quatenus tunc bona nulla percipiat, quam nunc mala nulla contristant : et tunc plenius obruatur suppliciis, quæ nunc etiam (*h*) gaudet in delictis.

At contra admonendi sunt qui peccata cogitationum deflent, ut sollicite considerent intra mentis arcana utrum delectatione tantummodo, an etiam consensu deliquerint. Plerumque enim (*i*) tentatur cor,

(*a*) Idem, *merita cordium*.
(*b*) Ibidem Cod., *non sequendo*.
(*c*) Laud., *si minus solv*.
(*d*) Corb., Carnot., Belv., *cum pœniteret*. Sequimur eum editis Trec., Norm., etc.
(*e*) Corb., *contra me*.
(*f*) Belv., Corb. et primus Carnot., *reperit*.
(*g*) Vulgati, mss. contradicentes, *ad se ducitur*. Familiaris est nostro Gregorio vox ista, *addicitur*, de qua jam lib. II Moral., num. 15. Vide etiam lib. IX, num. 32, et lib. XXII, num 22, 23.
(*h*) Bellov., prima manu, *gaudet in deliciis*.
(*i*) Ita Mss., vel *tentatum cor*. In Gussanv., *tentatu cor*.

et ex carnis nequitia delectatur, et tamen eidem nequitiæ ex ratione renititur, ut in secreto cogitationis et contristet quod libet, et libeat quod contristat. Nonnunquam vero ita mens baratro tentationis absorbetur, ut nullatenus renitatur, sed ex deliberatione sequitur hoc, unde ex delectatione pulsatur; etsi facultas exterior suppetat, rerum mox effectibus interiora vota consummat. Quod videlicet si justa animadversio districti judicis respicit, non est jam cogitationis culpa, sed operis; quia etsi rerum tarditas foras peccatum distulit, intus hoc consensionis opere voluntas implevit.

In primo autem parente didicimus quia tribus modis omnis culpæ nequitiam perpetramus, suggestione scilicet, delectatione et consensu. **86** Primum itaque per hostem, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim (*a*) prava suggerit, caro se delectationi subjicit, atque ad extremum spiritus victus delectatione consentit. Unde (*b*) et ille serpens prava suggessit, Eva autem quasi caro se delectationi subdidit, Adam vero velut spiritus suggestione ac delectatione superatus assensit. Suggestione itaque peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, consensu etiam ligamur. Admonendi sunt igitur qui nequitias cogitationis deflent, ut sollicite considerent in qua peccati mensura ceciderunt, quatenus juxta ruinæ modum quam in semetipsis introrsus sentiunt, etiam mensura lamentationis erigantur, ne si cogitata mala minus cruciant, usque ad perpetranda opera perducant. Sed inter hæc ita terrendi sunt, ut tamen minime frangantur. Sæpe enim misericors Deus eo citius peccata cordis abluit, quo hæc exire ad opera non permittit; et cogitata nequitia quando citius solvitur, quia effectu operis districtius non ligatur. Unde recte per Psalmistam dicitur : *Dixi, pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei* (*Ps.* XXXI, 3). Qui enim impietatem cordis subdidit, quia cogitationum injustitias pronuntiare vellet indicavit. Dumque ait : *Dixi, pronuntiabo* atque illico adjunxit, *Et tu remisisti*; quam sit super hæc facilis venia ostendit. Qui dum se adhuc petere promittit, hoc (*c*) quod petere se promittebat, obtinuit; quatenus quia usque ad opus non venerat culpa, usque ad cruciatum non perveniret pœnitentia, sed cogitata afflictio mentem tergeret, quam nimirum tantummodo (*d*) cogitata iniquitas inquinasset.

CAPUT XXX [*Al. LIV*].

Quomodo admonendi qui a peccatis quæ deflent, non abstinent; et qui cum abstineant, non deflent.

(*Admonitio* 31.) Aliter admonendi sunt qui admissa plangunt (*De pœn., dist.* 3, *c. Qui admissa plangunt*), nec tamen deserunt; atque aliter qui deserunt, nec tamen plangunt. Admonendi sunt enim qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut considerare sollicite sciant quia flendo inaniter se mundant, qui vivendo se nequiter inquinant, cum idcirco se lacrymis lavant, ut mundi ad sordes redeant. Hinc enim scriptum est : *Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti* (*Prov.* XXVI, 11; *II Petr.* II, 22). Canis quippe cum vomit, profecto cibum qui pectus deprimebat, projicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, rursus oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam, de qua male satiati fuerant, et quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt, quam post confessionem dum repetunt, resumunt. Sus vero in volutabro luti cum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissa plangit, nec tamen deserit, pœnæ (*e*) gravioris culpæ se subjicit (*Eadem dist., c.* 14, *Qui admissa plangit*); quia et ipsam quam flendo potuit impetrare veniam contemnit, et quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lacrymas facit. Hinc rursum scriptum est : *Ne iteres verbum in oratione tua* (*Eccli.* VII, 15). **87** Verbum namque in oratione iterare, est post fletum committere quod rursum necesse sit flere. Hinc per Isaiam dicitur : *Lavamini* (*Isai.* I, 16), *mundi estote* (*Eadem dist., c.* 15, *Lavamini*). Post lavacrum enim mundus esse negligit, quisquis post lacrymas vitæ innocentiam non custodit. Et lavantur ergo et nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desinunt, sed rursus flenda committunt. Hinc per quemdam sapientem dicitur : (*f*) *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus* (*Eccli.* XXXIV, 30)? Baptizatur quippe a mortuo (*Eadem dist., c.* 16, *Baptizatur*), qui mundatur fletibus a peccato; sed post baptisma mortuum tangit, qui culpam post lacrymas repetit.

Admonendi sunt qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut ante districti judicis oculos eis se esse similes agnoscant, qui venientes ad faciem quorumdam hominum, magna eis submissione blandiuntur; recedentes autem, inimicitias ac damna quæ valent atrociter inferunt. Quid est enim culpam flere, nisi humilitatem Deo suæ devotionis ostendere? Et quid est post fletum prava agere, nisi superbas in eum quem rogaverat, inimicitias exercere? Jacobo attestante qui ait : *Quicunque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur* (*Jac.* IV, 4). Admonendi sunt qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut sollicite considerent quia ita plerumque mali inutiliter compunguntur ad justitiam, sicut plerumque boni innoxie tentantur ad culpam. Fit quippe mira exigentibus meris dispositionis internæ mensura, ut et illi dum de bono aliquid agunt, quod

(*a*) Carnot. primus, *cum prava suggerit.*
(*b*) Trec., duo priores Carnot., duo priores Gemet. et Bellov., per correctionem, *et illic serpens.*
(*c*) Laud., Val. Cl., tertius Gemet. et tertius Carnot., *hoc quod peteret, pœnitendo obtinuit.*
(*d*) Duo priores Gemet., *agitata.*
(*e*) Bellov. et secundus Carn., *tanto graviori culpæ.. quanto et ipsam.*
(*f*) Ad hunc locum in cod. Trecensi annotatur in margine : *Apud Salomonem.* Quod probat Salomoni tunc ascriptum fuisse Ecclesiastici librum.

tamen non perficiunt, superbe inter ipsa quæ etiam plenissime perpetrant mala confidant; et isti dum de malo tentantur, cui nequaquam consentiunt, quo per infirmitatem titubant, eo gressus cordis ad justitiam per humilitatem verius figant. Balaam quippe, justorum tabernacula respiciens, ait : *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia* (*Num.* XXIII, 10). Sed cum compunctionis tempus abscessit, contra eorum vitam, quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit; et cum occasionem de avaritia reperit, illico oblitus est quidquid sibi de innocentia optavit (*Ibid.*, XXIV, 14). Hinc vero doctor et prædicator gentium Paulus, ait : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (*Rom.* VII, 23). Qui profecto idcirco tentatur, ut in bono robustius ex ipsa infirmitatis suæ (*a*) cognitione solidetur. Quid est ergo quod ille compungitur, et tamen justitiæ non appropinquat; iste tentatur, et tamen eum culpa non inquinat, nisi hoc quod aperte ostenditur, quod nec malos bona imperfecta adjuvant, nec bonos mala inconsummata condemnant?

At contra admonendi sunt qui admissa deserunt, nec tamen plangunt; ne jam relaxatas æstiment culpas, quas etsi agendo non multiplicant, nullis tamen fletibus mundant. Neque enim scriptor, si a scriptione cessaverit, quia alia non addidit, etiam illa quæ scripserat delevit; nec qui contumelias irrogat, si solummodo tacuerit, satisfecit, cum profecto necesse sit ut verba præmissæ superbiæ verbis subjectæ humilitatis impugnet; nec debitor absolutus est quia alia non multiplicat, nisi et illa quæ ligaverat solvat. Ita et cum Deo delinquimus, nequaquam satisfacimus si ab iniquitate **88** cessamus, nisi voluptates quoque quas dileximus, e contrario appositis lamentis insequamur. Si enim nulla nos in hac vita operum culpa maculasset, nequaquam nobis hic adhuc degentibus ipsa ad securitatem innocentia nostra sufficeret, quia illicita animum multa pulsarent. Qua ergo mente securus est, qui perpetratis iniquitatibus ipse sibi testis est quia innocens non est?

Neque enim Deus nostris cruciatibus pascitur, sed delictorum (*b*) morbos medicamentis contrariis medetur, ut qui voluptatibus delectati discessimus fletibus amaricati redeamus; et qui per illicita defluendo cecidimus, etiam a licitis nosmetipsos restringendo surgamus; et cor quod insana lætitia induerat, salubris tristitia exurat; et quod vulneraverat elatio superbiæ, curet abjectio humilis vitæ. Hinc enim scriptum est : *Dixi iniquis, Nolite inique agere; et delinquentibus, Nolite exaltare cornu* (*Ps.* LXXIV, 5). Cornu quippe delinquentes exaltant, si nequaquam se ad pœnitentiam ex cognitione suæ iniquitatis humiliant. Hinc rursum dicitur : *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Ps.* L, 19). Quisquis enim peccata plangit, nec tamen deserit, cor quidem conterit, sed humiliare contemnit. Qui vero peccata jam deserit, nec tamen plangit, jam quidem humiliat, sed tamen cor conterere recusat. Hinc Paulus ait : *Et hæc quidem fuistis*; (*c*) *sed abluti estis, sed sanctificati estis* (*I Cor.* VI, 11). Quia nimirum illos emendatior vita sanctificat, quos per pœnitentiam abluens afflictio fletuum mundat. Hinc Petrus cum quosdam territos malorum suorum consideratione conspiceret, admonuit, dicens : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum* (*Act.* II, 38). Dicturus enim baptisma, præmisit, pœnitentiæ lamenta, ut prius se aqua suæ afflictionis infunderent, et postmodum sacramento baptismatis lavarent. Qua igitur mente qui transactas culpas flere negligunt, vivunt securi de venia, quando ipse summus Pastor Ecclesiæ huic etiam Sacramento addendam pœnitentiam credidit, quod peccata principaliter exstinguit?

CAPUT XXXI [*Al. LV*].

Quomodo admonendi qui illicita quorum sunt conscii laudant; et qui condemnantes, minime tamen cavent.

(*Admonitio* 32.) Aliter admonendi sunt qui illicita quæ faciunt etiam laudant; atque aliter qui accusant prava, nec tamen devitant. Admonendi sunt enim qui illicita quæ faciunt etiam laudant, ut considerent quod plerumque plus ore quam opere delinquant. Opere namque per semetipsos solos prava perpetrant; ore autem per tot personas iniquitatem exhibent, quot audientium mentes iniqua laudantes docent. Admonendi ergo sunt, ut si eradicare mala dissimulant, saltem seminare pertimescant. Admonendi sunt, ut eis perditio privata sufficiat. Rursumque admonendi sunt, ut si mali esse non metuunt, erubescant saltem videri quod sunt. Plerumque enim culpa dum absconditur, effugatur, quia dum mens erubescit videri quod tamen esse non metuit, erubescit quandoque esse quod fugit videri. Cum vero pravus quisque impudenter innotescit, quo liberius omne facinus perpetrat, eo etiam licitum putat **89** et quod licitum suspicatur, in hoc proculdubio multiplicius mergitur. Unde scriptum est : *Peccatum suum sicut Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* (*Isai.* III, 9). Peccatum enim suum si Sodoma absconderet, adhuc sub timore peccaret. Sed funditus frena timoris amiserat, quæ ad culpam nec tenebras inquirebat. Unde et rursum scriptum est : *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est* (*Gen.* XVIII 20). Peccatum quippe cum voce, est culpa in actione; peccatum vero etiam cum clamore, est culpa cum libertate.

At contra admonendi sunt qui accusant prava, nec tamen devitant, ut provide perpendant quid in districto Dei judicio pro sua excusatione dicturi sunt, qui de reatu suorum criminum etiam semetipsis judicibus non excusantur. Hi itaque quid aliud quam præcones sunt sui? Voces contra culpas proferunt, et semetipsos operibus reos trahunt. Admonendi sunt ut videant

(*a*) Carnot. primus, *cogitatione*.
(*b*) Idem Cod., *morbis*.
(*c*) Omittitur in Guss., *sed abluti estis*.

quia de occulta jam retributione judicii est, quod eorum mens malum quod perpetrat illuminatur ut videat, sed non conatur ut vincat ; ut quo melius videt, eo deterius pereat, quia et intelligentiæ lumen percipit, et actionis pravæ tenebras non relinquit. Nam cum acceptam ad adjutorium scientiam negligunt, hanc contra se in testimonium vertunt ; et de lumine intelligentiæ augent supplicia, quod profecto acceperant ut possent delere peccata. Quorum nimirum nequitia cum malum agit quod dijudicat, venturam jam judicium hic degustat ; ut cum æternis suppliciis servatur (a) obnoxia, suo hic interim examine non sit absoluta ; tantoque illic graviora tormenta percipiat, quanto hic malum non deserit, etiam quod ipsa condemnat. Hinc enim Veritas dicit : *Servus qui cognovit voluntatem Domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, (b) vapulabit multis* (*Luc.* XII, 47). Hinc Psalmista, ait : *Descendant in infernum viventes* (*Psal.* LIV, 16). Vivi quippe quæ circa illos aguntur sciunt et sentiunt, mortui autem sentire nil possunt. Mortui enim in infernum descenderent, si mala nesciendo perpetrarent. Cum vero sciunt mala, et tamen faciunt, ad iniquitatis infernum viventes miseri (c) sentientesque descendunt.

CAPUT XXXII [*Al. LVI*].

Quomodo admonendi qui subito motu, et qui consulto peccant.

(*Admonitio* 33). Aliter admonendi sunt qui repentina concupiscentia superantur, atque aliter qui in culpa ex consilio ligantur. Admonendi quippe sunt quos repentina concupiscentia superat, ut in bello præsentis vitæ se quotidie positos attendant, et cor quod (d) prævidere vulnera non potest, scuto solliciti timoris tegant ; ut occulta insidiantis hostis jacula perhorrescant, et in tam caliginoso certamine intentione continua intra mentis castra se muniant. Nam si a circumspectionis sollicitudine cor destituitur, vulneribus aperitur, quia hostis callidus tanto liberius pectus percutit, quanto nudum a providentiæ 90 lorica deprehendit. Admonendi sunt qui repentina concupiscentia superantur, ut curare nimis terrena desuescant ; quia intentionem suam dum rebus transitoriis immoderatius implicant, quibus culparum jaculis transfigantur ignorant. Unde et per Salomonem vox percussi et dormientis exprimitur, qui ait : *Verberaverunt me, sed non dolui* ; (e) *traxerunt me, et ego non sensi. Quando evigilabo, et rursum vina reperiam* (*Prov.* XXVIII, 35) ? Mens quippe a cura suæ solli-

A citudinis dormiens verberatur et non dolet, quia sicut imminentia mala non prospicit, sic nec quæ perpetraverit agnoscit. Trahitur et nequaquam sentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad sui custodiam suscitatur. Quæ quidem evigilare optat, ut rursum vina reperiat, quia quamvis somno torporis a sui custodia prematur, vigilare tamen ad sæculi curas nititur, ut semper voluptatibus debrietur ; et cum ad illud dormiat in quo solerter vigilare debuerat, ad aliud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuisset. Hinc superius scriptum est : *Et eris quasi dormiens in medio mari, et quasi sopitus gubernator amisso clavo* (*Ibid.*, 34). In medio enim mari dormit, qui in hujus mundi tentationibus positus, providere motus irruentium vitiorum quasi imminentes undarum cumulos negligit. Et quasi clavum gu- B bernator amittit, quando mens, ad regendam navem corporis, studium sollicitudinis perdit. Clavum quippe in mari amittere, est intentionem providam inter procellas hujus sæculi non tenere. Si enim gubernator clavum sollicite stringit, modo in fluctibus ex adverso navem dirigit, (f) modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita cum mens (g) vigilanter animam regit, modo alia superans calcat, modo alia providens declinat ; ut et præsentia laborando subjiciat, et contra futura certamina prospiciendo convalescat. Hinc rursum de fortibus supernæ patriæ bellatoribus dicitur : *Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos* (*Cant.* III, 8). Ensis enim super femur ponitur, quando acumine sanctæ prædicationis prava suggestio carnis edomatur. Per noctem vero C cæcitas nostræ infirmitatis exprimitur, quia quidquid adversitatis in nocte imminet non videtur. Uniuscujusque ergo ensis super femur suum ponitur (h) propter timores nocturnos, quia videlicet sancti viri dum ea quæ non vident metuunt, ad intentionem certaminis parati semper assistunt. Hinc rursum sponsæ dicitur : *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano* (*Cant.* VII, 4). Rem namque quam oculis non cernimus, plerumque odore prævidemus. Per nasum quoque odores fetoresque discernimus. Quid ergo per nasum Ecclesiæ, nisi sanctorum provida discretio designatur ? Qui etiam turri similis quæ est in Libano dicitur, quia discreta eorum providentia ita in alto sita est, ut tentationum certamina et priusquam veniant videat, et contra ea dum venerint munita subsistat. D Quæ enim futura prævidentur, cum præsentia fuerint, (i) minoris virtutis fiunt ; quia dum contra ictum quisque paratior redditur, hostis qui se inopinatum

(a) Laud., *innoxia*.
(b) Gemet., *plagis vapulabit multis*.
(c) Laud., *scientesque*.
(d) Habent antiqui Mss. Trec., Bellov., Gemet., *providere*.
(e) Corb., *transfixerunt me*. Indicia sunt correctionis factæ in Trec., ubi videtur olim ita lectum. Cæterum lectionis hujus fundamenta nulla, nulla vestigia existant aut in Hebr. textu, aut in variis ejus translationibus. Neque sic legit Gregorius, cum postea dicat, locum hunc explicando : *trahitur, et nequaquam sentit*.
(f) Corb., Carnot., Belv., Laud., Longip., Val. Cl., Theod., *modo undas superans calcat, modo alia providens declinat, modo ventorum impetus per obliquum findit. Ita*. Excusis suffragantur Trecensis, Gemet. et al.
(g) Recent. Ed., *vigilantem*. Repugnant Mss. Obest sensus a sancto Doctore propositus.
(h) In plerisque Ed., *propter tentationes sive timores nocturnos*. Glossema est.
(i) Hoc est, minori vi pulsant ; quod fortasse non intelligentes Editores, mutarunt *virtutis* in *timoris* contradicentibus quotquot legimus Mss.

91 credidit, eo ipso quo prævisus est, enervatur.

At contra admonendi sunt qui in culpa ex consilio ligantur, quatenus provida consideratione perpendant, quia dum mala ex judicio faciunt, districtius contra se judicium accendunt; ut tanto eos durior sententia feriat, quanto illos in culpa arctius vincula deliberationis ligant. Citius fortasse delicta pœnitendo abluerent, si in his sola præcipitatione cecidissent. Nam tardius peccatum solvitur quod et per consilium solidatur. Nisi enim mens omni modo æterna despiceret, in culpa ex judicio non periret (*a*). Hoc ergo præcipitatione lapsis per consilium pereuntes differunt, quod cum hi a statu justitiæ peccando concidunt, plerumque simul et in laqueum desperationis cadunt. Hinc est quod per prophetam Dominus non tam præcipitationum prava, quam delictorum studia reprehendit, dicens: *Ne forte egrediatur ut ignis indignatio mea, et succendatur, et non sit qui exstinguat, propter malitiam studiorum vestrorum* (*Jer.* IV, 4). Hinc iterum iratus dicit: *Visitabo super vos juxta fructum studiorum vestrorum* (*Ibid.* XXIII, 2). Quia ergo peccatis aliis differunt peccata quæ per consilium perpetrantur, non tam prave facta Dominus quam studia pravitatis insequitur. In factis enim sæpe infirmitate, sæpe negligentia, in studiis vero malitiosa semper intentione peccatur. Quo contra recte beati viri expressione per Prophetam dicitur: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit* (*Ps.* I, 1). Cathedra quippe judicis esse vel præsidentis solet. In cathedra autem pestilentiæ sedere, est ex judicio prava committere: in cathedra pestilentiæ sedere, est et ex ratione mala discernere, et tamen ex deliberatione perpetrare. Quasi in perversi consilii cathedra sedet, qui tanta iniquitatis elatione attollitur, ut adimplere malum etiam per consilia conetur. Et sicut assistentibus turbis prælati sunt qui cathedræ honore fulciuntur, ita delicta eorum qui præcipitatione corruunt, exquisita per studium peccata transcendunt. Admonendi ergo sunt, ut hinc colligant qui in culpa etiam se per consilium ligant, qua quandoque ultione feriendi sunt, qui nunc pravorum non socii, sed (*b*) principes fiunt.

CAPUT XXXIII [*Al. LVII*].

Quomodo admonendi qui minimis, sed crebris noxis, et qui minimas cavent gravibus aliquando immerguntur.

(*Admonitio* 34). Aliter admonendi sunt qui, licet minima, crebro tamen illicita faciunt; atque aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur. Admonendi sunt qui quamvis in minimis, sed tamen frequenter excedunt, ut nequaquam considerent qualia, sed quanta committunt. Facta enim sua si despiciunt timere cum pensant, debent formidare cum numerant. Altos quippe gurgites fluminum, parvæ sed innumeræ replent guttæ pluviarum. Et hoc agit sentina latenter excrescens, quod patenter procella sæviens. Et minuta sunt quæ erumpunt membris per scabiem vulnera, sed cum multitudo eorum innumerabiliter occupat, sic vitam corporis sicut unum grave inflictum 92 pectori vulnus necat. Hinc videlicet scriptum est:

Qui modica spernit, paulatim decidit (*Eccli.* XIX, 1). Qui enim peccata minima flere ac devitare negligit, a statu justitiæ non quidem repente, sed partibus totus cadit. Admonendi sunt qui in minimis frequenter excedunt, ut sollicite considerent quia nonnunquam in parva deterius, quam in majori culpa peccatur. Major enim quo citius quia sit culpa agnoscitur, eo etiam celerius emendatur; minor vero dum quasi nulla creditur, eo pejus quo et securius in usu retinetur. Unde fit plerumque ut mens assueta malis levibus nec gravia perhorrescat, atque ad quamdam auctoritatem nequitiæ per culpas nutrita perveniat; et tanto in majoribus contemnat pertimescere, quanto in minimis didicit non timendo peccare.

At contra admonendi sunt qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ut sollicite seipsos deprehendant, quia dum cor eorum de custoditis minimis extollitur, ad perpetranda graviora ipso elationis suæ baratro (*c*) devorantur; et dum foris sibi parva subjiciunt, sed per inanem gloriam intus intumescunt, languore superbiæ intrinsecus victam mentem etiam foras per mala majora prosternunt. Admonendi ergo sunt qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur, ne ubi se stare extrinsecus æstimant, ibi intrinsecus cadant, et juxta discricti judicis retributionem elatio mincris justitiæ via fiat ad foveam gravioris culpæ. Qui enim vane elati, boni minimi (*d*) custodiam suis viribus tribuunt, juste derelicti culpis majoribus obruuntur; et cadendo discunt non fuisse proprium quod steterunt, ut mala immensa cor reprimant, quod minima bona exaltant. Admonendi sunt ut considerent quod et in culpis gravioribus alto reatu se obligant, et tamen plerumque in parvis quæ custodiunt, deterius peccant, quia et in illis iniqua faciunt, et per ista se hominibus quod iniqui sunt tegunt. Unde fit ut cum majora mala perpetrant coram Deo, apertæ (*e*) iniquitatis sit; et cum parva bona custodiunt coram hominibus, simulatæ sanctitatis. Hinc est enim quod Pharisæis dicitur: *Liquantes culicem, camelum autem glutientes* (*Matth.* XXIII, 24). Ac si aperte diceretur: Minima mala discernitis, majora devoratis. Hinc est quod rursum ore Veritatis increpantur, cum audiunt: *De-*

(*a*) Editi, *hac ergo præcipitatione lapsi per consilium pereuntes differunt*, in quibus sensus desideratur. Legendum igitur, ut habent Trec., Corb., Theod., Vat., Cl., Laud., Norm., etc. *Iloc ergo*, id est, *in hoc præcipitatione lapsis*, id est, *ab his qui per præcipitationem labuntur, per consilium*, seu *ex deliberatione, pereuntes differunt*. Vet. Mss. habent *labsis* pro *lapsis*. In Theod. legitur, *a præcipitatione lapsis*. Infra, *peccatis aliis differunt peccata*.

(*b*) Ita melius Mss. quam Excusi, ubi legitur, *principes sunt*.

(*c*) Trec., cui consentiunt Editi recentiores, *devoratur*. sc., *cor*.

(*d*) Corrupte in Guss., *custodiam suam viribus*..

(*e*) Tres Gemet. et duo poster. Carnot., *iniq. sint*. Legitur *sit* in Trec. et in al., optimo quidem sensu.

cimatis mentham, et anethum, et cyminum; et relinquitis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Neque enim negligenter audiendum est quod cum decimari minima diceret, extrema quidem de oleribus maluit, sed tamen bene olentia memorare; ut profecto ostenderet quia simulatores cum parva custodiunt, odorem (*a*) de se extendere sanctæ opinionis quærunt; et quamvis implere maxima prætermittant, ea tamen minima observant, quæ humano judicio longe lateque redoleant.

CAPUT XXXIV [*Al. LVIII*].

Quomodo admonendi qui bona nec inchoant et qui inchoata non absolvunt.

(*Admonitio* 35.) Aliter admonendi sunt qui bona nec inchoant, **93** atque aliter qui inchoata minime consummant. Qui enim bona nec inchoant, non sunt eis prius ædificanda quæ salubriter diligant, sed destruenda ea in quibus semetipsos nequiter versant. Neque enim sequuntur quæ inexperta audiunt, nisi prius quam perniciosa sint ea quæ sibi sunt experta, deprehendant, quia nec levari appetit, qui et hoc ipsum quia cecidit nescit; et qui dolorem vulneris non sentit, salutis remedia non requirit. Prius ergo ostendenda sunt, quam sint vana quæ diligunt, et tunc demum vigilanter intimanda quam sint utilia quæ prætermittunt. Prius videant fugienda quæ amant, et sine difficultate postmodum (*b*) cognoscant amanda esse quæ fugiunt. Melius enim inexperta recipiunt, si de expertis quidquid disputationis audiunt, veraciter cognoscunt. Tunc igitur pleno voto discunt vera bona quærere, cum certo judicio deprehenderint falsa se vacue tenuisse. Audiant ergo quod bona præsentia et a delectatione citius transitura sunt, et tamen eorum causa ad ultionem sine transitu permensura; quia et nunc quod libet invitis subtrahitur, et tunc quod dolet invitis in supplicium reservatur. Itaque eisdem rebus terreantur salubriter, quibus noxie delectantur; ut dum perculsa mens alta ruinæ suæ damna conspiciens, sese (*c*) in præcipitium pervenisse deprehendit, gressum post terga revocet, et pertimescens quæ amaverat, discat diligere quæ contemnebat.

Hinc est enim quod Jeremiæ misso ad prædicationem dicitur: *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes* (*Jer.* I, 10). Quia nisi prius perversa destrueret, ædificare utiliter recta non posset; nisi ab auditorum suorum cordibus spinas vani amoris evelleret, nimirum frustra in eis sanctæ prædicationis verba plantaret. Hinc est quod Petrus prius evertit, ut postmodum construat, cum nequaquam Judæos monebat quid jam facerent, sed de his quæ fecerant, increpabat dicens: *Jesum Nazarenum virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus et prodigiis et signis quæ per illum fecit Deus in medio vestri, sicut vos scitis: hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, per manus iniquorum* (*d*) *affigentes interemistis, quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni* (*Act.* II, 22-24): ut videlicet crudelitatis suæ cognitione destructi, ædificationem sanctæ prædicationis quanto anxie quærerent, tanto utiliter audirent. Unde et illico respondet: *Quid ergo faciemus, viri fratres?* Quibus mox dicitur: *Agite pœnitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum* (*Ibid.*, 37, 38). Quæ ædificationis verba profecto contemnerent, nisi prius salubriter ruinam suæ destructionis invenissent. Hinc est quod Saulus cum super eum cœlitus lux emissa resplenduit, non jam quid recte deberet facere, sed quid prave fecisset, audivit. Nam cum prostatus requireret, dicens: *Quis es, Domine?* Respondetur protinus: *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris* (*Act.* IX, 4, *seq.*, XXII, 8, *seq.*). Et cum repente subjungeret: *Domine,* (*e*) *quid me jubes facere* (*Ibid*)*.*? Illico adjungitur: (*f*) *Surgens ingredere civitatem, et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere* (*Ibid.*). Ecce de cœlo Dominus loquens persecutoris sui facta corripuit, nec tamen illico quæ essent facienda monstravit. Ecce elationis ejus fabrica jam tota corruerat, et **94** post ruinam suam humilis ædificari requirebat; et cum superbia destruitur, ædificationis tamen verba retinentur; ut videlicet persecutor immanis diu destructus jaceret, et tanto post in boni solidius surgeret, quanto prius funditus eversus a pristino errore cecidisset. Qui ergo nulla adhuc agere bona cœperunt, a rigiditate antea suæ pravitatis, correctionis manu evertendi sunt, ut ad statum postmodum rectæ operationis erigantur, quia et idcirco altum silvæ lignum succidimus, ut hoc in ædificii culmine sublevemus; sed tamen non repente in fabrica ponitur, ut nimirum prius vitiosa ejus viriditas exsiccetur, cujus quo plus in infimis humor excoquitur, eo ad summa solidius levatur.

At contra admonendi sunt qui inchoata bona minime consummant, ut cauta circumspectione considerent quia dum proposita non perficiunt, etiam quæ fuerant cœpta convellunt. Si enim quod videtur gerendum sollicita intentione non crescit, etiam quod fuerat bene gestum decrescit. In hoc quippe mundo humana anima quasi more navis est contra ictum fluminis (*g*) conscendentis: uno in loco nequaquam stare permittitur, quia ad ima relabitur, nisi ad summa conetur. Si ergo incohata bona fortis operantis manus ad perfectionem non sublevat, ipsa operandi remissio contra hoc quod operatum est, pugnat. Hinc est enim quod per Salomonem dicitur: *Quis mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis* (*Prov.* XVIII, 9). Quia videlicet qui cœpta bona districte non exsequitur, dissolutione negligentiæ manum destruentis imitatur. Hinc Sardis Ecclesiæ ab

(*a*) Vulgati, *de se ostendere*. Stant contra Mss. omnes, quibus inhærendum censemus.
(*b*) Carn. secundus, *cognoscent*.
(*c*) Trec., Belv., Theod., et primus Carn., *sese in præcipiti*. Alii, *præcipitio*.
(*d*) Guss., mendose, *affligentes*.
(*e*) Vulgati recent., *quid me vis facere?*
(*f*) Excusi, *surge et ingr.*
(*g*) Corruptissime Editi ante Guss., *condescendentis*. Emendantur tam ex Mss. Angl. quam ex nostris.

angelo dicitur : *Esto vigilans, et confirma cætera quæ moritura erant, non enim* (*a*) *invenio opera tua plena coram Deo meo* (*Apoc.* III, 2). Quia igitur plena coram Deo ejus opera inventa non fuerant, moritura reliqua etiam quæ erant gesta prædicebat. Si enim quod mortuum in nobis est ad vitam non accenditur, hoc etiam exstinguitur, quod quasi adhuc vivum tenetur. Admonendi sunt ut perpendant quod tolerabilius esse potuisset recti viam non arripere, quam arrepta post tergum redire. Nisi enim retro aspiscerent, erga cœptum studium nullo torpore languerent. Audiant ergo quod scriptum est : *Melius erat eis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti* (*II Petr.* II, 21). Audiant quod scriptum est : *Utinam frigidus esses, aut calidus ; sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo* (*Apoc.* III, 15). Calidus quippe est qui bona studia et arripit et consummat ; frigidus vero est qui consummanda nec inchoat. Et sicut a frigore per teporem transitur ad calorem, ita a colore per teporem reditur ad frigus. Quisquis ergo (*b*) amisso infidelitatis frigore vivit, sed nequaquam tepore superato excrescit ut ferveat, procul dubio calore desperato, dum noxio in tepore demoratur, agit ut frigescat. Sed sicut ante teporem frigus sub spe est, ita post frigus tepor in desperatione. Qui enim adhuc in peccatis est, conversionis fiduciam non amittit. Qui vero post conversionem tepuit, et spem quæ esse potuit de peccatore subtraxit. Aut calidus ergo quisque esse, aut frigidus quæritur, ne tepidus evomatur ; ut videlicet aut necdum conversus, adhuc de se spem **95** conversionis præbeat, aut jam conversus in virtutibus inardescat ; ne evomatur tepidus, qui a calore quem proposuit torpore ad noxium frigus redit.

CAPUT XXXV [*Al. LIX*].

Qomodo admonendi qui mala clam et bona palam faciunt ; ac qui versa vice.

((*Admonio.* 36.) Aliter admonendi sunt qui mala occulte agunt, et bona publice ; atque aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Admonendi enim sunt qui mala occulte agunt, et bona publice, ut pensent humana judicia quanta velocitate evolant, divina autem quanta immobilitate perdurant. Admonendi sunt ut in fine rerum mentis oculos figant, quia et humanæ laudis attestatio præterit, et superna sententia, quæ et abscondita penetrat, ad retributionem perpetuam convalescit. Dum igitur occulta mala sua divinis judiciis, recta autem sua humanis oculis anteponunt, et sine teste est bonum quod publice faciunt, et non sine æterno teste est quod latenter delinquunt. Culpas itaque suas occultando hominibus, virtutesque pandendo, et unde puniri debeant abscondentes detegunt, et unde remunerari poterant, detegentes abscondunt. Quos recte sepulcra dealbata speciosa exterius, sed mortuorum ossibus plena Veritas vocat (*Matth.* XXIII, 27), quia vitiorum mala intus contegunt, humanis vero oculis quorumdam demonstratione operum, de solo foris justitiæ colore blandiuntur. Admonendi itaque sunt, ne quæ agunt recta despiciant, sed ea meriti melioris credant. Valde namque bona sua dijudicant, qui ad eorum mercedem sufficere humanos favores putant. Cum enim pro recto opere laus transitoria quæritur, æterna retributione res digna vili pretio venundatur. De quo videlicet pretio percepto Veritas dicit : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (*Matth.* VI, 2, 5). Admonendi sunt ut considerent quia dum pravos se in occultis exhibent, sed tamen exempla de se publice in bonis operibus præbent, ostendunt sequenda quæ fugiunt, clamant amanda quæ oderunt, vivunt postremo aliis, et sibi moriuntur.

At contra admonendi sunt qui bona occulte faciunt, et tamen quibusdam factis publice de se mala opinari permittunt, ne cum bona semetipsos actionis rectæ virtute vivificant, in se alios per exemplum pravæ æstimationis occidant ; ne minus quam se proximos diligant, et cum ipsi (*c*) salubrem potum vini sorbeant, intentis in sui consideratione mentibus pestiferum veneni poculum fundant. Hi nimirum in uno proximorum vitam minus adjuvant, in altero multum gravant, dum student et recta occulte agere, et quibusdam factis, ad exemplum de se prava seminare. Quisquis enim laudis concupiscentiam calcare jam sufficit, ædificationis fraudem perpetrat, si bona quæ agit, occultat ; et quasi jactato semine germinandi radices subtrahit, qui opus quod imitandum est, non ostendit. Hinc namque in Evangelio Veritas dixit : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* v. 16). Ubi illa quoque sententia (*d*) promitur, **96** quæ longe aliud præcepisse videtur, dicens : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (*Matth.* VI, 1).

Quid est ergo quod opus nostrum et ita faciendum est ne videatur, et tamen ut debeat videri præcipitur, nisi quod ea quæ agimus, et occultanda sunt, ne ipsi laudemur, et tamen ostendenda sunt, ut laudem cœlestis Patris augeamus? Nam cum nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adjunxit : *Ut videamini ab eis*. Et cum rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinus subdidit : *Ut glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* v. 16). Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum et propter se videri non quæreret, et tamen hoc propter cœlestis Patris gloriam non celaret. Unde fit plerumque ut bonum opus et in occulto sit, cum fit publice ; et rursus in publico, cum agitur occulte. Qui enim in publico bono opere non suam, sed superni Patris

(*a*) Corb., *inveni*. Sic prius lectum in Trec.
(*b*) Adjecimus ex Mss. Angl. et Gallic., *vivit*, post. *frigore ;* et mavimus *exardescit* Editorum in *excrescit*, quod habent Mss. omnes ; vel *crescit*.
(*c*) Trec et Corb., *salubre potum*.
(*d*) Belv., *repromittitur*. Duo priores Carnot., *præmittitur*.

gloriam quærit, quod fecit abscondit; quia solum illum testem habuit, cui placere curavit. Et qui in secreto suo bono opere deprehendi ac laudari concupiscit; et nullus fortasse vidit quod exhibuit, et tamen hoc coram hominibus fecit, quia tot testes in bono opere secum duxit, quot humanas laudes in corde requisivit. Cum vero prava æstimatio, in quantum sine peccato valet, ab intuentium mente (*a*) non tergitur, cunctis mala credentibus per exemplum culpa propinatur. Unde et plerumque contingit, ut qui negligenter de se mala opinari permittunt, per semetipsos quidem nulla iniqua faciant; sed tamen per eos qui se imitati fuerint, multiplicius delinquant. Hinc est quod Paulus immunda quædam sine pollutione comedentibus, sed imperfectis tentationis scandalum sua hac comestione moventibus dicit: *Videte ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis* (*1 Cor.* VIII, 9). Et rursus: *Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis* (*Ibid.*, 11, 12). Hinc est quod Moyses cum diceret: *Non maledices surdo*, protinus adjunxit: *Nec coram cæco pones offendiculum* (*Levit.* XIX, 14). Surdo quippe maledicere, est absenti et non audienti derogare: coram cæco vero offendiculum ponere, est discretam quidem rem agere, sed tamen ei qui lumen discretionis non habet, scandali occasionem præbere.

CAPUT XXXVI [*Al. LX*].

De exhortatione multis exhibenda, ut sic singulorum virtutes adjuvet, qualenus per hanc contraria virtutibus vitia non excrescant.

(*b*) Hæc sunt quæ præsul animarum in prædicationis diversitate custodiat, ut sollicitus congrua singulorum vulneribus medicamina (*c*) opponat. Sed cum magni sit studii ut exhortandis singulis serviatur ad singula, cum valde laboriosum sit unumquemque de propriis sub dispensatione debitæ considerationis instruere, longe tamen laboriosius est auditores (*d*) innumeros ac diversis passionibus laborantes, uno eodemque tempore voce unius et 97 tanta arte vox temperanda est, ut cum diversa sint auditorum vitia, et singulis inveniatur congrua, et tamen sibimetipsi non sit diversa; ut inter passiones medias uno quidem ductu transeat, sed more bicipitis gladii tumores cogitationum carnalium ex diverso latere incidat, quatenus sic superbis prædicetur humilitas, ut tamen timidis non augeatur metus, sic timidis infundatur auctoritas, ut tamen superbis non crescat effrenatio. Sic otiosis ac torpentibus prædicetur sollicitudo boni operis, ut tamen inquietis immoderatæ licentia non augeatur actionis. Sic inquietis ponatur modus, ut tamen otiosis non fiat torpor securus. Sic ab impatientibus exstinguatur ira, ut tamen remissis (*e*) ac lenibus non crescat negligentia. Sic lenes accendantur ad zelum, ut tamen iracundis non addatur incendium. Sic tenacibus infundatur tribuendi largitas, ut tamen prodigis effusionis frena minime laxentur. Sic prodigis prædicetur parcitas, ut tamen tenacibus perituraram rerum custodia non augeatur. Sic incontinentibus laudetur conjugium, ut tamen jam continentes non revocentur ad luxum. Sic continentibus laudetur virginitas corporis, ut tamen in conjugibus despecta non fiat fecunditas carnis. Sic prædicanda sunt bona, ne ex latere (*f*) juventur et mala. Sic laudanda sunt bona summa, (*g*) ne desperentur ultima. Sic nutrienda sunt ultima, ne dum sufficere creduntur, nequaquam tendatur ad summa

CAPUT XXXVII [*Al.* LXI].

De exhortatione quæ uni adhibenda est contrariis passionibus laboranti.

Et gravis quidem prædicatori labor est, in communis prædicationis voce, ad occultos singulorum motus causasque vigilare, et palæstrarum more in diversi lateris arte se vertere; multo tamen acriori labore fatigatur, quando uni e contrariis vitiis servienti prædicare compellitur. Plerumque enim quis lætæ nimis (*h*) conspersionis existit; sed tamen eum repente tristitia oborta immaniter deprimit. Curandum est itaque prædicatori quatenus sic tergatur tristitia quæ venit ex tempore, ut non augeatur lætitia quæ suppetit ex conspersione; et sic frenetur lætitia quæ ex conspersione est, ut tamen non crescat tristitia quæ venit ex tempore. Iste gravatur usu immoderatæ præcipitationis, et aliquando tamen ab eo quod festine agendum est, eum vis præpedit subito natæ formidinis. Ille gravatur usu immoderatæ formidinis, et aliquando tamen in eo quod appetit, temeritate impellitur præcipitationis. Sic itaque in isto reprimatur subito oborta formido, ut tamen non excrescat enutrita diu præcipitatio. Sic in illo reprimatur repente oborta præcipitatio, ut tamen non convalescat impressa ex conspersione formido. Quid autem mirum si mentium medici ista custodiunt, dum tanta discretionis arte se temperant, qui non corda sed corpora medentur? Plerumque enim debile corpus opprimit languor immanis, cui languori 98 scilicet obviari adjutoriis fortibus debet, sed tamen corpus debile, adjutorium forte non sustinet. Studet igitur qui medetur, quatenus sic superexistentem morbum subtrahat, ut nequaquam supposita corporis debilitas crescat, ne fortasse languor cum

(*a*) Ita cum Trec., Theod., Corb., Laud. et Gemet., veteres Ed., cum in recent. legatur, *non tegitur*.

(*b*) In Corb. est cap. 37. In Longip. 57.

(*c*) In Excusis, *apponat*. Obsequimur Mss.

(*d*) Belv. et primus Carn., *innumeris ac diversis*. Retinemus jam vulgatam lect., quæ est Trec., et cæt.

(*e*) Duo priores Gemet., *levibus*, et infra *leves*.

(*f*) Ita legendum ex Mss. Germ., Belvac., Trec., Norm., etc., non ut habent Editi, *jubeantur*. Occasionem hallucinationi præbuerunt vet. Mss., in quibus scriptum, *jubentur*, pro *juventur*, littera *b* pro *v* usurpata. Postea Editores mutarunt *jubentur*, in *jubeantur*.

(*g*) Ex mera conjectura, rejecto *desperentur*, Editores prætulerunt *despiciantur*.

(*h*) De hac voce jam dictum est in admonitione 4, seu cap. 3.

vita deficiat. Tanta ergo adjutorium discretione componit, ut uno eodemque tempore et languori obviet et debilitati. Si igitur medicina corporis indivise adhibita servire divisibiliter potest (tunc enim vere medicina est, quando sic per eam vitio superexistenti (*a*) succurritur, ut etiam suppositæ conspersioni serviatur), cur medicina mentis una eademque prædicatione (*b*) apposita, morum morbis diverso ordine obviare non valeat, quæ tanto subtilior agitur, quanto de invisibilibus tractatur?

CAPUT XXXVIII [*Al.* LXII.]

Quod aliquando leviora vitia relinquenda sunt, ut graviora subtrahantur.

Sed quia plerumque dum duorum vitiorum languor irruit, hoc levius, illud fortasse gravius premit; ei nimirum vitio rectius sub celeritate subvenitur, per quod festine ad interitum tenditur. Et si hoc a vicina morte restringi non potest, nisi illud etiam quod existit contrarium crescat (*c*) tolerandum prædicatori est, ut per exhortationem suam artificioso moderamine unum patiatur crescere, quatenus possit aliud a vicina morte retinere. Quod cum agit, non morbum exaggerat, sed vulnerati sui, cui medicamentum adhibet, vitam servat, ut exquirendæ salutis congruum tempus inveniat. Sæpe enim quis a ciborum se ingluvie minime temperans, jamjamque pene (*d*) superantis luxuriæ stimulis premitur, qui hujus pugnæ metu territus, dum se per abstinentiam restringere nititur, inanis gloriæ tentatione fatigatur: in quo nimirum unum vitium nullatenus extinguitur, nisi aliud nutriatur. Quæ igitur pestis ardentius insequenda est, nisi quæ periculosius premit? Tolerandum nunquam est ut per virtutem abstinentiæ interim arrogantia contra viventem crescat, ne eum per ingluviem a vita funditus luxuria extinguat. Hinc est quod Paulus, cum infirmum auditorem suum perpenderet, aut prava adhuc velle agere, aut de actione recta humanæ laudis retributione gaudere, ait: *Vis non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa* (*Rom.* XIII, 3). Neque enim ideo bona agenda sunt ut potestas hujus mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitoriæ laudis sumatur. Sed cum infirmam mentem ad tantum robur ascendere non posse pensaret, ut et pravitatem vitaret simul et laudem; prædicator egregius ei, admonendo aliquid obtulit, et aliquid tulit. Concedendo enim lenia, subtraxit acriora; ut quia ad deserenda cuncta simul non assurgeret, dum in quodam suo vitio animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore (*e*) tolleretur.

(*a*) Mallemus, *occurritur*, quod legitur in primo Carn., nisi in Trec. et aliis etiam potioribus esset, *succurritur*.

(*b*) Corb., Laud., Theod., et primus Carn., *opposita*.

(*c*) Corb., Belv. et duo priores Carn., *curandum*. Trec. et al., *tolerandum*.

(*d*) Primus Carn., *superatis*.

(*e*) Ita Gem., Trec., Belvac., Corb., Norm., etc. At invitis Mss. repugnanteque totius oratonis sensu, recentiores Editores habent hic, *toleretur*. Docet Itaque Gregorius fideles in minoribus vitiis aliquandiu tolerandos, ut facilius a majoribus tollantur et eximantur.

CAPUT XXXIX [*Al.* LXIII].

Quod infirmis mentibus omnino non debent alta prædicari.

(*f*) Sciendum vero est prædicatori, ut auditoris sui animum ultra vires non trahat, ne, ut ita dicam, dum plus quam valet tenditur, mentis chorda rumpatur. Alta enim quæque debent multis audientibus contegi, et vix paucis aperiri. Hinc namque per semetipsam Veritas dicit: *Quis putas est fidelis dispensator et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram* (*Matth.* XXIV, 45; *Luc.* XII, 42)? Per mensuram quippe tritici exprimitur modus verbi, ne cum angusto cordi incapabile aliquid tribuitur, extra fundatur. Hinc Paulus ait: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (*I Cor.* III, 1). Hinc Moyses a secreto Dei exiens, coruscantem coram populo faciem velat (*Exod.* XXXIV, 33), quia nimirum turbis claritatis intimæ arcana non indicat. Hinc per eum divina voce præcipitur (*Ibid.* XXI, 33), ut is qui cisternam foderit, si operire neglexerit, corruente in ea bove vel asino, pretium reddat; quia ad alta scientiæ fluenta perveniens, cum hæc apud bruta audientium corda non contegit, pœnæ reus addicitur, si per verba ejus in scandalum, sive munda sive immunda mens capiatur. Hinc ad beatum Job dicitur? *Quis dedit gallo intelligentiam* (*Job.* XXXVIII, 36)? Prædicator etenim sanctus dum caliginoso hoc clamat in tempore, quasi gallus cantat in nocte, cum dicit: *Hora est jam nos de somno surgere* (*Rom.* XIII, 11). Et rursum: *Evigilate justi, et nolite peccare* (*I Cor.* XV, 34). Gallus autem **100** (*g*) profundioribus horis noctis altos edere cantus solet; cum vero matutinum jam tempus in proximo est, minutas ac tenues voces format, quia nimirum qui recte prædicat, obscuris adhuc cordibus aperta clamat, nil de occultis mysteriis indicat, ut tunc subtiliora quæque de cœlestibus audiant, cum luci veritatis appropinquant.

CAPUT XL.

De opere prædicationis et voce.

Sed inter hæc ad ea quæ jam superius diximus, charitatis studio retorquemur, ut prædicator quisque plus actibus quam vocibus insonet, et bene vivendo vestigia sequacibus (*h*) imprimat potius, quam loquendo quo gradiantur ostendat. Quia et gallus iste, quem pro exprimenda boni prædicatoris specie in locutione sua Dominus assumit, cum jam edere cantus parat, prius alas excutit, et semetipsum feriens

[*f*] Rothom., Lyr., et tertius Gem., *studendum*.

(*g*) Corb., *in profundioribus*.

(*h*) In Guss. omissa erat vocula *potius*. In aliis habetur: *imprimat, ut potius agendo quam loquendo*.

vigilantiorem reddit, quia nimirum necesse est ut hi qui verba sanctæ prædicationis (*a*) movent, prius studio bonæ actionis evigilent, ne in semetipsis torpentes opere, alios excitent voce ; prius se per sublimia facta excutiant, et tunc ad bene vivendum alios sollicitos reddant ; prius cogitationum alis semetipsos feriant ; quidquid in se inutiliter torpet, sollicita investigatione deprehendant, districta animadversione corrigant ; et tunc demum aliorum vitam loquendo componant ; prius punire propria fletibus curent, et tunc quæ aliorum punienda sunt denuntient ; et antequam verba exhortationis insonent, omne quod locuturi sunt, operibus clament.

(*a*) Excidit Editoribus *monent*, pro *movent*, quod legimus in omnibus Cod. mss.

QUARTA PARS.

QUALITER PRÆDICATOR OMNIBUS RITE PERACTIS AD SEMETIPSUM REDEAT, NE HUNC VEL VITA VEL PRÆDICATIO EXTOLLAT.

Sed quia sæpe dum prædicatio modis congruentibus ubertim funditur, apud semetipsum de ostensione sui occulta lætitia loquentis animus sublevatur, magna cura necesse est ut timoris laceratione se mordeat, ne qui aliorum vulnera medendo ad salutem revocat, ipse per negligentiam suæ salutis intumescat, ne proximos juvando se deserat, ne alios erigens cadat. Nam quibusdam sæpe magnitudo virtutis occasio perditionis fuit ; ut cum de confidentia virium inordinate securi sunt, per negligentiam inopinate morerentur. Virtus namque cum vitiis renititur, quadam delectatione ejus sibimetipsi animus blanditur ; fitque ut bene agentis mens metum suæ (*a*) circumspectionis abjiciat, atque in sui confidentia secura requiescat ; cui jam torpenti seductor callidus omne quod bene gesrit enumerat, eamque quasi præ cæteris præpollentem in tumore cogitationis exaltat. Unde agitur, (*b*) ut ante justi judicis oculos, fovea mentis sit memoria virtutis ; quia reminiscendo quod gessit, dum se apud se erigit, apud humilitatis auctorem cadit. Hinc namque superbienti animæ dicitur : *Quo pulchrior es, descende, (c) et dormi cum incircumcisis* (*Ezech.* XXXII, 19). Ac si aperte diceretur : Quia ex virtutum decore te elevas, ipsa tua pulchritudine impelleris ut cadas. Hinc sub Jerusalem specie, virtute superbiens anima reprobatur, cum dicitur : *Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus ; et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo* (*Ezech.* XVI, 14, 15). Fiducia quippe suæ pulchritudinis animus attollitur, cum de virtutum meritis læta apud se securitate gloriatur. Sed per hanc eamdem fiduciam ad fornicationem ducitur ; quia cum interceptam mentem cogitationes suæ decipiunt, hanc maligni spiritus per innumera vitia seducendo corrumpunt. Notandum vero quod dicitur : *Fornicata es in nomine tuo ;* quia cum respectum mens superni rectoris deserit, laudem protinus privatam quærit, et sibi arrogare incipit omne bonum, quod ut largitoris præconio serviret accepit ; opinionis suæ gloriam dilatare desiderat, satagit ut mirabilis cunctis innotescat. In suo ergo **101** nomine fornicatur, quæ legalis thori connubium deserens, corruptori spiritui in laudis appetitu substernitur. Hinc David ait : *Tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici* (*Psal.* LXXVII, 61). In captivitatem etenim virtus, et pulchritudo in manus inimici traditur, cum deceptæ menti antiquus hostis ex boni operis elatione dominatur : quæ tamen virtutis elatio, quamvis plene non superat, utcunque tamen et electorum animum sæpe tentat ; sed cum sublevatus destituitur, destitutus ad formidinem revocatur. Hinc etenim David iterum ait : *Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum* (*Psal.* XXIX, 7). Sed quia de confidentia virtutis intumuit, paulo post quid pertulit adjunxit : *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus* (*Ibid.*, 8). Ac si aperte dicat : Fortem me inter virtutes credidi, sed quantæ infirmitatis sim derelictus agnovi. Hinc rursum dicit : *Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ* (*Ps.* CXVIII, 106). Sed quia ejus virium non erat manere in custodia quam jurabat, debilitatem suam protinus turbatus invenit. Unde et ad precis opem repente se contulit, dicens : *Humiliatus sum usquequaque, Domine ; vivifica me secundum verbum tuum* (*Ibid.*, CVII). Nonnunquam vero superna moderatio priusquam per munera provehat, infirmitatis memoriam ad mentem revocat, ne de acceptis virtutibus intumescat. Unde Ezechiel propheta quoties ad contemplanda cœlestia ducitur, **102** prius filius hominis vocatur ; ac si hunc aperte Dominus admoneat, dicens : Ne de his quæ vides, in elatione cor subleves, cautus perpende quod es ; ut cum summa penetras, esse te hominem recognoscas, quatenus dum ultra te raperis, ad temetipsum sollicitus infirmitatis tuæ (*d*) freno revoceris. Unde necesse est ut cum virtutum nobis copia blanditur, ad infirma sua mentis oculus redeat, seseque salubriter deorsum premat ; nec recta quæ egit, sed quæ agere tibus præsumentem. Adhæremus Mss.

(*a*) Gemeticenses, *suspectionis*.
(*b*) Ed. Gilot. et nonnullæ, *ante stulti judicis ;* quod optime referri potest ad mentem stulte de suis virtu-
(*c*) Corb., *surge qui dormis cum incircumcisis*.
(*d*) Lyr., *consideratione*.

neglexit aspiciat; ut dum cor ex memoria infirmitatis atteritur, apud humilitatis auctorem robustius in virtute solidetur. Quia et plerumque omnipotens Deus idcirco Rectorum mentes quamvis ex magna parte perficit, imperfectas tamen ex parva aliqua parte derelinquit; ut cum miris virtutibus rutilant, imperfectionis suæ tædio tabescant, et nequaquam se de magnis erigant, dum adhuc contra minima innitentes laborant; sed quia extrema non valent vincere, de præcipuis actibus non audeant superbire.

Ecce, bone vir, reprehensionis meæ necessitate compulsus, dum monstrare qualis esse debeat Pastor invigilo, pulchrum depinxi hominem pictor fœdus; aliosque ad perfectionis littus dirigo, qui adhuc in delictorum fluctibus versor. Sed in hujus quæso vitæ naufragio orationis tuæ me tabula sustine, ut quia pondus proprium deprimit, tui meriti manus me levet.

ARGUMENTUM

IN QUATUOR LIBROS DIALOGORUM SANCTI GREGORII MAGNI.

Ex editione Romana anni 1591.

103 Illud sanctissimo eruditissimoque pontifici Gregorio propositum fuit, ut quæcunque de cura pastorali instituta et præcepta litteris mandasset, ea episcoporum in Italia, cum sanctitate vitæ tum episcopalis virtutis disciplina florentissimorum, exemplis vere solideque exprimeret. Optimo igitur jure factum videtur, ut Pastorali libro præclaros illos Dialogorum de vita et miraculis Patrum Italicorum libros, tum Latinos, tum Græcos in Vaticana bibliotheca conquisitos summaque fide ex veterum exemplarium ratione emendatos, adjungeremus. Tanti autem hos libros vetus Græcia fecit, ut ob præstantiam, Gregorium Dialogi nomine appellarit. Cum vero contra Græcos ipsos est aliqua suscepta disputatio, plerique Græci non modo illi veteri Græcia digni, sed etiam ab hac ætate recentes, ex ipsis his libris argumentorum arma sumpserunt adversus suos, ut in ultima hujus argumenti parte perspicue demonstratur. Sunt vero hi libri ita suaviter et luculenter scripti, ut eorum auctorem facile quis agnoscat Gregorium Magnum, qui Petrum Diaconum, cum interroganiem inducat, aditum et viam sibi aperit, cum ad præclara illa divinaque responsa, tum ad explicandas magnas quæstiones, quæ difficiles explicatus habent. Et vero ex iis secundus liber plenus est miraculis et exemplis vitæ sancti Benedicti Abbatis. Reliqui vero tres varie aspersi sunt documentis, et exemplis aliorum perfectorum et probatorum virorum, præsertim episcoporum, ut Paulini Nolani, Marcellini Anconitani, Bonifacii Ferentini, Fortunati Tudertini, Constantii Aquini, Fulgentii Untriculani, Herculani Perusini, et aliorum multorum, quos longum nimis esset recensendo enumerare. Est igitur cur ab omnibus eo studiosius legantur, quo cumulatiores sunt, et documentis, et exemplis, quibus in omnes partes sanctæ vitæ usus conformari potest.

Latinis autem Dialogis Græcos apposuimus, quoniam sapientum virorum judicio, atque exemplo optimum factu illud videtur, ut Græca cum Latinis conjungantur. Quod cum in cæteris omnibus fieri expedit, tum omnino effici oportuit in horum Dialogorum editione, qui hæreticorum quorumdam, omnia temere oppugnantium, pravis studiis exagitati, in posterum præsidio firmissimo communiuntur Græcæ hujus interpretationis veteris, qua a tam erudito Pontifice Zacheria nihil neque ad veri perspicientiam, neque ad rerum quæ commemorantur gravitatem, neque ad purum sermonis cultum, neque ad sententiarum gravitatem, neque ad dogmatum pondus præstantius dici aut exprimi potuit. Hæc autem editio, quam in omnes partes utilis, vel potius necessaria sit, cum ex aliis multis facile intelligi possit, tum ex eo maxime, quod non solum olim in concilio Lugdunensi, quod Gregorius decimus habuit, verum etiam in Florentino, ii Dialogi Græci, una cum aliis veterum Græcorum Patrum monimentis desiderati non modo sint, verum etiam jam inde usque a Græcia asportati, ad retundendam ipsorum Græcorum, pertinaciter a Latinis dissidentium, audaciam. Quare factum est ut cum contra Græcos est aliqua unquam suscepta disputatio, plerique etiam Græci, ex iis ipsis Dialogiis contra suos argumentorum arma sumpserint. Id vero in multis aliis animadverti licet, **104** sed præsertim et in Emmanuele Caleca, qui horum Dialogorum doctrinis instructus, in eodem concilio Lugdunensi, egregia disputationum certamina contra suos confecit, et in Gennadio Scholario patriarcha Constantinopolitano, qui in ipsa synodo Florentina œcumenica Græcos cum Latina Ecclesia de quibusdam fidei catholicæ decretis diu pugnantes vicit argumentorum et doctrinarum armis, quæ sibi ad dimicandum sumpsit ex horum Græcorum Dialogorum auctoritate, quam maximi semper fecit et vetus, et recens Græcia. Sed res est in promptu, neque opus habet cur in præsenti pluribus explicetur. Ut igitur rationibus publicis consuleremus, operæ pretium censuimus, Latinis sanctissimi Gregorii papæ Dialogis eos adjungere, quos itidem eruditissimus Zacharias pontifex Græcos divine fecit. Cum autem aliæ plures causæ esse possint, eæque gravissimæ, quamobrem hanc Græcam Dialogorum interpretationem e Vaticana typographia emiserimus, eas relinquimus judicio eruditorum hominum, de catholica republica bene sentientium. Cæterum illud inficiandum nobis non est, in hac ipsa Editione, præsertim libro tertio, desiderari hæc capita sex (1) utpote κζ'. περὶ τῶν μὴ θελησάντων μιαροφαγῆσαι τεσσαράκοντα γεωργῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων ἀποκεφαλισθέντων. Deinde alterum caput proxime sequens, κη'. περὶ τῶν αἰχμαλώτων τῶν μὴ θελησάντων τὴν τῆς αἰγὸς κεφαλὴν προσκύνησαι, καὶ κατασφαγέντων. Post, caput tertium nempe, κθ'. περὶ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου τυφλωθέντος. Proximum etiam caput quartum notatum littera λ'. περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας ἀγαθῆς εἰς τὴν Σουβούραν. Aliud item caput consequens, videlicet λα'. περὶ Ἑρμηνιγίλδου ῥηγὸς πρώην Ἀρειανοῦ ὑπάρχοντος, καὶ διὰ τὸ προσελθεῖν αὐτὸν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς σφαγέντος. Ultimum et sextum caput est, λβ. περὶ τῶν ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπισκόπων, τῶν διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν γλωσσοκοπηθέντων, καὶ πάλιν λαληθέντων. Hæc quidem capita sex ordine numerata absunt in hac Vaticana Editione, non dolo, nec fraude, sed quia etiam accuratissime investigata ea nulla exstant in duobus exemplaribus vetustissimis, quorum

(1) Sex illa capita libri tertii, quæ deerant in prima Dialogorum Græcorum editione, in posterioribus editionibus restituta sunt ex Henrici Canisii tomo III lectionum antiquarum. Sic etiam habentur in ms. Codice Regio, ex quo plura alia restaurata sunt, ut dicetur in notis ad Dialogos. (*Monitum Petri Gussanvillæi*).